

Töövaldkonna areng 2009-2010

Sotsiaalministeeriumi toimetised nr 9/2010

Töövaldkonna areng 2009-2010

Trendide kogumik

Lisateave:

Tööpoliitika info ja analüüsi osakond

Sotsiaalministeerium

Gonsiori 29, 15027 Tallinn

info@sm.ee

Toimetaja: Ülle Marksoo

Keeletoimetamine: OÜ Päevakera

Esikaane foto: iStockphoto

Küljendus: AS Ecoprint

ISSN-L 1736-3896

ISSN 1736-390X (*online*)

ISSN 1736-8472 (CD)

ISSN 1736-3896 (trükis)

Autoriõigus: Sotsiaalministeerium, 2010

Sisukord

Saateks 2

1. Eesti tööturu areng võrdluses teiste Euroopa Liidu riikidega – Ülle Marksoo 4
2. Tööturu olukord Eestis 2009. aastal ja 2010. aasta esimesel poolaastal – Ülle Marksoo, Märt Masso 10
 - 2.1. Üldised trendid 10
 - 2.2. Tööjõu liikumine hõiveseisundite vahel 12
 - 2.3. Tööhõive 13
 - 2.4. Ametikohad ning töölevõetud ja töölt lahkunud töötajad 16
 - 2.5. Tootasu 19
 - 2.6. Töötus 22
 - 2.7. Mitteaktiivsus 24
3. Tööaeg – Märt Masso 26
 - 3.1. Tööajahulk ja ületunnitöö 26
 - 3.1.1. Osaajaga töö 26
 - 3.1.2. Tööajahulk 28
 - 3.1.3. Ületunnitöö 32
 - 3.2. Tööaja ajastus: töötamine mittetavapärasel ajal 33
4. Riskirühmad tööturul – Liina Malk 37
 - 4.1. Pikaajalised töötud 37
 - 4.2. Noored töötud 40
 - 4.3. Vanemaealised 44
 - 4.4. Mitte-estlased 46
5. Registreeritud töötus ja tööturupoliitika – Ave Lepik, Liina Malk 51
 - 5.1. Registreeritud töötus 51
 - 5.2. Riskirühmadesse kuuluvad registreeritud töötud 55
 - 5.3. Vakantsid ja töövahendus 57
 - 5.4. Tööturuteenused 58
 - 5.5. Töötutoetus, töötuskindlustushüvitis ning kollektiivse koondamise ja maksejõuetuse hüvitis 59
 - 5.6. Kulutused tööturupoliitikale 60
6. Töökeskkond – Ester Rünkla 62
 - 6.1. Tööõnnetused 62
 - 6.2. Tööga seotud tervisehäired 68
 - 6.3. Püsiv töövõimetus 71
 - 6.4. Töötajate haigestumisega seotud kulud 73
 - 6.5. Töökeskkonna järelevalve 76

Saateks

Kogu 2009. aasta jooksul ja 2010. aasta esimesel poolaastal on Eesti tööturгу tugevalt mõjutanud üleilmne majanduskriis. Kõigest kahe aasta jooksul vähenes hõivatute arv ligikaudu 100 000 võrra ning töötute arv suurenes 137 000-ni, mis moodustas 19,8% tööjõust. Töötuse rekordnäitajaid võis täheldada nii naiste kui ka meeste, eri vanuserühmade ja rahvuste hulgas ning kõikides Eestimaa piirkondades. Tööpuudus oli kasvanud seitse kvartalit järjest ning mõjutanud sellega suurt osa Eesti rahvastikust. Alles 2010. aasta teises kvartalis võis märgata esimesi märke majanduse taastumisest ning töötute arvu mõningast vähenemist. Olukorra kiiret paranemist siiski loota ei ole, sest majanduskasv saavutatakse esialgu pigem tootlikkuse tõusu kui uute töökohtade loomise arvel. Seetõttu võib tööpuudus püsida suur veel ka paari järgneva aasta jooksul.

Käesolevas trendide kogumikus iseloomustamegi 2009. aastal ja 2010. aasta esimesel poolaastal Eesti tööturul aset leidnud pöördelisi muutusi. Andmeallikatena on kasutatud tööjõu-uuringute ja teiste Statistikaameti vaatluste andmeid, Euroopa Liidu Statistikaameti (Eurostati) andmebaasi, Eesti Töötukassa, Tööinspeksiooni, Sotsiaalkindlustusameti ja Eesti Haigekassa andmeid.

Kogumik koosneb kuuest peatükist. Esimeses võrdleme Eesti tööturunäitajaid teiste Euroopa Liidu liikmesriikide vastavate näitajatega, et saada ülevaade majanduskriisi mõjust eri riikide tööturudele. Näeme, et Eesti ja ka teiste Balti riikide tööturunäitajad on ajavahemikus 2009. a teine kvartal kuni 2010. a teine kvartal halvenenud märksa kiiremas tempos kui enamikus teistes Euroopa Liidu riikides. Kahjuks tuleb tõdeda, et Eesti puhul võime rääkida sel perioodil Euroopa Liidu suurimast hõive vähenemisest ning kiireimast töötuse kasvust. Sarnaselt Eestiga on majanduskriisi tõttu rohkem kannatanud ka Läti, Leedu, Hispaania ja Iirimaa.

Kogumiku teine peatükk kirjeldab põhjalikumalt inimeste hõiveseisundeid ja nende muutusi vaadeldaval perioodil. Käsitletakse hõivet, hõive muu-

tusi tegevus- ja ametialade kaupa, töötasu, töötust ja mitteaktiivsust. Hõive vähenemisega on seotud ka muutused tööaja kestuses. Kolmandas peatükis analüüsitaksegi tööajahulka ja selle muutumist majanduskriisi tingimustes. Selgub, et majanduslanguse ajal suurenes palgatöötajate osakaal, kes olid sunnitud töötama osaajaga, ning sellest tulenevalt vähenes ka palgatöötajate keskmine tööaeg.

Neljas peatükk iseloomustab tööturu riskirühmi, nagu pikaajalised töötud, noored, vanemaealised ja mitte-eestlased. Viimaste puhul on riskiteguriks eesti keele mitteoskamine, mis takistab sobiva töökoha saamist. Kõige enam ongi kriisi tagajärjel kannatanud riskirühmad, kelle olukord tööturul on majanduslanguse tõttu märgatavalt halvenenud. Seepärast on tööturupoliitika meetmete kujundamisel oluline pöörata nendele rühmadele erilist tähelepanu. Raske on just noorte ja pikaajaliste töötute olukord. Noorte töötuse määr on tõusnud 39%-ni ning pikaajaline töötus jätkab suurenemist ka tööpuuduse vähenedes.

Viies peatükk annab Eesti Töötukassa andmete põhjal ülevaate registreeritud töötutest, tööturuteenuste kasutajatest, töötutoetuse ja töötuskindlustushüvitise saajatest ning kulutustest tööturupoliitikale. Analüüsist selgub, et registreeritud töötute arvu dünaamika on olnud sarnane üldise töötuse trendidega. Rekordtase saavutati 2010. a märtsis, kui registreeritud töötute arv ulatus 101 590-ni, seejärel pöördus registreeritud töötus sarnaselt üldise töötusega langusele. Peale töötuse kõrge taseme teeb aga muret tööotsingute kestuse pikenemine, mis on kujunemas lähiaastate suureks probleemiks.

Kogumiku kuues peatükk kirjeldab majanduskriisi mõju meid ümbritsevale keskkonnale. Peatükis antakse ülevaade tööõnnetustest, tööga seotud tervisehäiretest, püsivast töövõimetusel, töötajate haigestumisega seotud kuludest ning töökeskkonna järelevalvest. Analüüsi aluseks on Tööinspeksiooni, Eesti Haigekassa ja Sotsiaalkindlustusameti

aastaaruanded, Eesti tööjõu-uuringu ning Eurostati andmed.

Töövaldkonna trendide kogumik on suunatud eelkõige neile, kes puutuvad oma igapäevatoos kokku töötemaatikaga, aga ka kõigile neile lugejatele, kellel on sügavam huvi töövaldkonna trendide vastu. Loodame, et rohke statistiline materjal on poliitikakujundajatele abiks õigete valikute tegemisel. Tööturul toimunud muutusi varasematel aastatel iseloomustavad 2008. ja 2009. aastal Sotsiaalmiisteeriumi toimetiste sarjas ilmunud trendide kogumikud „Töövaldkonna areng 2007” ja „Töövaldkonna areng 2008–2009”.

Autorite nimel Ülle Marksoo,
toimetaja

1. Eesti tööturu areng võrdluses teiste Euroopa Liidu riikidega

Ülle Marksoo

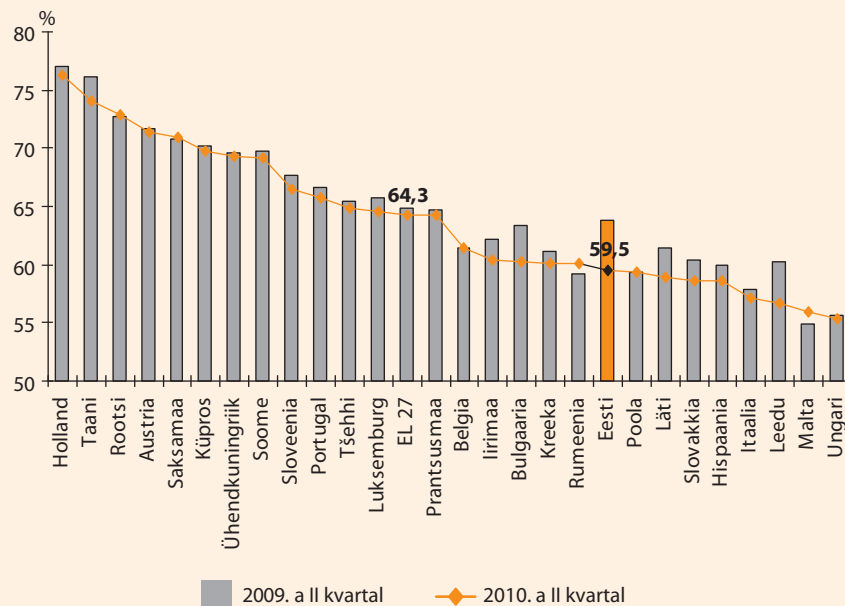
2009. aastal olid kõikide Euroopa Liidu (EL) liikmesriikide tööturud mõjutatud üleilmsest majandus- ja finantskriisist. Järgnevalt iseloomustame majanduskriisi mõju erinevatele liikmesriikidele, kasutades selleks Eurostati¹ andmeid tööhõive ja tööpuuduse kohta. Muutustest parema ülevaate saamiseks võrdleme 2009. a teise kvartali näitajaid 2010. a teise kvartali näitajatega. Analüüsis toome esile, millised riigid on majanduskriisiga paremini hakkama saanud ja millised halvemini ning milline on Eesti olukord võrdluses teiste riikidega.

Alates 2009. aasta keskpaigast näitab EL-i majandus paranemise märke, kuid sellest hoolimata vähenes tööhõive veel kogu järgnenud aasta jooksul. Seega oli töötajate arv kahanenud järjepidevalt peaaegu

kaks aastat. Kui võrrelda hõive tippaja ehk 2008. a teise kvartaliga, mil hõivatute arv ulatus 227 miljonini, siis 2010. aasta teiseks kvartaliks oli hõive 6 miljoni võrra vähenenud, jõudes 221 miljonini.² Olukord on riigiti erinev: osas riikides on majandus taastunud kiiremini ning hõive hakanud uuesti kasvama. Hõive muutustest EL-i liikmesriikides annab ülevaate joonis 1.1.

Võrreldes eelmise aastaga (2008. a teine kvartal vs. 2009. a teine kvartal) on hõive vähenemine aeglustunud. EL-is tervikuna langes hõivemäär 0,5 protsendipunkti võrra ehk 64,3%-ni, samal ajal kui aasta tagasi langes hõivemäär 1,2 protsendipunkti võrra. Jooniselt 1.1 selgub, et hõivemäär tõusis vaadeldaval perioodil ainult Maltal, Rumeenias,

Joonis 1.1. Tööhõive määr³ EL-i liikmesriikides, 2009. ja 2010. a teine kvartal (%)

Allikas: Eurostat⁴

¹ Eurostat – Euroopa Liidu Statistikaamet.

² EU employment situation and social outlook, Monthly monitor, september 2010.

³ Tööhõive määr – töötajate osatähtsus rahvastikus vanusega 15–64 eluaastast.

⁴ Eurostati andmed pärinevad avalikust andmebaasist aadressil

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/employment_unemployment_lfs/data/database.

Rootsis ja Saksamaal. Hoolimata hõive üldisest vähenemisest küündis hõivemäär 2010. a teises kvartalis üle 70% sellistes riikides nagu Holland (76%), Taani, Rootsi, Austria ja Saksamaa. Madalaim oli hõivemäär Ungaris (55,3%) ja Maltal. Kõige suurem hõive vähenemine Euroopa Liidus tabas Eestit (63,8%-lt 59,5%-ni), Leedut ja Bulgaariat. Eelmise aastaga võrreldes langes Eesti hõivemääralt 27 riigi hulgas 14. kohalt 19. kohale.

Sarnaselt eelmise aastaga vähenes meeste hõive rohkem kui naiste hõive, kuid märksa aeglasemas tempos. Peamiseks põhjuseks oli endiselt meeste töökohtade kadumine ehitussektoris ja töötlevas tööstuses. Naiste ja meeste hõivelõhe vähenes 11,8 protsendipunktini. Riikides, kus meeste hõive vähenes kiiresti, kahanes järsult ka koguhõive. Kui EL-is kokku langes meeste hõivemäär aastaga 0,7 protsendipunkti võrra (70,9%-lt 70,2%-ni), siis Eestis oli langus jällegi suurim: 5,8 protsendipunkti (64,4%-lt 58,6%-ni), samuti oli langus suur Leedus ja Bulgaarias.

Naiste hõiveerinevused on tunduvalt suuremad kui meestel, kõikudes alates 37,5%-st Maltal kuni 71,5%-ni Hollandis. Üle 70% ulatus hõivemäär ka Taanis ja Rootsis. Alla 50% jäi hõive lisaks Maltale veel Itaalias ja Kreekas. Kokku langes naiste hõive

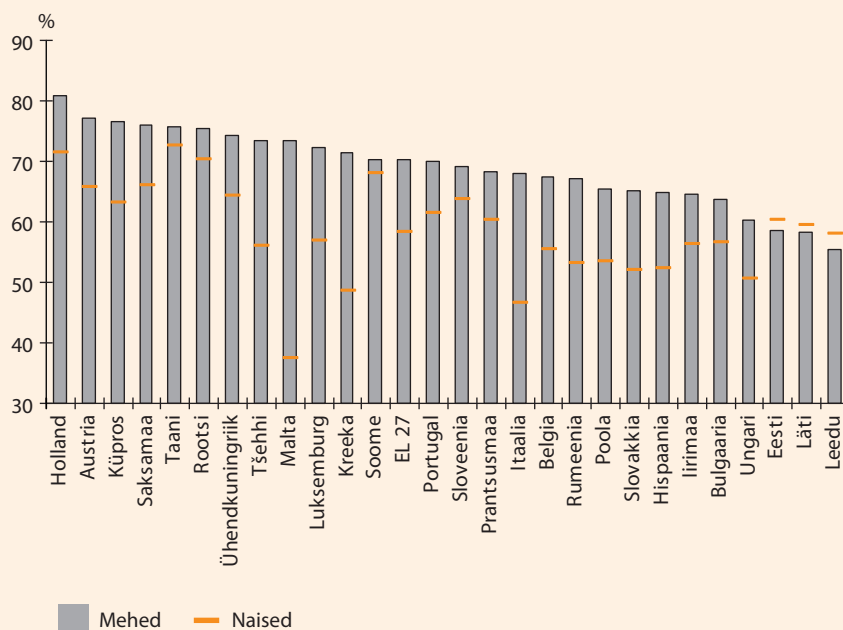
vemäär EL-i riikides 0,3 protsendipunkti võrra, hõivekasv oli positiivne ainult kuues riigis. Eesti oli 60,3% hõivemääraga 2010. aasta teises kvartalis paremuselt 11. kohal, kuid ületas siiski EL-i keskmise taseme (58,4%). Meeste hõive kiire kahanemise tõttu on Balti riikides tekkinud omapärane olukord, kus 2009. aasta lõpust alates on naiste tööhõive määr kõrgem kui meestel.

Eriti suuri hõiveerinevusi võib naiste ja meeste vahel täheldada Lõuna-Euroopa riikides, kus naiste tööhõive on olnud traditsiooniliselt väike. Maltal ulatus hõivelõhe koguni 36 protsendipunktini ning Itaalias ja Kreekas üle 20 protsendipunkti.

55–64-aastaste hõive oli 2010. aasta teises kvartalis samal tasemel mis aasta tagasi – 46,4%. Seega võib öelda, et vanemaealiste vanuserühma hõivet on majanduslangus mõjutanud kõige vähem. Hõive suurenemist võis täheldada 14 riigis (joonis 1.3). Kõige rohkem töötab vanemaealisi Rootsis (70,1%), ülejäänud riikides on vanemaealiste hõive alla 60%, enamikus koguni allapoole 50%.

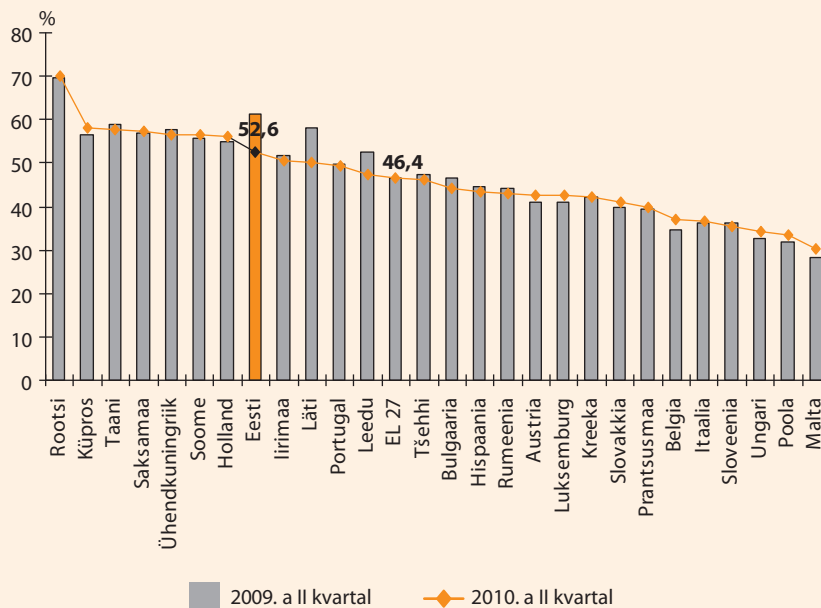
Vanemaealiste hõive suurimat kahanemist kogesid taas Balti riigid. Kui veel aasta tagasi oli Eesti va-

Joonis 1.2. Meeste ja naiste tööhõive määr, 2010. a teine kvartal (%)

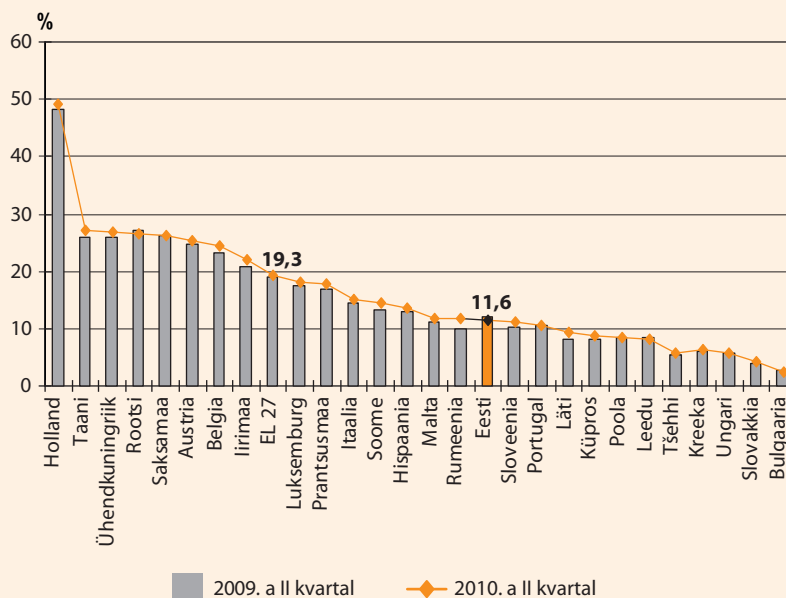
Allikas: Eurostat

Joonis 1.3. 55–64-aastaste hõivemäär, 2009. ja 2010. a teine kvartal (%)

Allikas: Eurostat

Joonis 1.4. Osaajaga töötajate osatähtsus hõivatutes, 2009. ja 2010. a teine kvartal (%)

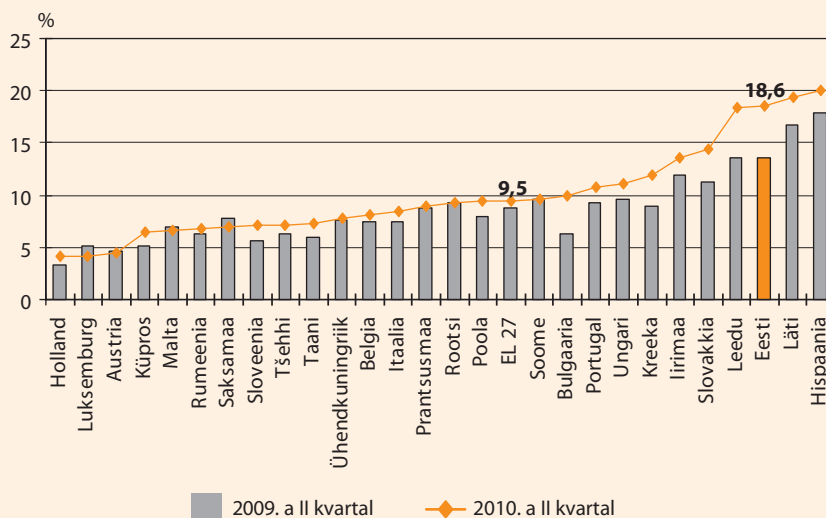

Allikas: Eurostat

nemaealiste hõive poolt EL-is teisel kohal ja Läti kolmandal kohal, siis nüüdseks on Eesti langenud 52,5%-ga 8. kohale ja Läti 10. kohale. Kokkuvõttes näeme, et põhjamaades töötavad nii naised kui ka mehed kõrgema vanuseni, ent lõunapoolsetes riikides töötatakse märksa lühemat aega. Erandiks on Küpros, mis on tõusnud Rootsi järel teisele kohale. Madalaim vanemaealiste hõivemäär on aga Maltal, kus töötab ainult 30,2% vanemaealisi.

Osaajaga töötamine varieerub EL-i riikides väga suurel määral. Endiselt on esikohal Holland, kus ligikaudu pooled töötajad (49%) töötavad osaajaga. Üle neljandiku on osaajaga töötajaid Taanis, Ühendkuningriigis, Rootsis, Saksamaal ja Austrias. Lõuna-Euroopa ja eelkõige Ida-Euroopa riikides on osaajatöö vähem levinud. Majanduskriisi aastatel on paljudes riikides osaajaga töötamise osatähtsus kasvanud, seda just nõudluse

Joonis 1.5. Töötuse määr EL-i riikides, 2009. ja 2010. a teine kvartal (%)

Allikas: Eurostat

vähendamise tõttu tööturul. 19,3% EL-i hõivatuid töötas 2010. a teises kvartalis osaajaga, mis on 0,6 protsendipunkti võrra rohkem kui eelmisel aastal. Osaajaga töötamise osatähtsus suurenes 20 liikmesriigis. Eestis oli osaajaga töötajaid 11,6% (naistest 15,1%, meestest 7,6%). Selle näitajaga on Eesti teiste uute liikmesriikide seas Malta ja Rumeenia järel kolmandal kohal. Väikseim oli osaajaga töötajate osatähtsus Bulgaarias (2,4%) (vt joonist 1.4).

Naised töötavad märksa sagedamini osaajaga kui mehed, vastavalt 32% ja 8,6%. Hollandis töötab osaajaga koguni 76% naisi ja 25,8% mehi. Üle 40% naisi töötab osaajaga Austrias, Ühendkuningriigis, Rootsis, Saksamaal ja Belgias. Enamikus riikides töötab osaajaga alla 10% mehi. Hollandi kõrval on mehi rohkem osaajatööl ka Taanis (15,3%) ja Rootsis (14,1%).

Tööhõive vähenemine on toonud kaasa tööpuuduse jätkuva kasvu. 2010. a teises kvartalis oli EL-is kokku 22,9 miljonit töötut. Aastaga lisandus 1,8 miljonit uut tööotsijat, neist üle poole miljoni Hispaanias. EL-i töötuse määr⁵ suurenes 8,8%-lt 9,5%-ni. Võrreldes 2009. aasta algusega oli töötuse kasv enamikus EL-i riikides aeglustunud või koguni vähenenud, kuid mõnes riigis, nagu Eesti, Läti, Leedu, Hispaania, Kreeka, Bulgaaria ja Slovakkia, suurenes töötus märkimisväärselt ka 2010. aasta

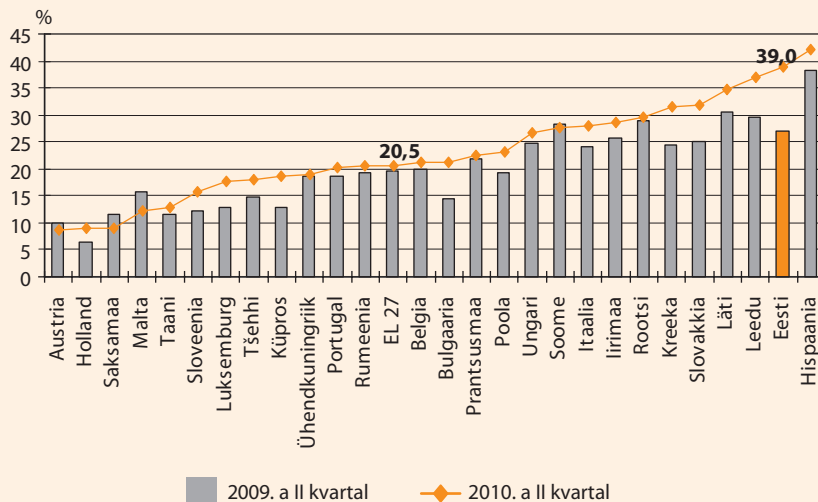
alguses. Seejuures kasvas töötus EL-i riikide seas kõige enam Eestis; töötuse määralt oli Eesti tõusnud 18,6%-ga Hispaania ja Läti järel kolmandale kohale (joonis 1.5). Selle näitajaga ületas Eesti EL-i keskmise (9,5%) ligikaudu kahekordselt. Madalaim töötuse määr oli Hollandis, Luksemburgis ja Austrias, kus töötajate osatähtsus oli alla 5% tööhõives. Töötuse vähenemist võis täheldada ainult neljas riigis: Luksemburgis, Austrias, Saksamaal ja Maltal.

Sarnaselt üldise töötusega kasvas ka noorte töötus EL-is madalama tempoga kui eelmisel aastal. Aastaga tõusis EL-i riikides noorte töötuse määr 0,9 protsendipunkti võrra ja jõudis 20,5%-ni. Peamiselt oli see tingitud noorte meeste töötuse kasvust (joonis 1.6).

Kõige kõrgem on noorte töötuse määr Hispaanias (42,1%) ning Balti riikides. Kiireim kasv oli jällegi Eestis, kus noorte töötuse määr kerkis aastaga 27%-lt 39%-ni ning Eesti tõusis selle näitajaga Hispaania järel teisele kohale. Noorte meeste töötuse määr on EL-is suurem kui noorte naiste töötuse määr, vastavalt 21,5% ja 19,7%. Hispaanias, Leedus ja Eestis ulatub noorte meeste töötuse määr koguni üle 40%. Noorte naiste töötuse määr on kõrgeim Hispaanias (40,4%), Kreekas (39,7%) ja Eestis (36,8%). Madalaim on noorte töötuse määr Hol-

⁵ Töötuse määr – töötute osatähtsus tööhõives.

Joonis 1.6. 15–24-aastaste töötuse määr EL-i riikides, 2009. ja 2010. a teine kvartal (%)

Allikas: Eurostat

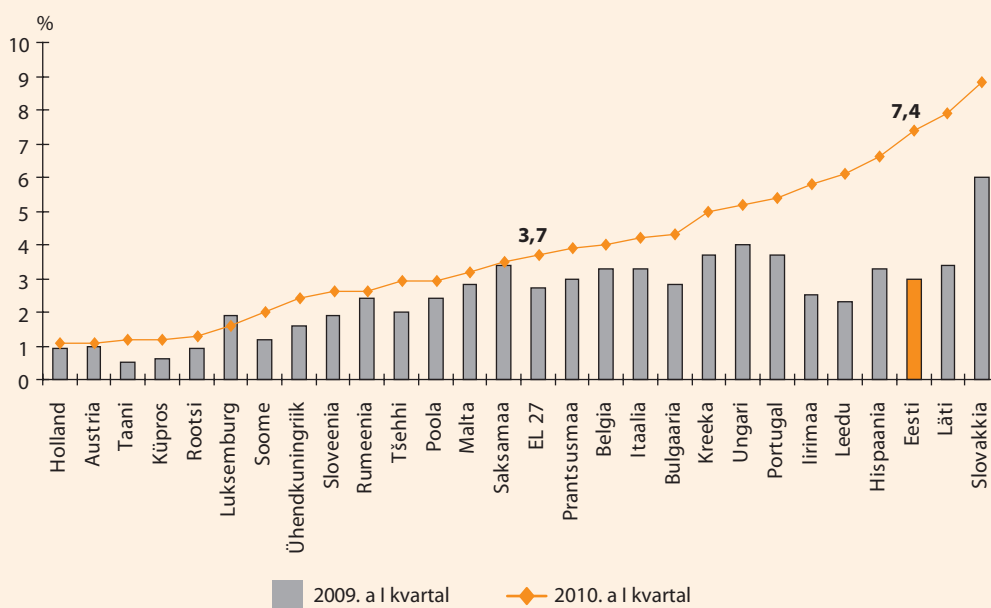
landis, kus nii naiste kui ka meeste töötuse määr on alla 8%.

Ehkki majandusnäitajad on hakanud 2010. aastal paranema, prognoositakse töötuse määrat kõrgel püsivust veel paari lähiaasta jooksul. Uute töökohade vähesuse tõttu on näha ette tööotsinguaja pikenedmist ja sellega seoses pikaajalise töötuse⁶ kasv. Alljärgnev joonis 1.7 iseloomustab pikaajalise

töötuse määra⁷ muutusi perioodil 2009. a esimene kvartal kuni 2010. a esimene kvartal.

Kui veel 2009. aasta alguses püsis EL-i pikaajalise töötuse määr 2008. aasta tasemel (2,7%), siis nüüdseks on paljudest lühiajalistest töötutest saanud pikaajalised töötud ning pikaajalise töötuse määr on tõusnud 3,7%-ni. Kiireim kasv tabas Balti riike, Iirimaa ja Hispaaniat, kus pikaajaline töötus suure-

Joonis 1.7. Pikaajalise töötuse määr EL-i riikides, 2009. ja 2010. a esimene kvartal (%)

Allikas: Eurostat

⁶ Pikaajaline töötus – tööotsingud kestavad aasta või kauem.

⁷ Pikaajalise töötuse määr – pikaajaliste töötute osatähtsus tööjõus.

nes üle kahe korra. Tegemist on samade riikidega, mis asuvad üldise töötuse määra pingerea eesotsas. Kõrgeim pikaajalise töötuse määr on aastaid olnud Slovakkias (8,8%), kus 58% töötuid on pikaajaliselt töötud. Aasta tagasi oli seal vastav näitaja koguni 74%, mis alanes seoses lühiajalise töötuse kasvuga. Slovakkiale järgnevad Läti (7,9%) ja Eesti (7,4%). Meeste pikaajalise töötuse määr on kõrgeim Lätis ja Eestis, naistel Slovakkias, Hispaanias ja Portugalis. Pikaajalise töötuse määr on kasvanud kõikides riikides peale Luksemburgi. Kõigest 1,1–1,3% tööjõust on pikaajalisi töötuid Hollandis, Austrias, Taanis, Küprosel ja Rootsis. Need viis riiki on ühtlasi EL-i kõige suurema tööhõivega riigid.

Kokkuvõtteks

Kokkuvõttes nägime, et juba teist aastat järjest on Eesti tööturunäitajad halvenenud enamiku teiste EL-i riikidega võrreldes tunduvalt enam. Eesti puhul võime rääkida EL-i suurimast hõive vähenemisest, sh meeste ja vanemaealiste hõive suurimast kahanemisest. Töötuse määra ja pikaajalise töötuse määra poolest oleme EL-is tõusnud kolmandale kohale, noorte töötuse määraga koguni teisele kohale. Töötuse kasvamise kiirus on Eestis EL-i suurim. Sarnaselt Eestiga on majanduskriisi tõttu rohkem kannatanud riikideks veel Läti, Leedu, Iirimaa ja Hispaania.

2. Tööturu olukord Eestis 2009. aastal ja 2010. aasta esimesel poolaastal

Ülle Marksoo, Märt Masso

2.1. Üldised trendid

Üleilmse majanduskriisi mõjud Eesti tööturule, mis avaldusid 2008. aasta teisel poolaastal, kestsid kogu 2009. aasta vältel ning ka 2010. aastal. Statistikaameti tööjõu-uuringu andmetel oli 2009. aastal Eestis 15–74-aastastest elanikest hõivatuid 595 800, töötuid 95 100 ja mitteaktiivseid⁸ 348 000. Majanduslanguse tõttu vähenes 2009. aasta keskmine töötajate arv eelmise aastaga võrreldes 9,2%, s.o 60 700 töötaja võrra. Töötute arv kasvas samal ajal 56 700 võrra ehk kaks ja pool korda. Võrreldes 2008. aastaga langes tööhõive määr 69,5%-lt 63,2%-ni, töötuse määr tõusis aga 5,5%-lt 13,8%-ni.

2010. aasta alguses jätkusid eelmise aasta trendid. Võrreldes 2008. aasta keskpaigaga vähenes hõivatute arv juba ligikaudu 100 000 võrra, töötute arv suurenes aga rekordilise 137 000-ni. Mõnevõrra positiivsemaid märke täheldati teises kvartalis, kui üle pika aja võis märgata majanduse elavnemist ja majanduskasv oli taas positiivne (3,1%). Pärast pooleteiseaastast hõivelangust suurenes uuesti ka hõivatute arv 5000 inimese võrra ning töötute arv vähenes 9000 võrra. Oma osa oli siin hooajatöödel, mis võimaldas paljudel inimestel saada vähemalt ajutiselt tööd.

Tabel 2.1. Tööturu põhinäitajate ja rahvastiku hõiveseisundi muutused ajavahemikus 2008 – 2010. a esimene poolaasta

	2008	2009	2010. a I kvartal	2010. a II kvartal
SKP kasv, %	-5,1	-13,9	-2,6	3,1
Tööhõive kasv, %	0,2	-9,2	-7,0	0,9
Rahvastik vanuses 15–74 a	1042,8	1038,8	1034,8	1034,8
Hõivatud, tuhandetes	656,5	595,8	553,6	558,8
mehed	330,9	288,1	255,8	261,7
naised	325,6	307,7	297,8	297,2
Töötud, tuhandetes	38,4	95,1	136,9	127,7
mehed	20,2	58,5	86,0	76,3
naised	18,1	36,5	50,9	51,5
Mitteaktiivsed, tuhandetes	347,9	348	344,3	348,2
mehed	136,7	139,7	142,9	146,8
naised	211,2	208,3	201,4	201,4
Tööjõus osalemise määr ⁹ (15–64-a), %	73,6	73,6	73,6	73,2
Tööhõive määr ¹⁰ (15–64-a), %	69,5	63,2	58,6	59,2
Töötuse määr ¹¹ (15–74-a), %	5,5	13,8	19,8	18,6

Allikas: Statistikaamet, Eesti tööjõu-uuring

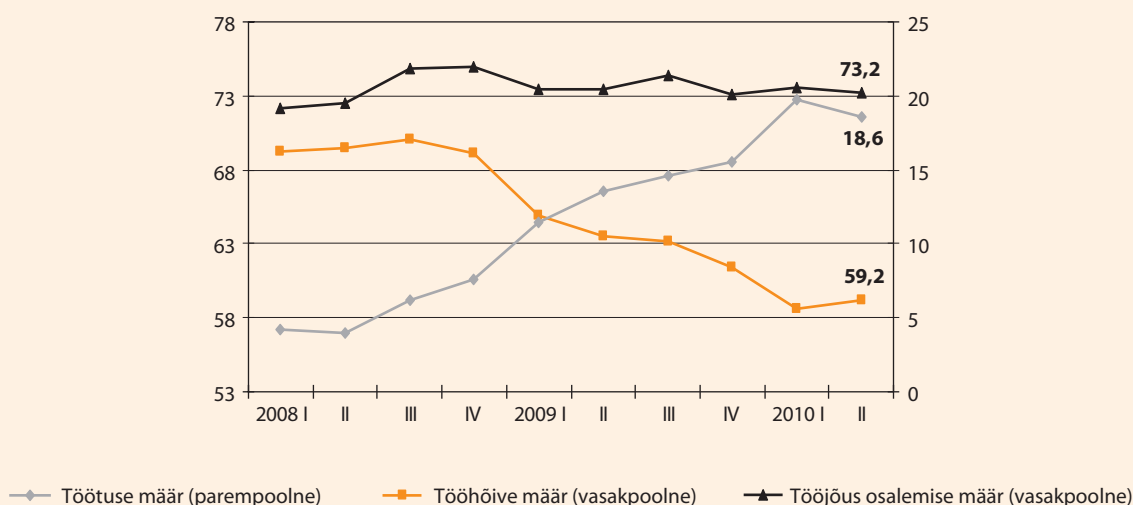
⁸ Mitteaktiivne – inimene, kes ei tööta ega otsi tööd (õpilased, pensionärid, lapsehoolduspuhkusel olijad, töövõimetud, heitunud isikud jne).

⁹ Tööjõus osalemise määr – tööjõu (hõivatud ja töötud) osatähtsus 15–64-aastaste elanike seas.

¹⁰ Tööhõive määr – hõivatute osatähtsus 15–64-aastaste elanike seas.

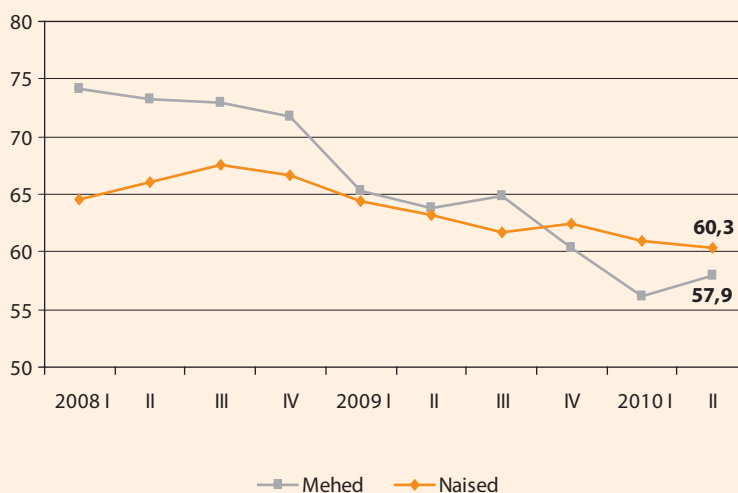
¹¹ Töötuse määr – töötute osatähtsus tööjõus.

Joonis 2.1. Tööhõive määr, töajaj osalemise määr ja töötuse määr dünaamika ajavahemikus 2008 – 2010. a esimene poolaasta (kvartaalselt, %)

Allikas: Statistikaamet, Eesti tööjõu-uuring

Joonis 2.2. Meeste ja naiste tööhõive määr dünaamika ajavahemikus 2008 – 2010. a esimene poolaasta (kvartaalselt, %)

Allikas: Statistikaamet, Eesti tööjõu-uuring

Hõive ja töötuse trende kvartaalselt iseloomustab joonis 2.1.

Majanduskriis on mõjutanud enim tegevusalasid, kus töötavad mehed (ehitus, töötlev tööstus), mistõttu on meeste hõive kahanenud tunduvalt järsumalt kui naiste hõive. Alates 2008. aasta neljandast kvartalist on hõivatute seas naisi rohkem kui mehi. Alates 2009. aasta lõpust langes aga meeste hõivemäär allapoole naiste hõivetaset, mis on Euroopa Liidu teiste riikidega võrreldes küllalt harukord-

ne. Sarnane olukord on veel ainult Lätis ja Leedus, kus majanduslanguse tõttu on meeste hõivemäär madalam kui naistel. Kahe aasta jooksul (2008. a esimene kvartal vs. 2010. a esimene kvartal) alanes meeste hõivemäär 74%-lt 56%-ni ning naiste hõivemäär 65%-lt 61%-ni.

Hõivatute arv suurenes 2010. aasta teises kvartalis peamiselt parimas tööeas inimeste arvel: tööle rakendus u 10 000 inimest, kes olid nooremad kui 50 aastat. Üle 50-aastaste hulgas hõive mõnevõrra

väheneb. Kui majanduskriisi alguses oli vanemaalaste hõive suhteliselt stabiilne ja hõivatuid isegi lisandus, siis 2010. aasta esimesel poolaastal on hõive hakanud ka vanemaalaste hulgas kiiremini kahanema. Võrreldes 2009. aasta algusega on vanuserühma 55–64 eluaastat hõivatute arv kahanenud u 10 000 inimese võrra, samas kui selle vanuserühma rahvaarv on 5000 võrra kasvanud. Võrreldes 2008. a teise kvartaliga väheneb hõive protsentuaalselt kõige enam alla 25-aastaste hulgas – kahe aastaga 38%.

Piirkonniti muutus hõive väga erinevalt. Ajavahe-
mikus 2008–2009 väheneb töötajate arv ja alanes hõivemäär kõikides maakondades peale Võrumaa, kus hõive mõnevõrra suurenes (56%-lt 58%-ni). Kui 2008. aastal oli Võrumaa kõige väiksema hõivega maakond, siis aasta hiljem ületas ta hõivemääralt Põlva-, Jõgeva- ja Ida-Virumaad ning 2010. aasta

alguses juba seitset maakonda. 2010. aasta esimesel poolaastal alanes Eesti keskmine hõivemäär veel 4,3 protsendipunkti võrra, langedes alla 60% (58,9%). Ainult kahes maakonnas, Harjumaal ja Tartumaal, ületas hõivemäär 60% (vastavalt 65,2% ja 60,2%). Ainus maakond, kus hõive 2010. aasta esimesel poolal suurenes, oli Lääne-Virumaa. Väikseim oli hõive Põlvamaal, kus olid tööga hõivatud alla pooled (47,9%) 15–64-aastased. Kokkuvõttes tabas ajavahemikus 2008 kuni 2010. a esimene poolaasta suurim hõivelangus neid maakondi, kus hõive ulatus varem 70% lähedale või üle selle. Kõrgeima hõivemääraga Hiiumaa kaotas kriisi käigus kõige enam: Hiiumaa hõivemäär langes koguni 21,6 protsendipunkti võrra (77,6%-lt 56%-ni). Hiiumaa kõrval tuleb nimetada ka Järvamaad, Pärnumaad ja Tallinna, kus hõivemäär alanes 12–14 protsendipunkti võrra.

2.2. Tööjõu liikumine hõiveseisundite vahel

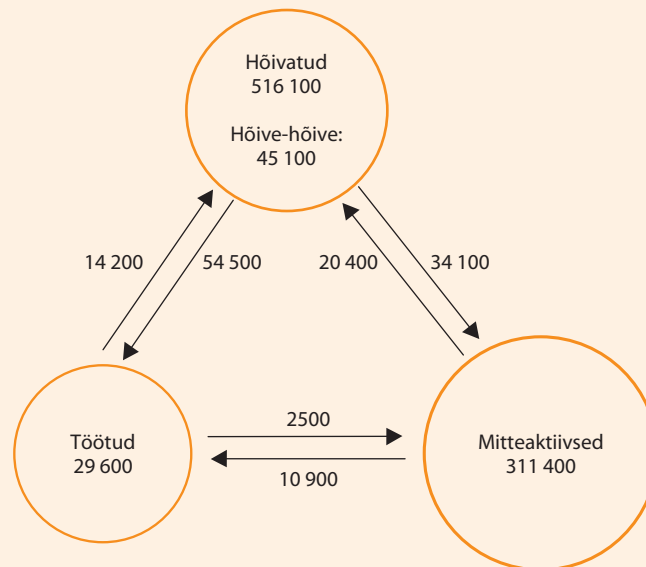
Järgnevalt analüüsime tööealiste inimeste liikumist kolme hõiveseisundi – hõive, töötuse ja mitteaktiivsuse – vahel. Liikumiste arvu saamiseks võrreldakse tööjõu-uuringus inimese hõiveseisundit uuringu hetkel ja samal kuul aasta tagasi.¹² Tavaliselt liigutakse majanduskasvu perioodil rohkem hõivest hõivesse ja vähem hõivest töötusse. Majanduslanguse ajal väheneb töökoha vahetajate arv ning suureneb liikumine töötusesse. Seisundimuutuste analüüs näitab, et ka käesolev majanduskriis on tööjõu mobiilsust väga tugevalt mõjutanud. Viimase kümne aasta jooksul ei ole olnud kunagi nii palju liikumisi hõiveseisundite vahel kui ajavahemikus 2008–2009. Ehkki töökohavahetusi oli tunduvalt vähem kui eelmistel aastatel, ei ole kunagi olnud nii palju hõivest töötusse liikujaid kui aastail 2008–2009: võrreldes eelmise aastaga kolm korda rohkem ning võrreldes 2006.–2007. aasta liikumistega koguni kuus korda rohkem. Ka hõivest mitteaktiivsusse liikujate arv on viimase kümne aasta suurim. Siin tuleks peamisena põhjusena nimetada sündimuse suurenemist, mistõttu naised jäävad rohkem rasedus-, sünnitus- ja lapsehoolduspuhkusele. Järgnevad joonised 2.3 ja 2.4 iseloomustavad hõiveseisundi muutusi aastail 2008–2009 ning 2009. a teises kvartalis võrrelduna 2010. a teise kvartaliga.

Joonisel 2.3 ilmneb, et ligikaudu 516 000 inimest oli püsinud hõives ja samal töökohal nii 2009. kui ka 2008. aastal. Töökoha oli vahetanud 45 100 inimest. Aasta jooksul oli hõivesse juurde tulnud 14 200 inimest töötute ning 20 400 inimest mitteaktiivsete hulgast. Hõivest väljavool oli aga suurem (88 600) ning ületas hõivesse sissevoolu enam kui kaks korda. Viimase paari aasta jooksul on hakanud enam liikuma ka mitteaktiivsusest töötusse, mis näitab, et inimesed on muutunud tööturul aktiivsemaks. See võib olla põhjustatud toimetulekuraskustest, mis on tingitud pereliikme töökaotusest või vajadusest töötada õpingute kõrvalt. See omakorda sunnib inimesi töötuslehtele.

Kuni 2009. aasta esimese kvartalini oli hõivesisene liikumine ületanud liikumist hõivest töötusse sagedali mitmekordselt. Alates 2009. aasta teisest kvartalist oli aga hõivest töötusse liikujaid märksa enam. 2010. aasta esimeses kvartalis kasvas töötus Eestis kõigi aegade kõrgeimale tasemele, mida peegeldab ka tööturuseisundite muutuste analüüs. 2010. aasta esimeses kvartalis liikus hõivest töötusse rekordarv inimesi – üle 67 000. Seevastu võis sama aasta teises kvartalis täheldada mõningaid muutusi paremuse poole (joonis 2.4). Kõrvutatuna 2009. aasta teise kvartaliga oli vähenenud hõivest töötusse ja

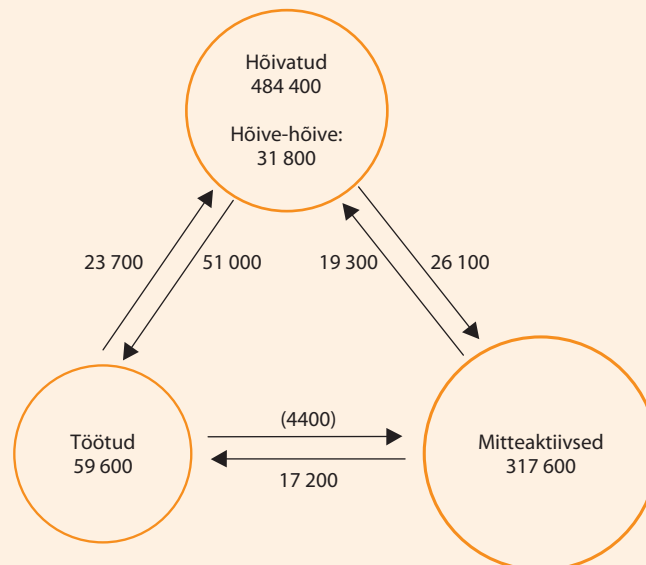
¹² Liikumine on defineeritud kui seisundi muutus võrreldes eelmise aasta sama kuuga. Aasta keskmine liikumine = summa (jaanuar-jaanuar, veebruar-veebuar, ...)/12.

Joonis 2.3. Töötajate liikumised hõiveseisundite vahel, 2008–2009

Allikas: Statistikaamet, Eesti töötajate-uuring

Joonis 2.4. Töötajate liikumised hõiveseisundite vahel 2009. a teises kvartalis võrrelduna 2010. a teise kvartaliga

Allikas: Statistikaamet, Eesti töötajate-uuring

mitteaktiivsusesse liikujate arv, kuid töötuseisuses olijaid oli lisandunud, mis viitab pikaajalise töötuse suurenemisele. Üldiselt liiguti 2010. aasta teises kvartalis vähem hõive sees ja hõivest välja, enam liiguti aga töötusest hõivesse.

2.3. Tööhõive

Tegevusalad

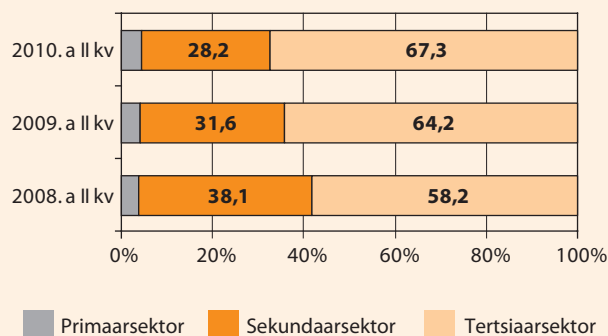
Majanduskriisi mõjul on muutunud tegevusalade struktuur. Võrreldes 2008. aastaga vähenes töötajate arv 2009. aastal kõigis majandussektorites¹³, kuid protsentuaalselt kahanes sekundaarsektori osatähtsus 3,7 protsendipunkti võrra ning tertsi-

¹³ Primaarsektor – põllumajandus, jahindus, metsamajandus, kalandus; sekundaarsektor – mäetööstus, töötlev tööstus, elektrienergia-, gaasi- ja veevarustus; tertiarsektor – kaubandus, teenindus jms.

aarsektori osatähtsus suurenes 3,6 protsendipunkti võrra. Kvartalite võrdluses võib täheldada suuremaid muutusi. Kui võrrelda 2008. aasta teist kvartalit ja 2010. a teist kvartalit, näeme sekundaarsektori osatähtsuse vähenemist koguni ligikaudu 10 protsendipunkti ning tertsiaarsektori osatähtsuse kasvamist 9 protsendipunkti. Veidi suurenes majanduskriisi ajal primaarsektori osatähtsus.

Tegevusaladest vähenes hõive kahe aasta jooksul kõige enam töötlevas tööstuses (47 000), ehituses (44 000) ja kaubanduses (ligikaudu 11 000). Samas leidis ka tegevusalasid, kus hõive suurenes: kinnisvaraalne tegevus, avalik haldus, tervishoid ja sotsiaalhoolekanne jm. Hõivatute arv tervikuna oli 2010. aasta esimesel poolel alanenud kõigi aegade madalaimale tasemele. Hõivestruktuurilt võib aga märgata lähenemist EL-i keskmisele struktuurile.

Joonis 2.5. Hõivatute arvu muutus majandussektorite järgi ajavahemikus 2008. a teine kvartal – 2010. a esimene poolaasta (%)

Allikas: Statistikaamet, Eesti tööjõu-uuring

Tabel 2.2. Hõivatute jagunemine tegevusalade järgi ajavahemikus 2008 – 2010. a esimene poolaasta (tuhandetes)

	2008	2009	2009				2010	
			I kv	II kv	III kv	IV kv	I kv	II kv
Tegevusalad kokku	656,5	595,8	612,1	592,6	598,1	580,5	553,6	558,8
Põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük	25,3	24,0	22,5	24,9	25,5	23,2	23,3	25,1
Mäetööstus	6,0	6,4	5,4	7,5	6,7	6,1	5,9	6,7
Töötlev tööstus	135	113,8	113,1	116,3	116,1	109,9	96,1	100,7
Elektrienergia, gaasi, auru ja konditsioneeritud õhuga varustamine; veevarustus; kanalisatsioon; jäätme- ja saastekäitlus	10,5	10,1	11,0	8,5	8,8	12,2	10,7	9,2
Ehitus	81,0	58,3	63,5	55,0	59,2	55,6	40,6	41,2
Hulgi- ja jaekaubandus; mootorsõidukite ja mootorrattaste remont	92,5	83,2	91,9	74,4	80,7	85,7	81,7	74,5
Veondus ja laondus	49,9	49,7	52,3	52,3	46,2	48,0	47,5	45,4
Majutus ja toitlustus	23,6	20,1	17,6	23,2	22,9	16,9	16,9	20,7
Info ja side	15,3	14,3	12,2	11,7	17,8	15,4	12,6	12,7
Finants- ja kindlustustegevus	10,4	11,4	12,9	13,9	8,6	10,2	9,6	8,3
Kinnisvaraalne tegevus	10,2	9,2	6,6	8,7	13,5	8,0	8,3	11,5

	2008	2009	2009				2010	
			I kv	II kv	III kv	IV kv	I kv	II kv
Kutse-, teadus- ja tehnikaalane tegevus	20,5	20,5	19,9	20,9	21,0	20,2	24,3	21,9
Haldus- ja abitegevused	17,3	16,8	15,6	14,5	20,2	16,7	18,8	20,2
Avalik haldus ja riigikaitse; kohustuslik sotsiaalkindlustus	38,4	36,7	39,2	34	36,6	36,9	39,8	39,6
Haridus	59,9	62,5	70,8	64,4	54,4	60,5	60,7	57,9
Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	31,1	33,0	33,0	34,9	33,2	30,9	35,5	37,7
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	14,8	14,2	12,9	16,2	15,2	12,4	10,9	13,8
Muud tegevusalad	14,8	11,5	11,8	11,3	11,3	11,6	10,6	11,7

Allikas: Statistikaamet, Eesti tööjõu-uuring

Ametialad

Sarnaselt 2008. aastaga vähenes ka 2009. aastal rohkem sinikraede kui valgekraede¹⁴ arv, vastavalt 54 200 ja 6500 võrra. See näitab, et jätkuvalt koondata peamiselt sinikraede ametikohti, kusjuures kõige enam kahanes oskus- ja käsitöölise arv (tabel 2.3). Valgekraede hulgas on järjepidevalt suurenenud tippspetsialistide hõive, aga ka ametnike arv on mõnevõrra kasvanud. Vähenenud on kõrgemate ametnike ja juhtide arv. Kokkuvõttes on valgekraede osatähtsus koguhõives aasta-aastalt kasvanud. Kui 2008. aastal oli valgekraesid hõi-

vatutest 44%, siis 2010. aasta esimesel poolel juba 51%. Seejuures võis kasvu täheldada nii naiste kui ka meeste puhul. Enamus naisi töötab valgekraede ametikohtadel (59%), meestötajate hulgas on aga rohkem sinikraesid (61%).

Tabelist 2.3 näeme, et 2010. aasta teise kvartali hõive kasvas peamiselt lihttöölise, teenindus- ja müügitöötajate ning põllumajanduse ja kalanduse oskustöölise arvu suurenemise arvel. Sellest võib järeldada, et tegemist võis olla valdavalt ajutiste hooajatöödega.

Tabel 2.3. Hõivatute jagunemine ametialade järgi ajavahemikus 2008 – 2010. esimene poolaasta (tuhandetes)

	2008	2009	2009				2010	
			I kv	II kv	III kv	IV kv	I kv	II kv
Ametiala pearühmad kokku	656,5	595,8	612,1	592,6	598,1	580,5	553,6	558,8
Seadusandjad, kõrgemad ametnikud ja juhid	79,5	72,0	78,7	70,2	69,4	69,8	65,7	59,3
Tippspetsialistid	90,3	95,5	98,0	98,6	92,5	93,1	109,3	112,6
Keskastme spetsialistid ja tehnikud	84,9	83,1	92,7	75,5	81,1	82,9	74,1	72,4
Ametnikud	35,0	32,6	35,0	30,6	28,7	36,1	37,2	33,3
Teenindus- ja müügitöötajad	83,3	75,1	73,3	70,9	77,5	78,6	69,0	72,1
Põllumajanduse ja kalanduse oskustöölised	12,0	8,8	8,0	6,8	10,1	10,1	7,8	9,5

¹⁴ Valgekraed – seadusandjad, kõrgemad ametnikud ja juhid; tippspetsialistid; keskastme spetsialistid ja tehnikud; ametnikud. Sinikraed – teenindus- ja müügitöötajad; põllumajanduse ja kalanduse oskustöölised; oskus- ja käsitöölised; seadme- ja masinaoperaatorid; lihttöölised; relvajõud.

	2008	2009	2009				2010	
			I kv	II kv	III kv	IV kv	I kv	II kv
Oskus- ja käsitöölised	110,6	84,3	91,7	84,5	84,7	76,2	63,9	58,7
Seadme- ja masinaoperaatorid	93,5	85,0	77,9	92,8	89,5	79,6	73,0	79,0
Lihttöölised	64,3	56,6	54,4	59,7	62,1	50,4	50,5	59,0
Relvajõud	...*

* Väikese valimimahu tõttu on andmed väheusaldusväärsed.

Allikas: Statistikaamet, Eesti tööjõu-uuring

2.4. Ametikohad ning töölevõetud ja töölt lahkunud töötajad

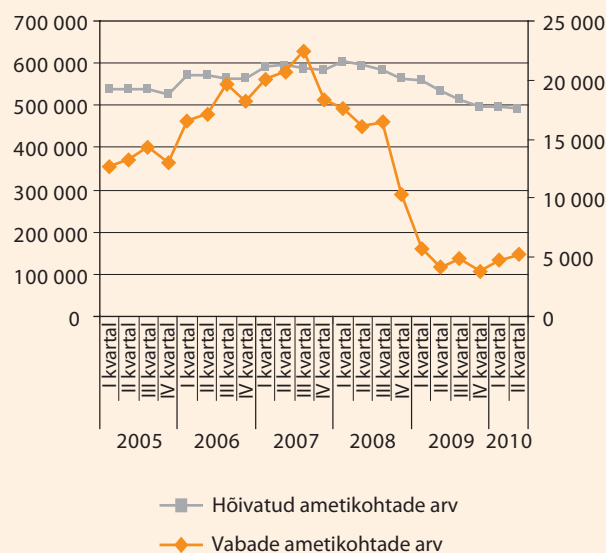
Järgnevalt iseloomustatakse, kuidas on majanduskriis kujundanud ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide hõivatud ametikohtade arvu ning vabade ametikohtade arvu. Statistikaameti andmed hõivatud ametikohtade kohta kajastavad tasustatud ametikohti, millel hõivatud inimene töötab kas töölepingu, teenistuslepingu või avaliku teenistuse seaduse alusel. Vabade ametikohtade andmed peegeldavad aga vast loodud, vabu või töötaja lahkumise tõttu vabaks jäävaid tasustatud ametikohti, mille puhul ettevõtte, asutus või organisatsioon otsib aktiivselt sobivat kandidaati väljastpoolt asjaomast ettevõtet, asutust või organisatsiooni ning mille puhul ametikoht plaanitakse täita kohe või kindla aja jooksul.

Majandussurutise ajal on ettevõtted, asutused ja organisatsioonid tunduvalt vähendanud nii hõivatud kui ka vabade ametikohtade arvu, et kohandada muutunud nõudlusega ning majanduse arengu väljavaadetega (vt joonist 2.6).

Joonisel ilmestatud trend osutab, et hõivatud ametikohtade arv saavutas kõrgeisu 2008. aasta esimeses kvartalis, kui ettevõtetes, asutustes ja organisatsioonides oli kokku 604 212 hõivatud ametikohta. Pärast 2008. aasta esimest kvartalit on hõivatud ametikohtade arv üldtrendina vähenenud kuni 491 916 hõivatud ametikohani 2010. aasta teises kvartalis.

Vabade ametikohtade arv on majandussurutise ajal teinud läbi drastilisema languse. Kiire majanduskasvu aastatel plaanisid ettevõtted, asutused ja

Joonis 2.6. Hõivatud ja vabad ametikohad ajavahemikus 2005 – 2010. a esimene poolaasta

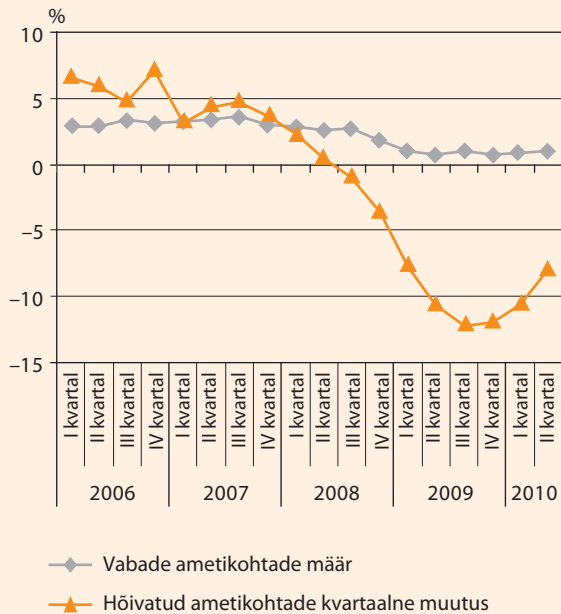

Allikas: Statistikaamet, vaatlus „Vabad ametikohad ja tööjõu liikumine”, palga ja tööjõukulude andmebaas

organisatsioonid kohandada suurenenud nõudlusega, kasutades enamat tööjõudu. Nii suurenes 2007. aasta teiseks kvartaliks vabade ametikohtade arv 22 532-ni. Majanduskasvu pidurdumise ning majanduskriisi ajal aga reageerisid ettevõtted, asutused ja organisatsioonid nõudluse kahanemisele töökohtade arvu vähendamisega, kärpides sealhulgas tunduvalt ka vabade ametikohtade arvu. 2009. aasta neljandaks kvartaliks kahanes vabade ametikohtade arv 3890-ni.

Vabade ametikohtade dünaamikat iseloomustab ühtlasi vabade ametikohtade määr, mis näitab, kui suure osakaalu ametikohtade koguarvust (hõivatud ja vabade ametikohtade summa) moodustavad vabad ametikohad. Vabade ametikohtade määr võtab arvesse asjaolu, et aastati oli hõivatud ja vabu ametikohti erineval arvul (vt joonist 2.7).

Joonis 2.7. Hõivatud ametikohtade muutused ja vabade ametikohtade määr ajavahemikus 2006 – 2010. a esimene poolaasta (%)

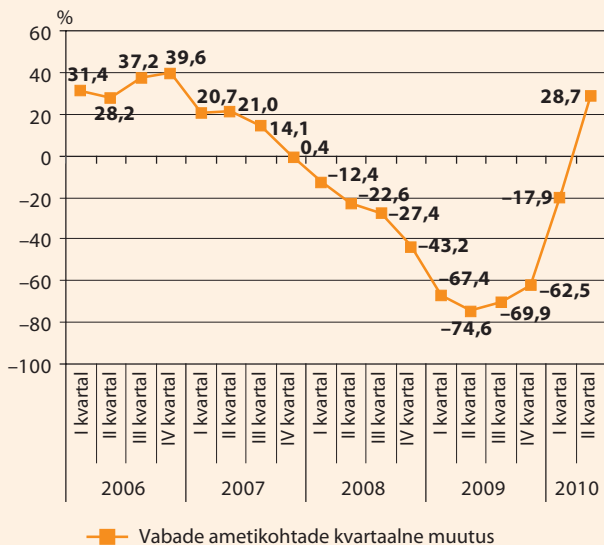

Allikas: Statistikaamet, vaatlus „Vabad ametikohad ja tööjõu liikumine”, palga ja tööjõukulude andmebaas

Kui 2007. a kolmandas kvartalis oli 612 634 ametikohtast vabu 22 532, mis moodustas kõigist töökohtadest 3,7%, siis 2009. a teises kvartalis oli kõigi ametikohtade arv vähenenud 538 669-ni ning vabade ametikohtade arv 4920-ni (0,8% kõigist ametikohtadest). Vabade ametikohtade määr on 2009. aastal ning 2010. aasta esimese kahe kvartali jooksul olnud ligikaudu 1%, kuid alates 2009. a neljandast kvartalist on vabade ametikohtade arv ning vabade ametikohtade määr tasapisi tõusnud. Teises kvartalis 2010 oli ettevõtetes, asutustes ja organisatsioonides 5244 vaba ametikohta, mis moodustasid kõigist ametikohtadest 1,1%.

Joonistel 2.7 ja 2.8 on toodud ka hõivatud ja vabade ametikohtade suhtelised muutused, mis iseloomustavad, mitu protsenti on ametikohtade arv muutunud kindla aasta kindlas kvartalis võrreldes eelmise aasta sama kvartaliga. Jooniselt ilmneb, et hõivatud ametikohti lisandus kvartalite arvestuses kuni 2008. aasta teise kvartalini. Majanduskriisi mõjul näeme järgmistes kvartalites hõivatud ametikohtade arvu vähenemist. Hõivatud ametikohtade arvu vähenemine saavutas oma tipu kolmandas kvartalis 2009, kui võrreldes 2008. aasta kolmanda kvartaliga vähenes hõivatud ametikohtade arv 12,2%. Viimase kolme kvartali jooksul on aga ametikohtade arvu kahanemistempo aeglustunud. Võrrelduna 2009. a teise kvartaliga vähenes 2010. a teises kvartalis hõivatud ametikohtade arv 8%.

Joonis 2.8. Vabade ametikohtade muutused ajavahemikus 2006–2010. a esimene poolaasta (%)

Allikas: Statistikaamet, vaatlus „Vabad ametikohad ja tööjõu liikumine”, palga ja tööjõukulude andmebaas

Vabade ametikohtade arv suurenes kvartalite arvestuses kuni neljanda kvartalini 2007, millele järgnes langustrend. Langustrendi markantseks tipuks oli 2009. a teine kvartal, kui vabu ametikohti oli 2008. a teise kvartaliga võrrelduna 74,6% vähem. Ilmneb, et selles kvartalis vaatasid ettevõtted, asutused ja organisatsioonid põhjalikult üle oma struktuuri ning töötajate koosseisu, et kohanduda majanduse olukorra ja arenguväljavaadetega. Esimeses kvartalis 2010 langustempo pidurdus ning teises kvartalis pöördus langus juba tõusuks. Kui 2010. aasta teises kvartalis oli vabu töökohti 17,9% vähem kui eelmise aasta teises kvartalis, siis 2010. a teises kvartalis võrreldes eelmise aasta teise kvartaliga suurenes vabade töökohtade arv 28,7%.

Töökohtade vähenemise taustal on oluline vaadata, kuidas on muutunud ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide poolt töölevõetud ja töölt lahkunud

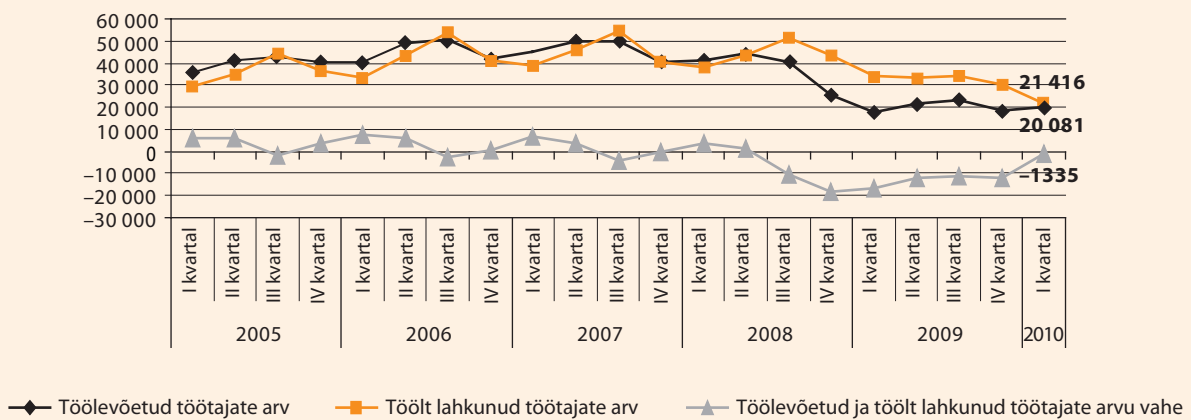
töötajate arv. Ametikohtade loomise ja täitmise taustal ilmneb, et alates 2008. aasta teisest kvartalist on töölt lahkunud töötajate arv ületanud töölevõetud inimeste arvu (vt joonist 2.9). Töölt lahkunute ja töölevõetud töötajate arvu vahe vähenes 2010. aasta esimeses kvartalis. Kui veel 2009. a viimases kvartalis ületas töölt lahkunud töötajate arv töölevõetud töötajate arvu 11 764 töötajaga, siis 2010. a esimeses kvartalis taandus vahe 1335 töötajani. Töölevõetud ja töölt lahkunud töötajate arvu erinevuse kahanemine tuleneb suuresti töölt lahkunud töötajate arvu vähenemisest, sest töölevõetud

töötajate arv on viimase kuue kvartali jooksul olnud küllalt stabiilne.

Töölevõetud ja töölt lahkunud töötajate suhet hõivatud ametikohtadesse iseloomustab joonis 2.10.

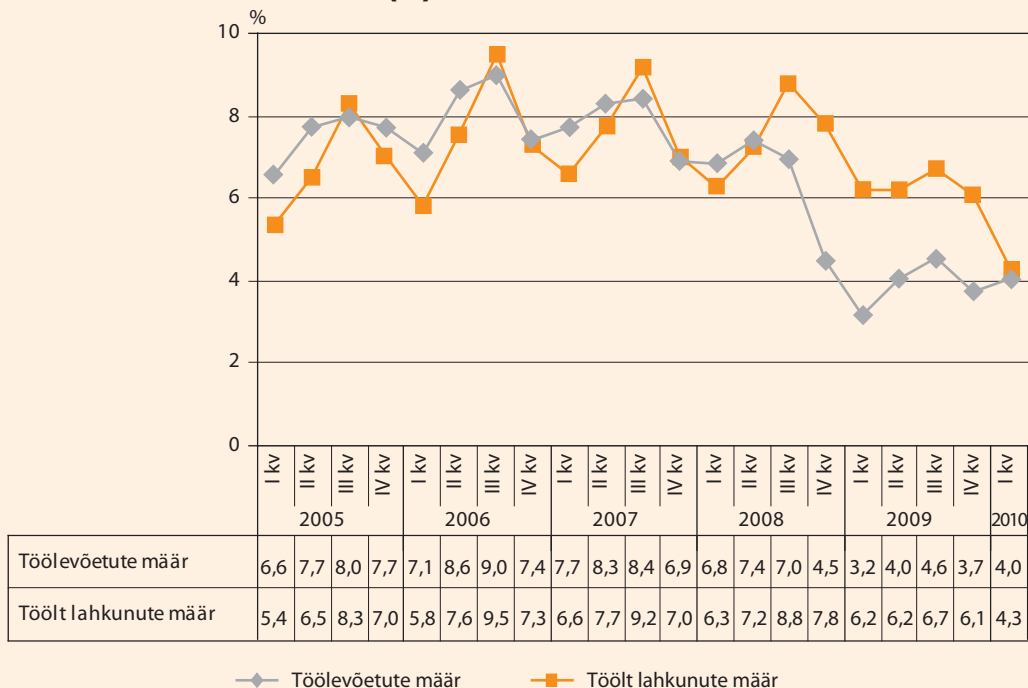
Trendidest ilmneb, et töölevõetute määr ja töölt lahkunute määr olid samas suurusjärgus kuni teise kvartalini 2008, mille järel hakkas lahkunute määr märgatavalt tõusma ning töölevõetute määr lange-ma. Määrade vahe oli suurim 2008. aasta neljandas kvartalis, kui töölt lahkunute määr ületas tööle-

Joonis 2.9. Töölevõetud ja töölt lahkunud töötajad ajavahemikus 2005 – 2010. a esimene kvartal

Allikas: Statistikaamet, vaatlus „Vabad ametikohad ja tööjõu liikumine”, palga ja tööjõukulude andmebaas

Joonis 2.10. Töölevõetute määr ja töölt lahkunute määr ajavahemikus 2005 – 2010. a esimene kvartal (%)

Allikas: Statistikaamet, vaatlus „Vabad ametikohad ja tööjõu liikumine”, palga ja tööjõukulude andmebaas

võetute määra 3,3 protsendipunktiga. 2010. aasta esimeseks kvartaliks on aga vahe tunduvalt vähenenud: töölt lahkunute määr erineb töölevõetute määrast vaid 0,3 protsendipunkti. Selles kvartalis oli töölt lahkunute määra ja töölevõetute määra suurim vahe ehituses (2,6 protsendipunkti) ja mäetööstuses (2,2 protsendipunkti). Samas ületas põllumajanduses ja kalanduses töölevõetute määr töölt lahkunute määra 1,9 protsendipunktiga ning töötlevas tööstuses 0,8 protsendipunktiga. Ka see trend viitab majanduskeskkonna ja tööturu stabiliseerumisele.

Kokkuvõtvalt ilmneb hõivatud ja vabade ametikohtade statistikast, et majanduskriisi ajal vähenes ametikohtade arv, sealhulgas täitmata ametikohtade arv ettevõtetes, asutustes ja organisatsioonides.

2.5. Töötasu

Töötasu peatükis iseloomustatakse Statistikaameti palgavaatluse andmete põhjal, millised muutused on toimunud töötajate keskmises brutokuupalgas viimaste aastate majandusarengu ajal. Statistikaameti palgastatistika kajastab palgatöötajate ehk nende hõivatute töötasu, kellega on sõlmitud tööleping või kes töötavad avaliku teenistuse seaduse või teenistuslepingu alusel. Tööaja analüüs (vt ptk 3) näitab, et palgatöötajate tööaeg erineb nii töötajate kui ka aastate arvestuses. Selleks, et oleks võimalik võrrelda töötajate brutokuupalka sõltumata sellest, kui pikk on eri töötajate tööaeg, teisendab Statistikaamet brutopalgad täistööajaga töötajate kohta.

Kui lõppenud kümnendi algust ja keskpäika iseloomustas kiire majanduskasv koos töötajate kesk-

ametikohtade arvu vähenemine tulenes kahekordnenud nõudlusest toodete ja teenuste järele ning väiksemast selgusest ja usaldusväärsest majandusarengu tuleviku suhtes, millest tulenevalt vähenes ettevõtetes, asutustes ja organisatsioonides vajadus tööjõu järele. Viimaste kvartalite statistikast kumab aga mõõdukat optimismi tööturu olukorra stabiliseerumise kohta. Pidurdunud on hõivatud ametikohtade arvu kahanemistempo ning viimases kolmes kvartalis on vabade ametikohtade arv suurenenud. Samuti on aasta esimeseks kvartaliks märkimisväärselt vähenenud töölevõetute määra ja töölt lahkunute määra vahe. Usutavasti toovad ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide käitumise sellised trendid kaasa ka suurema hõive ja väiksema töötuse.

mise brutopalka kiire kasvuga, siis 2008. aastal, kui majandustegevus pidurdus, aeglustus ka keskmine brutopalka kasv. 2009. aastal süvenes majandussurutis ning suurenes selle mõju töötasudele – palgatöötajate töötasu vähenes märkimisväärselt (vt tabelit 2.4).

Kui 2008. aastal oli keskmine brutokuupalk 12 912 krooni ja brutotunnipalk 77,52 krooni, siis 2009. a vähenes brutokuupalk 12 264 kroonini ja brutotunnipalk 75,11 kroonini. Seega kasvas 2008. aastal keskmine brutokuupalk võrreldes eelmise aastaga 13,9% ja brutotunnipalk 15,3%, 2009. aastal aga vähenes brutokuupalk 5% ja brutotunnipalk 3,1%.

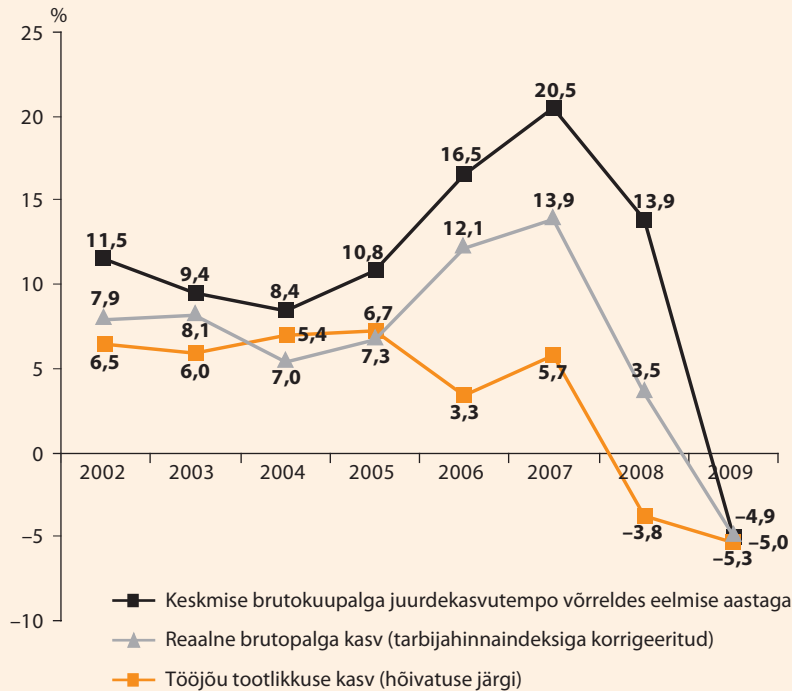
Pikemaajalisi keskmise brutokuupalka suhtelise muutuse trende iseloomustab joonis 2.11.

Tabel 2.4. Keskmise brutokuupalk ajavahemikus 2002 – 2010. a esimene poolaasta (krooni)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010. a I poolaasta
Aasta	6144	6723	7287	8073	9407	11 336	12 912	12 264	...
I kvartal	5721	6333	6748	7427	8591	10 322	12 337	12 147	11 865
II kvartal	6353	6915	7417	8291	9531	11 549	13 306	12 716	12 869
III kvartal	5853	6431	7021	7786	9068	10 899	12 512	11 770	...
IV kvartal	6512	7127	7704	8690	10 212	12 270	13 117	12 259	...

Allikas: Statistikaamet, palgastatistika andmebaas

Joonis 2.11. Brutokuupalga muutus, 2002 – 2009

Allikas: Statistikaamet, palgastatistika andmebaas

Kümnendi algust ning keskpäika iseloomustanud majanduskasvu tingimustes suurenes töötajate nominaalpalk alates 2001. aastast kuni 2008. aastani üle 2,3 korra. Palkade kasvutempo kiirenes tunduvalt just 2006. ja 2007. aastal, kui märgatavalt teravnes tööjõupuudus ning majanduse kuumenemine hakkas saavutama oma lage. Nendel aastatel kasvasid brutokuupalgad võrreldes eelmiste aastatega vastavalt 16,5% ja 20,5%.

2008. aastal nominaalne palgakasvutempo vähenes, ning kui kasvu juures võtame arvesse ka inflatsiooni, siis iseloomustab seda aastat kümnendi kõige väiksem tarbijahinnaindeksiga korrigeeritud brutopalgakasv. Tarbijahinnaindeks suurenes 2008. aastal 10,4% ning seega kasvas reaalpalk sellel aastal võrreldes eelmise aastaga vaid 3,5%. Ehkki kõnealusel aastal palgakasvutempo mõnevõrra rauges, pidurdus majanduse lisandväärtuse kasv veel kiiremini ning jätkuvalt suur palgakasv mõjutab oluliselt majanduse olukorda.

2009. aastal, mida iseloomustas sisemajanduse kogutoodangu kahanemine 13,9% ja palgatöötajate arvu vähenemine 9,7%, alanes keskmine brutokuupalk 5%. Selle aasta palgalangus näitab, et peale töökohtade ja töötajate arvu vähendamise ning

tööaja lühendamise kohandusid majandusüksused majandusolukorra muutusele ka palkade alandamise teel. Samas näitab asjaolu, et sisemajanduse kogutoodang vähenes rohkem kui keskmine brutokuupalk, et töökohtade arvu kahanemine on mänginud tööjõukulude alanemises suuremat rolli kui palgalangus. Selline tendents sunnib ettevõtteid, asutusi ja organisatsioone otsima majanduskriisist väljumisel võimalusi suurendada tööviljakust alternatiivsete meetmete abil (näiteks töökorralduslikud meetmed, tooteinnovatsioon), mitte madalate tööjõukulude kaudu.

Pärast viis kvartalit kestnud palgalangust tõusis 2010. aasta teises kvartalis keskmine nominaalpalk. Kui 2009. a kolmandas kvartalis vähenes brutokuupalk võrreldes sama kvartaliga aasta varem 5,9% ja järgmises kvartalis 6,5%, siis 2010. a esimeses kvartalis aeglustus kvartaalne palgalangus 2,3%-ni ning sama aasta teises kvartalis suurenes brutokuupalk võrreldes 2009. a sama kvartaliga juba 1,2%. Keskmine brutokuupalk oli 2009. aasta teises kvartalis 12 716 krooni, 2010. aastal aga 12 869 krooni. Samas tuleb sellise nominaalpalga trendi juures silmas pidada, et reaalpalk, mille puhul on arvesse võetud tarbijahindade kasvu, alanes ka selles kvartalis 1,9% ning tunnipalk 1,7%, ehkki

nendegi näitajate vähenemistempo on aeglustunud.

Sellist trendimuutust ajendas majandusaktiivsuse järkjärguline taastumine ning samuti on oodata keskmise brutopalka jätkuvat mõõdukat kasvu lähikvartalite jooksul. Ka Rahandusministeerium ennustab oma 2010. aasta suvises majandusprognoosis, et 2010. a palgalangus tervikuna on vaid 0,6% ning 2011. aastal ootab ees 2,6%-ni ulatav keskmise brutokuupalga tõus.

Jooniselt 2.11 ilmneb samuti, et kui majandus 2006. ja 2007. aastal üle kuumenes, suurenes tunduvalt tööjõutootlikkuse kasvu ning brutokuupalga kasvu erinevus. Kui 2008. aastal majanduskasv rauges ja tööjõutootlikkus kahanes 3,8%-ni, siis reaalne brutokuupalga kasv oli ikkagi 3,5%. Järgmisel aastal vähenes tööjõutootlikkuse kahanemise ja reaalse brutokuupalga vahe 0,4 protsendipunktini. Tööjõutootlikkuse ja brutokuupalga muutuste vahe vähenemine viitab asjaolule, et tööturg on märkimisväärselt kohandunud, mis on vähendanud töötajatelt tulevat survet palgatõusuks – seeläbi on majandusüksuste tööjõukulud tasakaalustunud. Sellised trendid peaksid usutavasti olema üheks kriisist väljumise ning jätkusuutlikuma majandusarengu aluseks.

Keskmise brutokuupalga muutusi tegevusalade järgi analüüsid ilmneb, et brutokuupalk alanes 2009. aastal võrreldes 2008. aastaga kõige enam elektrienergia-, gaasi- ja veevarustuse tegevusalal (13%), metsamajanduses (7,9%), tervishoius ja sotsiaalhoolekandes (7,5%), põllumajanduses (6,9%) ja ehituses (6,8%). Aastate arvestuses tõusis brutokuupalk aga mäetööstuses (7%). Kui 2009. aasta viimases kvartalis langes palk peaaegu kõigil tegevusaladel (erandiks ainult veevarustuse, kanalisatsiooni, jäätme- ja saastekäitluse tegevusala, kus kuupalk suurenes 2,9%, ning kutse-, teadus- ja tehnikaalane tegevus, kus kuupalk suurenes 1,7%), siis 2010. aasta esimeses kvartalis majandustegevuse hoogustumise tulemusena kasvasid töötasud mõnevõrra mäetööstuses, töötlevas tööstuses, elektrienergia, gaasi, auru ja konditsioneeritud õhuga varustamise tegevusalal ning veevarustuse, kanalisatsiooni, jäätme- ja saastekäitluse tegevusalal. Teises kvartalis tõusis keskmine brutokuupalk ja palgad suurenesid kõige rohkem töötlevas töös-

tuses (19,4%), mäetööstuses (12,6%), veevarustuse, kanalisatsiooni, jäätme- ja saastekäitluse tegevusalal (10,2%). Samas ei olnud töötasu languse pidurdumine omane kõigile tegevusaladele. Nii vähenes keskmine brutokuupalk 2010. aasta teises kvartalis võrrelduna sama kvartaliga aasta varem kõige enam kutse-, teadus- ja tehnikaalases tegevuses (17,5%) ning hariduses (6,2%).

Majandussurutise ajal pingestunud töösuhteid isoleerivad peale brutokuupalga languse ka probleemide sagenemine palga kättesaamisel. Tööinspeksiooni töövaidluskomisjonide tööd kirjeldavast statistikast ilmneb, et kui 2008. aastal esitasid töötajad töövaidluskomisjonidele kokku 6316 nõuet, millest 2032 puudutas maksmata palka või lõpparvet, siis 2009. aastal esitasid töötajad juba 12 166 nõuet, millest 6088 puudutas maksmata palka või lõpparvet. 2010. aasta esimese kahe kvartali jooksul olid töötajad esitanud Tööinspeksioonile 3707 nõuet, millest 1963 puudutas maksmata töötasu või lõpparvet. Ehkki Tööinspeksiooni töövaidluskomisjonidele tehtud avaldused ja nõuded ei kirjelda kõikide töötajate kõiki probleeme seoses töö tasustamisega, viitavad need andmed siiski asjaolule, et majandussurutise ajal on märkimisväärselt sagenenud töö eest tasumise probleemid, pingestades töötajate ja tööandjate töösuhteid.

Kokkuvõtvalt pidurdus riigi majanduse ja tööturu olukorra halvenemise tõttu 2009. aastaks keskmine brutokuupalga kasv. Kui 2008. aastal tõusis brutokuupalk võrreldes 2007. aastaga keskmiselt veel 13,9%, kerkides 12 912 kroonini, siis 2009. aasta esimeses kvartalis brutokuupalk juba langes, võrreldes eelmise aasta esimese kvartaliga (1,4%). Majandussurutise ajal kestis palgalangus viis kvartalit, st 2010. a teise kvartalini. Kui 2009. aastal vähenes brutokuupalk võrreldes 2008. aastaga veel 5%, siis 2010. aasta teises kvartalis suurenes brutokuupalk võrreldes sama kvartaliga aasta varem juba 1,2%.

2010. aasta teine kvartal sisendab optimismi, et majandus hakkab languse järel taas elavnema, mis on toonud endaga ühtlasi kaasa brutokuupalga kahanemise peatumise ning muutumise väikeseks tõusuks. Majanduse elavnemise heaks märgiks on ka see, et palgakasvu veavad sekundaarsektoriga seotud tegevusalad, näiteks töötlev tööstus, mis paljuski on orienteeritud eksporditurgudele. Pal-

galanguse tingimustes vähenes lisaks löhe tööjõutootlikkuse muutuse ning brutokuupalga muutuse vahel, 2009. aastal kahanes see vahe 0,4%-ni. Vahe vähenemine viitab majanduses ja tööturul aset

leidnud kohandumisele, mis leevendab survet paljade ennakkasvaks, tasakaalustab majandusüksuste tööjõukulusid ning on sellega aluseks majandussurutise pöördumisele kasvu poole.

2.6. Töötus

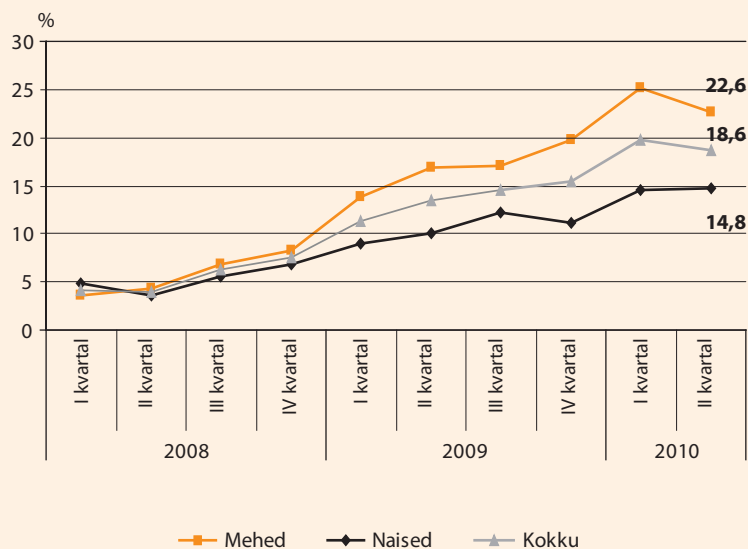
Majanduskriisiga kaasnevaks rängaks tagajärjeks oli kiiresti kasvama hakanud tööpuudus. 2008. aasta kolmandas kvartalis alanud töötuse kasv jätkus kogu 2009. aasta jooksul ning jõudis rekordkõrgusele 2010. aasta esimeses kvartalis, kui töötute arv ulatus 137 000-ni ja töötuse määr 19,8%-ni. Alles teises kvartalis võis täheldada tööpakkumiste hulga suurenemist ja tööpuuduse vähenemist. Kõigest kahe aasta jooksul – ajavahemikus 2008. a teine kvartal kuni 2010. a teine kvartal – lisandus 100 000 töötut ning töötuse määr kerkis 4%-lt 18,6%-ni (joonis 2.12).

Kogu vaadeldava perioodi jooksul kannatasid majanduslanguse tõttu kõige enam noored mehed, kes olid varem olnud hõivatud ehitussektoris ja töötlevas tööstuses. Naiste töötus kasvas märksa aeglasemas tempos. Naiste-meeste võrdluses ongi Eestis (erinevalt enamikust EL-i riikidest) meeste töötus olnud tavaliselt suurem kui naiste töötus. Absoluutarvudes lisandus kõige enam 25–49-aastasi töötuid, samal ajal kui alla 25-aastaste ja üle

50-aastaste töötute hulk on kasvanud enam-vähem samas suurusjärgus. Töötuse määr on aga kõrgeim noortel ning see alaneb koos vanusega. Kui töötuse määr on olnud madalaim vanemaeliste hulgas, kes pensioniea saabudes sageli loobuvad töötisintutest, siis 2010. aastal on hüppeliselt kasvanud ka nende töötus. 2010. aasta teises kvartalis alla 50-aastaste töötuse määr mõnevõrra langes, kuid üle 50-aastaste töötuse määr ja töötute arv jätkasid kasvamist.

2009. aastal jätkas töötus suurenemist kõikides piirkondades ning saavutas 2010. aasta alguses kõikjal rekordtaseme. Piirkondlikud erinevused töötuse määrade vahel vähenesid, kuid suurima töötusega alaks jäi endiselt Kirde-Eesti ja väikseima töötusega alaks Lääne-Eesti. Kui Põhja-Eesti oli majandusbuumi aastatel silmapaistvalt suure hõive ja väikse töötusega piirkond, siis majanduskriisi ajal kasvas töötus ka seal Eesti keskmise lähedale või üle selle. 2010. aasta esimeses kvartalis oli töötuse määr kõrgeim Kirde-Eestis (27,4%) ning

Joonis 2.12. Naiste ja meeste töötuse määra dünaamika ajavahemikus 2008 – 2010. a esimene poolaasta (kvartaalselt, %)

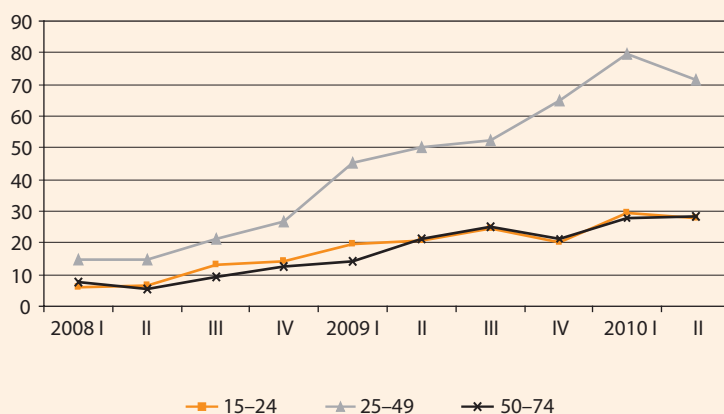
Allikas: Statistikaamet, Eesti tööjõu-uuring

Tabel 2.5. Töötuse määr soo ja vanuse järgi ajavahemikus 2008 – 2010. a esimene poolaasta

	2008	2009	2009				2010	
			I kv	II kv	III kv	IV kv	I kv	II kv
Töötud (tuhandetes)								
Kokku	38,4	95,1	79,0	92,2	102,3	106,7	136,9	127,7
mehed	20,2	58,5	47,6	58,1	60,3	68,2	86,0	76,3
naised	18,1	36,5	31,4	34,1	42,0	38,5	50,9	51,5
Töötuse määr, %								
Kokku	5,5	13,8	11,4	13,5	14,6	15,5	19,8	18,6
mehed	5,8	16,9	13,8	16,9	17,0	19,8	25,2	22,6
naised	5,3	10,6	9,0	10,0	12,2	11,2	14,6	14,8
Töötuse määr vanuserühmiti, %								
15–24	12,0	27,5	24,5	27,0	29,2	29,6	40,6	39,0
25–49	4,7	13,0	11,2	12,2	12,8	15,7	19,3	17,2
50–74	4,4	10,1	6,9	10,9	12,1	10,4	13,5	14,3

Allikas: Statistikaamet, Eesti tööjõu-uuring

Joonis 2.13. Töötute arv vanuserühmiti ajavahemikus 2008 – 2010. a esimene poolaasta (kvartaalselt, tuhandetes)

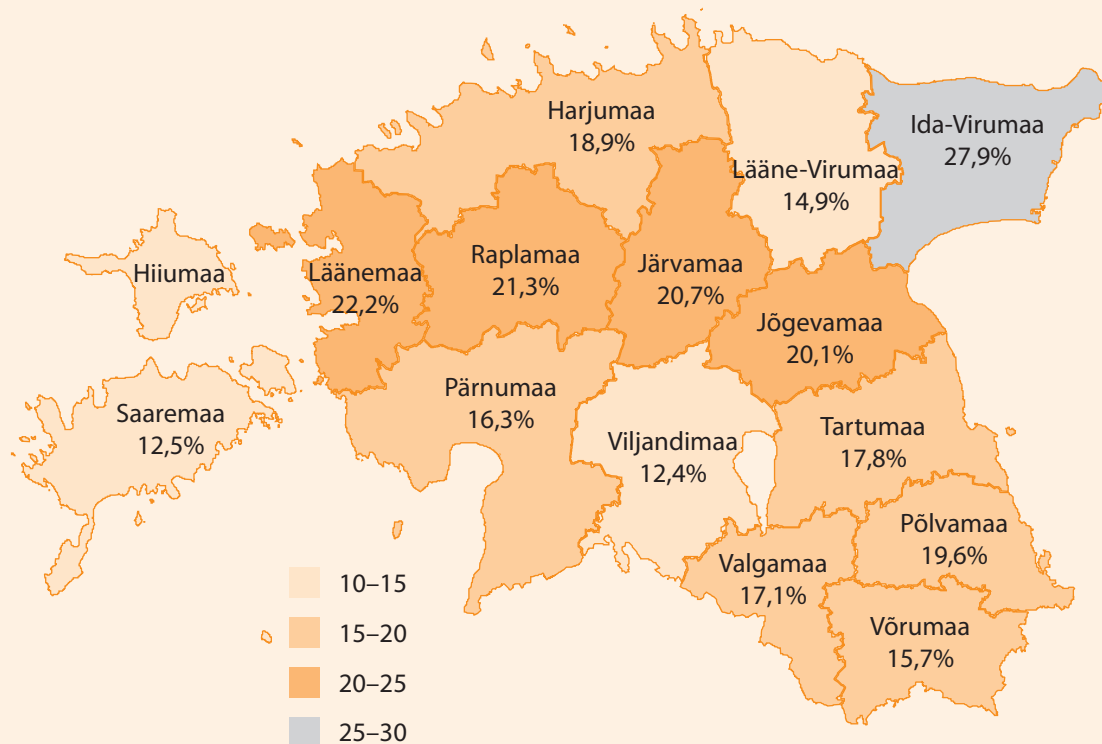
Allikas: Statistikaamet, Eesti tööjõu-uuring

üle 21% ulatus töötus ka Tallinnas. Madalaim oli töötuse määr Lääne-Eestis (17%). 2010. aasta teises kvartalis töötus tervikuna küll vähenes, kuid suurenes endiselt Kirde- ja Kesk-Eestis. Piirkondlikud erinevused hakkasid uuesti kasvama.

(27,9%). Üle 20% ulatus töötus ka Lääne-, Rapla-, Järva- ja Jõgevamaal. Kõige vähem oli töötuid Saare-, Hiiu- ja Viljandimaal ning Lääne-Virumaal, kus töötuse määr oli alla 15%.

Maakondade võrdluses oli 2010. aasta esimesel poolaastal kõrgeim töötuse määr Ida-Virumaal

Joonis 2.14. Töötuse määr maakonniti, 2010. a esimene poolaasta (%)

Allikas: Statistikaamet, Eesti tööjõu-uuring

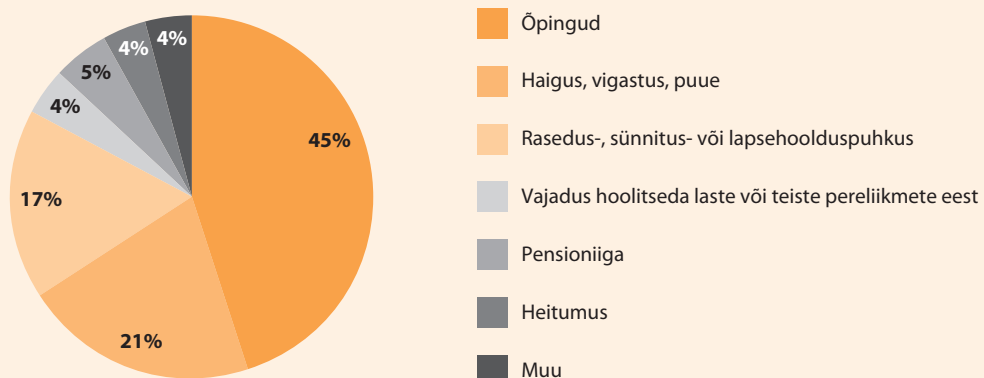
2.7. Mitteaktiivsus

Tööturu mõistes loetakse mitteaktiivseteks tööealised inimesed, kes ühel või teisel põhjusel ei tööta ega otsi tööd. 2009. aastal oli Eestis vanuses 16 aastat kuni pensioniiga mitteaktiivseid inimesi 204 300 ehk 5000 võrra rohkem kui 2008. aastal. Mitteaktiivsed inimesed on kaalukas tööjõureserv, mistõttu on oluline analüüsida põhjuseid, miks inimesed langevad tööturult välja ja jäävad mitteaktiivseks. Mittetöötamise põhjuseid on palju ning need sõltuvad suurel määral inimese soost ja vanusest. Tööealistel domineerivad sellised põhjused nagu õppimine, tervislikud põhjused ja lapsehoolduspuhkusel olemine. Eraldi põhjusena tuuakse välja heitumus. Heitunud inimesed on need, kes sooviksid tööd teha, kuid on tööotsingutest loobunud. Heitunuid oli kõige enam vahetult pärast eelmist majanduskriisi aastal 2001. Seejärel hakkas heitumus vähenema ning 2008. aastal oli heitunuid ainult 5500. Ehkki heitunute arv suurenes 2009. aastal 8700-ni, on see üle kahe korra väiksem kui

2001. aasta näitaja. Ka 2010. a alguse töötuse hüppeline kasv ei suurendanud heitunute arvu märkimisväärselt: teises kvartalis oli heitunuid hinnanguliselt 9300. Nii nagu töötuid on ka heitunuid rohkem meeste hulgas.

Võrreldes 2008. aastaga on 2009. aastal tööealiste mitteaktiivsuse peamiseks põhjuseks endiselt õppimine (45%), kuid selle osatähtsus on kahe protsendipunkti võrra vähenenud. Haiguse, vigastuse või puude tõttu oli tööturult eemal ligikaudu 43 000 inimest (21%), seda nii 2008. kui ka 2009. aastal. Tänu sündimuse suurenemisele lisandus üle 5000 rasedus-, sünnitus- või lapsehoolduspuhkusel olijat. Kestva majanduskriisi tingimustes, mil eriti noorte töölesaamine on raskendatud, võib oletada, et edasiõppijate arv edaspidi suureneb ning õppimise osatähtsus mitteaktiivsuse põhjusena hakkab kasvama. Tõusutrendi näitab ka lapsehoolduspuhkusele jääjate arv.

Joonis 2.15. **Mitteaktiivsuse põhjused vanuses 16 aastat kuni pensioniiga, 2009 (%)**

Allikas: Statistikaamet, Eesti tööjõu-uuring

Kokkuvõtteks

Kokkuvõttes nägime, et majanduskriis mõjus Eesti tööturule 2009. aastal ja 2010. aasta alguses äärmiselt tugevalt. 2008. aasta lõpus kahanema hakanud tööhõive pöördus tõusule alles 2010. aasta teises kvartalis ja sedagi peamiselt hooajatööde arvel. Töötute arv kasvas kahe aastaga üle nelja korra ning see ulatus 2010. a esimeses kvartalis rekordilise 137 000-ni. Hõive kasvamist ja töötuse vähenemist prognoositakse alles 2011. aastast alates.

3. Tööaeg

Märt Masso

3.1. Tööajahulk ja ületunnitöö

Eesti palgatöötajate tööajakorralduse iseloomustamiseks kasutatakse esimese näitajana tööajahulka, teisiti sõnastades töönädala kestust. Siin peatükis kirjeldatakse, kuidas on majanduskriisi ajal muutunud palgatöötajate tööajahulk. Võib eeldada, et

töökohtade arvu kahanemise ning töötuse suurenemise perioodil on lühenenud ka palgatöötajate tööaeg, sest majandusüksustes tehtava töö hulk on vähenenud.

3.1.1. Osaajaga töö

Kõigepealt iseloomustatakse osaajaga töö levikut ja selle töövormi kasutamise ajendeid palgatöötajate seas. Osaajaga töö on tööandja juures kehtestatud tööajanormist lühem tööaeg, mida rakendatakse töötaja ja tööandja kokkuleppel. Üldjuhul lähtutakse siin riiklikust tööajanormist: osaajaga töö on töötamine alla 8 tunni päevas ehk 40 tunni nädalas (vt ka töölepingu seaduse § 43 (1)). Majandusüksused soovivad osaajaga töövormi kasutada siis, kui kindlate tööülesannete ajaline maht ei ole nii suur, et nende täitmiseks on vaja täisajaga töökohta ja töötajat. Seega võib osaajaga töö kasutamise motiiviks olla töö vähesus. Töötajad soovivad osaajaga tööd kasutada siis, kui eraelulised tegevused, näiteks õppimine või perekondlikud kohustused, nõuavad enam tähelepanu ja aega, kui täisajaga töö kõrvalt oleks võimalik neile osutada.

Tabelis 3.1 on soo ja vanuse arvestuses toodud palgatöötajate osakaal, kes töötavad alla 40 tunni nädalas.¹⁵

Tabelist ilmneb, et viimasel kümnendil on ligi kümnendik palgatöötajaid töötanud osaajaga. 2009. aastal oli Eestis 547 300 palgatöötajat ja seega ligikaudu 78 811 osaajaga palgatöötajat. Ajavahe- mikus 2003 kuni 2008 oli trendiks osaajaga töötajate osakaalu vähenemine, mis tulenes toodete ja teenuste mahtude kasvamisest ning sellega kaasnenud tööjõupuudusest. 2008. aastal vallandunud majanduskriis on aga taas suurendanud osaajaga töötajate hulka. Majandustegevuse kokkutõmbumisel vähenes töö hulk ettevõtetes, asutustes ja organisatsioonides, millele reageerimiseks vähendati nii töökohtade ja töötajate arvu kui ka töötajate tööaega ning viidi täisajaga töötajaid üle osalisele

Tabel 3.1. Osaajaga töö osatähtsus palgatöötajate hulgas, 2003 – 2009 (%)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Kokku	12,6	11,9	11,8	11,7	11,4	10,4	14,4
Mehed	7,5	7,0	6,3	5,6	5,2	4,6	8,5
Naised	17,6	16,5	16,7	17,3	17,2	15,9	19,6
15–24-aastased	16,4	15,6	16,8	15,5	15,6	13,3	20,1
25–49-aastased	9,4	8,6	9,1	16,2	8,9	8,1	11,5
50–74-aastased	18,5	17,7	15,7	15,4	14,8	10,4	18,0

Allikas: Statistikaamet, Eesti tööjõu-uuring, Sotsiaalministeeriumi arvutused

¹⁵ Siin ja edaspidi loetakse osaajaga tööks vähem kui 40 tundi nädalas töötamist. Eurostat ja Statistikaamet arvestavad osaajaga töötamist siintoodust erinevalt, sest riigiti on seadustega kehtestatud tööajanorm erinev. Selleks, et hinnata riikide arvestuses osaajaga palgatöötajate osakaalu, loetakse osaajaga tööks tööd alla 35 tunni nädalas.

tööajale. 1. juulil 2009 jõustunud uus töölepingu seadus muutis ka osaajaga töö rakendamise regulatsiooni (vt ka töölepingu seaduse (RT I 2009, 36, 234) § 37). Uue seaduse järgi saab töötaja viia osaajaga tööle üle töötaja ja tööandja kokkuleppel või, juhul, kui tööandja otsustab töötasu vähendada töö mitteandmise korral, on töötajal õigus keelduda töö tegemisest võrdeliselt töötasu vähendamisega. Varasemas regulatsioonis oli töömahu või tellimuse ajutise vähenemise korral osalise tööaja rakendamiseks tarvis Tööinspektsiooni nõusolekut (vt ka töölepingu seadust (RT I 2008, 59, 330)). Nõnda on osaajaga töö kasutamist majandussurutise ajal mõnevõrra lihtsustanud ka muutunud regulatsioon.

Tabelist 3.1 ilmnes, et naiste, noorte ja eakate seas on osaajaga töötajate osakaal suurem, mis on seletatav nii nende rühmade sageli riskantsema seisundiga tööturul kui ka nende töötajate sagedasema sooviga töötada lühemat aega, et ühildada töö, pere- ja eraelu. Eesti tööjõu-uuringu andmetel töötas 2009. aastal 25,8% osaajaga palgatöötajaid osalise tööajaga töö vähesuse tõttu (vt joonist 3.1). Kaks aastat varem, 2007. aastal, oli selliseid osaajaga palgatöötajaid vaid 16,3%.

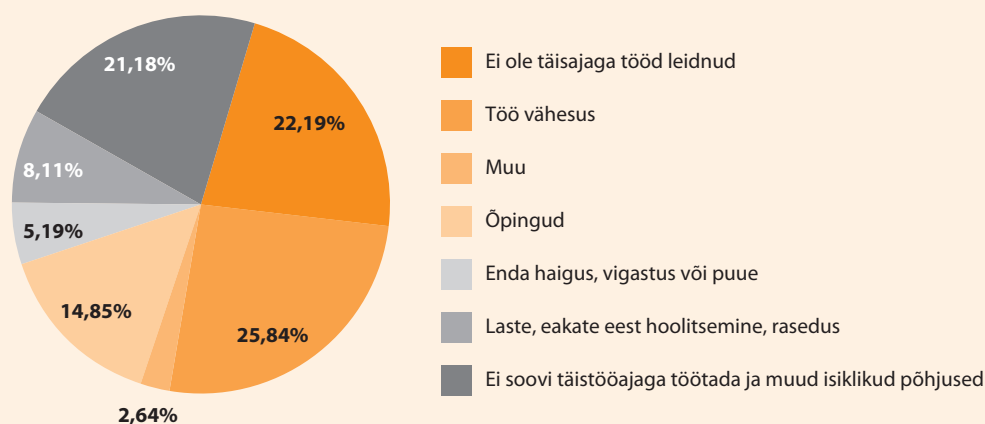
Kui 2009. aastal oli osaajaga palgatöötajaid, kes ei olnud leidnud täisajaga tööd, 22%, siis 2007. aastal

oli neid samuti vaid 16%. Sarnased muutused ilmnevad siis, kui vaadata, kui paljud osaajaga töötajad sooviksid töötada pikema tööajaga. 2009. aasta tööjõu-uuringu andmetel sooviks 20% osaajaga palgatöötajaid töötada pikema tööajaga (2007. aastal oli selliseid osaajaga palgatöötajaid 13%). Siit ilmneb, et majanduskriisi ajal on osaajaga töötamise põhjuste seas märgatavalt sagenenud tööga ning ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide käekäiguiga seotud põhjused: täisajaga töökohta on raskem leida, olemasolevatel töökohtadel napib tööd ning osaajaga töötajate seas on seetõttu rohkem töötajaid, kes sooviksid pikemat tööaega.

Järgnevalt iseloomustatakse osaajaga töö kasutamise trende palgatöötajate seas tegevusala sektori järgi (vt joonist 3.2).

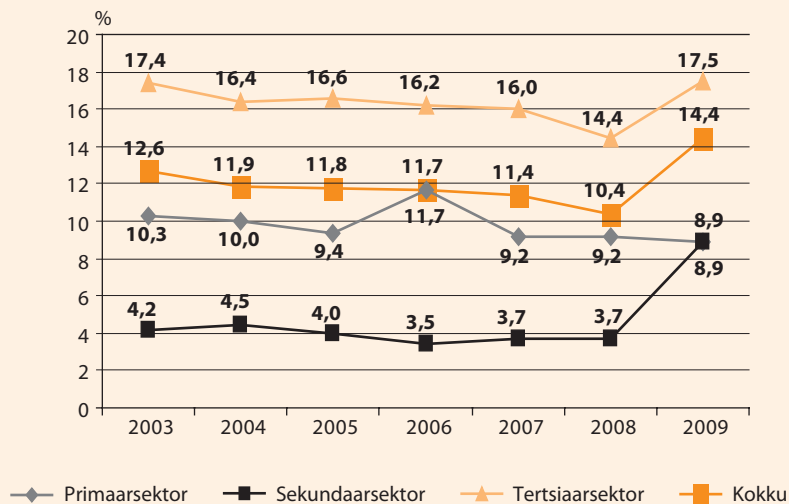
Jooniselt 3.2 ilmneb, et ootuspäraselt kasutatakse osaajaga tööd sagedamini teenindussektoris, kus tööajakorraldus sõltub suuremas osas juhtimispraktikatest ning vähem näiteks tootmiseseadmetest. Kõige suurem osakaal palgatöötajaid (tervelt 35,6%) töötab nädalas alla 40 tunni hariduse tegevusalal, kus on tööaeg reguleeritud erinevalt ning normtööaeg on väiksem. Aastati on osaajaga töötajate osakaal suurenenud kõige märgatavamalt töötlevas tööstuses, majutuse ja toitlustuse erialal, kinnisvaraalas tegevuses ning haldus- ja abitege-

Joonis 3.1. Palgatöötajate osaajaga töötamise põhjused, 2009 (%)

Allikas: Statistikaamet, Eesti tööjõu-uuring, Sotsiaalministeeriumi arvutused

Joonis 3.2. Osaajaga töö osatähtsus palgatöötajate hulgas tegevusala sektori järgi, 2003 – 2009 (EMTAK 2008, %)

Allikas: Statistikaamet, Eesti tööjõu-uuring, Sotsiaalministeeriumi arvutused

vuste tegevusalal. Siitki ilmneb, et tegevusaladel, kus majanduskriisi mõjul on kaupade nõudlus tunduvalt kokku tõmbunud, leidub enam töötajaid, kellel ei ole täistööajaga töökohta.

Kokkuvõtvalt suurenes majandussurutise tagajärjel osaajaga töötajate osakaal palgatöötajate seas ning osaajaga töö kasutamisel domineerisid majandusüksuste vajadustest ja valikutest tulenevad tegurid. Samas jääb võrdlusandmetel Eesti palgatöötajate

seas osaajaga töö levik alla Euroopa Liidu keskmisele tasemele. Võrdlusandmetes¹⁶, kus vaadeldi kõigi hõivatute osakaalu, kes enesemääratluse kohaselt töötavad osaajaga, oli 2009. aastal osaajaga töötajate osakaal hõivatute seas Eestis 10,5%, ent Euroopa Liidus keskmiselt 18,8%. Uue töölepingu seaduse vastuvõtmisega muutus ühtlasi osaajaga töö kasutamise regulatsioon, mis suurendas töösuhte osapoolte võimalusi leppida sellise tööajavormi kasutamises kokku majanduslikel põhjustel.

3.1.2. Tööajahulk

Osaajaga töö järel analüüsitakse, kui pikk on Eesti palgatöötajate töönael. Teisisõnu vaadatakse, mitu tundi nädalas Eesti palgatöötajad põhitöökohal tavaliselt töötavad. Joonisel 3.3 on toodud kõigi palgatöötajate, osaajaga palgatöötajate ning täisajaga palgatöötajate keskmine tööaeg nädalas.

Jooniselt 3.3. ilmneb, et täis- ja osaajaga töötajate töötunnid on viimase viie aasta jooksul jäänud suhteliselt stabiilseks. Täisajaga töötajad töötavad nädalas ligi 41 tundi, osaajaga töötajad umbes 25,5 tundi. Siiski on ka siin märgata, et võrreldes 2008. aastaga mõnevõrra vähenes 2009. aastal palgatöötajate tüüpilise töönaela pikkus. 2009. aastal töötasid palgatöötajad võrreldes eelmise aastaga 0,6

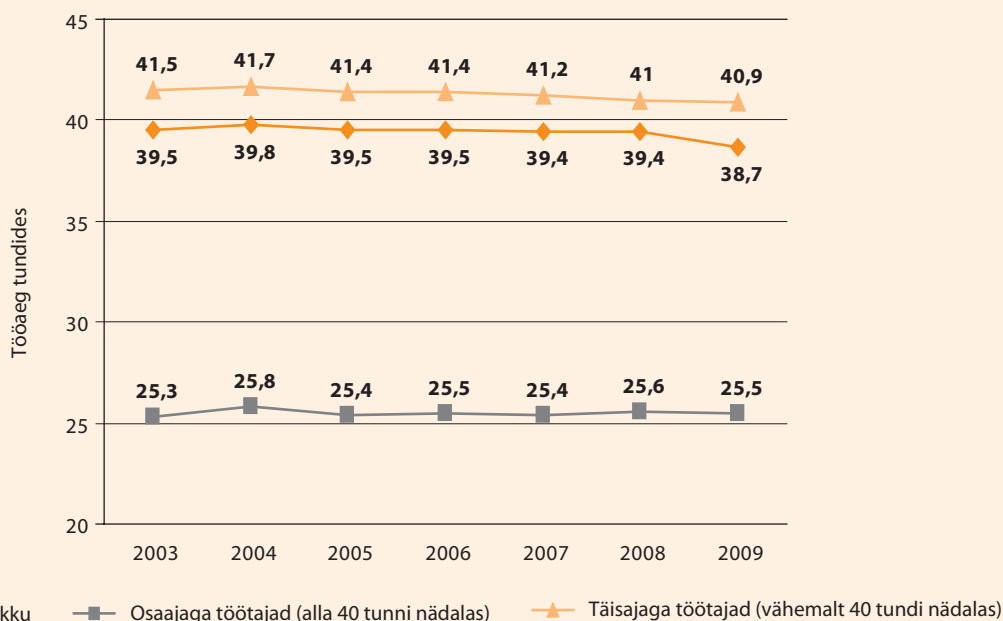
tunni ehk 36 minuti võrra vähem. Täis- ja osaajaga palgatöötajate tööaeg lühenes aastaga keskmiselt 0,1 tunni ehk 6 minuti võrra.

Keskmine tööaeg vähenes 2009. aastal võrreldes 2008. aastaga ka Euroopa Liidu liikmesriikides tervikuna. Kui Eestis lühenes palgatöötajate keskmine töönael 39,4 tunnilt 38,7 tunnini, siis Euroopa Liidus tervikuna 36,8 tunnilt 36,6 tunnini.

Tavatöönaela pikkust iseloomustavad soolised ja vanuselised erinevused (vt tabelit 3.2).

Naised kipuvad töötama meestest tüüpiliselt vähem, samuti töötavad nooremad ja eakamad lühe-

¹⁶ Et tööajanormi regulatsioon on riigiti erinev, tugineb Eurostat osaajaga palgatöötajate osakaalu hindamisel riikide arvestuses töötajate enesemääratlusele selle kohta, kas põhitöökohal tehtav töö on osa- või täisajaga töö.

Joonis 3.3. **Palgatöötajate keskmine tööaeg (tundi nädalas)**

Allikas: Statistikaamet, Eesti tööjõu-uuring, Sotsiaalministeeriumi arvutused

Tabel 3.2. **Palgatöötajate keskmine tööaeg, 2003 – 2009 (tundi nädalas)**

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Kokku	39,5	39,8	39,5	39,5	39,4	39,4	38,7
Mehed	40,8	41,2	40,7	40,8	40,8	40,6	39,9
Naised	38,2	38,4	38,4	38,3	38,1	38,2	37,6
15–24-aastased	38,7	38,9	38,3	38,8	38,4	38,7	37,4
25–49-aastased	40,3	40,7	40,2	40,1	40,0	39,9	39,4
50–74-aastased	37,9	38,2	38,4	38,5	38,7	38,8	37,8

Allikas: Statistikaamet, Eesti tööjõu-uuring, Sotsiaalministeeriumi arvutused

mat aega kui keskmine vanusrühm. Sellised keskmise tööaja erisused peegeldavad osaajaga töö saadegemasemat kasutamist naiste, noorte ja eakate seas. Meeste pikem tööaeg tuleneb sageli rolliootusest ja -käitumisest, mis väärtustab meeste tegutsemist avalikus sfääris, sealhulgas tööelus.¹⁷ Nooremate palgatöötajate seas on keskmine tööaeg tihti lühem seoses haridustee jätkamisega, eakamatel aga terviseprobleemide tõttu.

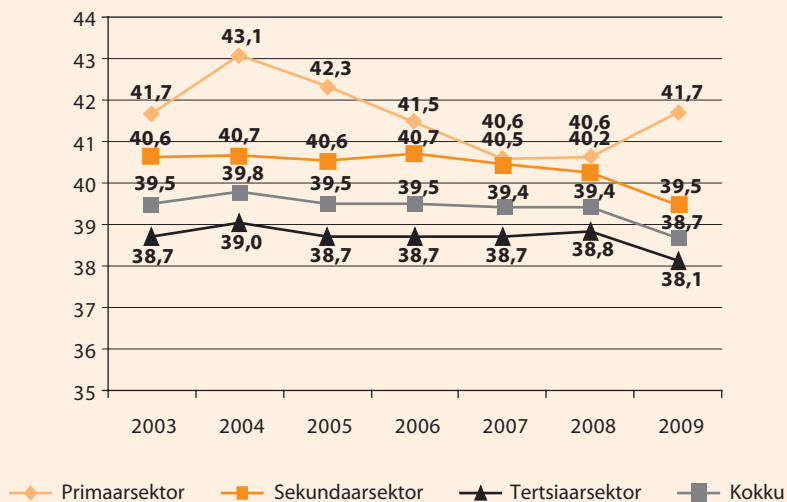
Et tööajakorraldus erineb tegevusalati ning majandussurutus on mõjutanud eri tegevusalasid erine-

valt, vaatame järgnevalt palgatöötajate keskmist tööaega tegevusala sektori järgi (vt joonist 3.4). Jooniselt ilmneb, et kui sekundaar- ja tertsiaarsektorit iseloomustas langustrend, siis primaarsektoris keskmine tööaeg hoopis suurenes. Tegevusalati lühenes tööaeg kõige enam veovarustuse, kanalisatsiooni, jäätme- ja saastekäitluse tegevusalal ning veonduse ja laonduse tegevusalal. Kõige enam pikenes tööaeg põllumajanduses.

Palgatöötajate keskmise tavalise töönädala pikkuse iseloomustamiseks vaatame ka tööaja mitme-

¹⁷ Odih, P. 2007. Gender and Work in Capitalist Economies. Maidenhead: Open University Press.

Joonis 3.4. **Palgatöötajate keskmine tööaeg tegevusala sektori järgi, 2003 – 2009 (EMTAK 2008, tundi nädalas)**

Allikas: Statistikaamet, Eesti tööjõu-uuring, Sotsiaalministeeriumi arvutused

Tabel 3.3. **Töötaja regressioonimudel**

Muutuja	Koefitsient	P > t	Koefitsiendi alumine usalduspiir	Koefitsiendi ülemine usalduspiir
Sugu (mehed võrreldes naistega)	2,2	0,00	1,8	2,6
Vanus (võrreldes 25–49-aastastega)				
15–24-aastased	-2,1	0,00	-2,9	-1,4
50–74-aastased	-1,4	0,00	-1,8	-1,0
Sektor (võrreldes primaarsektoriga)				
Sekundaarsektor	-2,4	0,01	-4,2	-0,6
Tertsiaarsektor	-3,3	0,00	-5,2	-1,4
Amet (võrreldes ametnike ning teenindus- ja müügitöötajatega)				
Seadusandjad, kõrgemad ametnikud, juhid ja tippspetsialistid	-0,9	0,00	-1,4	-0,4
Keskastmetspetsialistid ja tehnikud	-0,8	0,03	-1,4	-0,1
Oskus- ja käsitöölised, seadme- ja masinaoperaatorid, lihttöölised	-1,4	0,00	-2,0	-0,8
Suurus töötajate arvu järgi (võrreldes majandusüksustega, kus on 11–49 töötajat)				
10 ja vähema töötajaga majandusüksused	-1,4	0,00	-2,0	-0,9
50–199 töötajaga majandusüksused	0,5	0,06	0,0	0,9
200 ja enama töötajaga majandusüksused	0,8	0,00	0,3	1,3
Konstant (intercept)	42,3	0,00	40,4	44,2

Allikas: Statistikaamet, Eesti tööjõu-uuring, Sotsiaalministeeriumi arvutused

mõõtmelist regressioonivõrrandit. See kirjeldab keskmise töötaja erinevusi, võttes samal ajal arvesse erinevaid töötajaid ja nende tööd kirjeldavaid muutujaid. Regressioonivõrrandis analüüsitakse osakorrelatsioone ehk töötaja erinevusi ühe kindla muutuja järgi, jättes ülejäänud muutujad konstantseks.

Töötaja regressioonivõrrandit kirjeldavast tabelist näeme, et meeste keskmine töönädal on võrreldes naistega pikem ka siis, kui võtame arvesse meeste ja naiste erinevusi vanuses, töökoha tegevusalal, ametialal ning töökoha suuruses. Arvestades töötajate sugu, vanust, töökoha tegevusala, ametiala ning töökoha suurus, töötavad võrreldes noorema

ja vanema vanuserühmaga keskmiselt pikema töö-
nädalaga ka 25–49-aastased töötajad.

Palgatöötajate töökohta iseloomustavate muutujate
puhul näeme, et kui võtame arvesse tegevusalade
töötajate erinevusi soo, vanuse, ametiala ning töö-
koha suuruse järgi, töötavad primaarsektori tööta-
jad keskmiselt kauem kui sekundaar- ja tertsaar-
sektori töötajad. Ilmneb ka, et kõige pikem tööaeg
on ametnikel ning teenindus- ja müügitöötajatel,
võttes arvesse eri ametialadel töötavate inimeste
soolisi, vanuselisi, töökohta tegevusala ja suuruse
erinevusi.

Pikkade tööpäevadega kaasneb sageli kurnatus,
mis võib põhjustada terviseprobleeme.¹⁸ Pikkade
tööpäevade tõttu väheneb lisaks töötajate võimetus
ühildada töö- ja eraelu, sest tööväliseks tegevus-
teks jääb vähem aega. Sellest tulenevalt vaatame
järgnevalt nende täisajaga palgatöötajate arvu ja
osakaalu, kes tavaliselt töötavad üle 48 tunni nädal-
las (vt tabelit 3.4).

2009. aastal oli tavaliselt üle 48 tunni pikkuse töö-
nädalaga palgatöötajaid 3,3%. Seega töötab ligi
17 000 palgatöötajat tavaliselt üle 48 tunni pikkuse
töönädalaga. Aastate arvestuses ilmneb siin lan-
gustrend ning ka majandussurutise tagajärjel vä-
henes 2009. aastal võrreldes eelmise aastaga pikki
töönädalaid tegevate palgatöötajate osakaal.

Eespool sõnati, et tööaja kestuses ilmnevad silma-
torkavad soolised erinevused. 2009. aastal töötasid
täisajaga palgatööd tegevad mehed nädalas kesk-

miselt 41,3 tundi ja naised 40,5 tundi. Tabelist 3.4
ilmneb samuti, et meespalgatöötajate seas on üle
48 tunni nädalas töötajaid 3,1 protsendipunkti
võrra rohkem kui naispalgatöötajate seas. Mees-
te seas vähenes aga 2009. aastal tavaliselt üle 48
tunni nädalas töötajate osakaal, mis võib suuresti
tuleneda majanduskriisi suuremast mõjust mees-
te töökohtadele, mille väljenduseks on ka meeste
suurem töötus ning meeste poolt domineeritud
tegevusalade, näiteks töötleva tööstuse ja ehituse
märgatavam kokkutõmbumine.

Samuti erineb täisajaga palgatöötajate keskmine
tööaeg vanuse järgi. Tabelist 3.4 oli näha, et eaka-
te (üle 50-aastaste) seas on tavaliselt vähem üle 48
tunni nädalas töötavaid täisajaga palgatöötajaid.
Kui 15–49-aastaste täisajaga palgatöötajate töö-
nädala keskmine pikkus on 41 tundi, siis 50–74-aas-
tastel on see 40,7 tundi.

Joonisel 3.5 on toodud tavaliselt üle 48 tunni nä-
dalas töötavate palgatöötajate osakaal tegevusala
sektori järgi.

Silmapaistvalt kõige suurem osakaal sektori palga-
töötajaid töötab väga pikkade töönädalatega põl-
lumajandussektoris. Tööstus- ja teenindussektori
palgatöötajate osakaalu trend on aastate arvestu-
ses kujunenud sarnaselt kõigi tegevusalade palga-
töötajate trendiga. Asjaolu, et primaarsektoris on
keskmine töönädal pikem ning suurem osakaal
sealseid töötajaid töötab üle 48 tunni nädalas, tu-
leneb ilmselt sagedastest hooajatöödest, mis tuleb
piiratud aja jooksul ära teha.

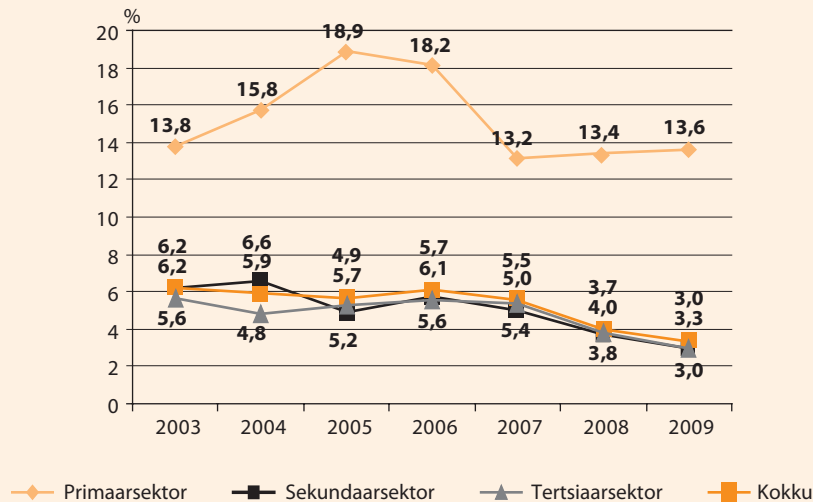
**Tabel 3.4. Täisajaga palgatöötajate osakaal, kes töötavad tavaliselt üle 48 tunni
nädalas, 2003 – 2009 (%)**

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Kokku	6,2	5,9	5,7	6,1	5,5	4,0	3,3
Mehed	8,9	9,1	8,4	8,7	8,2	6,0	4,9
Naised	3,3	2,6	2,8	3,4	2,6	1,8	1,8
15–24-aastased	6,1	6,2	4,9	6,0	4,8	4,2	2,9
25–49-aastased	7,0	7,0	6,3	6,9	5,8	4,2	3,8
50–74-aastased	4,4	3,3	4,3	4,6	5,1	3,5	2,5

Allikas: Statistikaamet, Eesti tööjõu-uuring, Sotsiaalministeeriumi arvutused

¹⁸ Vt näiteks Spurgeon, A. 2003. Work time: Its Impact on Safety and Health. Geneva: ILO.

Joonis 3.5. Täisajaga palgatöötajate osakaal, kes töötavad tavaliselt üle 48 tunni nädalas, tegevusala sektori järgi, 2003 – 2009 (%)

Allikas: Statistikaamet, Eesti tööjõu-uuring, Sotsiaalministeeriumi arvutused

3.1.3. Ületunnitöö

Seoses pikkade töönaalatega vaatame järgnevalt ületunnitööd. Ületunnitöö on töötamine üle tööandja ja töötaja kokkulepitud tööaja normi. Ettevõtetel ja asutustel tekib ületunnitöö vajadus siis, kui lisaks töötajatega lepingus kokkulepitud töötundidele on vajadus leida tööaega lisatöö tegemiseks. Muutuva töö algus- ja lõpuaja ning summeeritud tööaja arvestuse korral on ületunnitööks töötunnid, mis ületavad arvestusperioodiks kokkulepitud töötundide üldarvu. Tabelis 3.5 on tööjõu-uuringu andmetel iseloomustatud tasustatud ja tasustamata

ta ületunnitöö tegijate osatähtsust palgatöötajate seas.

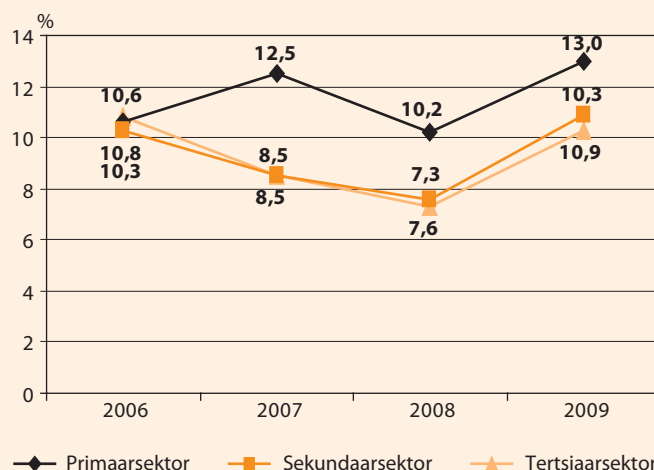
Tabelist näeme, et aastatel 2006–2008 on tasustatud või tasustamata ületunnitöö tegijate osakaal vähenenud ligi 3%, kuid 2009. aastal taas tõusnud 2006. aasta tasemele. Et meestöötajatel on töötunde nädalas rohkem, on ka ületunnitöö tegijate osakaal nende seas mõnevõrra suurem. Sellise trendimuutuse üks põhjus võib olla asjaolu, et ületunnitööd mittetegevate palgatöötajate arv on

Tabel 3.5. Tasustatud ja tasustamata ületunnitöö tegijate osatähtsust palgatöötajate seas, 2006–2009 (%)

	2006	2007	2008	2009
Kokku	10,5	8,7	7,5	10,6
Mehed	11,4	9,2	7,7	10,3
Naised	9,7	8,2	7,3	10,9
15–24-aastased	10,6	7,1	7,3	11,8
25–49-aastased	10,3	9,0	7,5	10,3
50–74-aastased	10,8	8,6	7,6	10,8

Allikas: Statistikaamet, Eesti tööjõu-uuring, Sotsiaalministeeriumi arvutused

Joonis 3.6. Tasustatud ja tasustamata ületunnitöö tegijate osatähtsus palgatöötajate seas tegevusala sektori järgi, 2006 – 2009 (%)

Allikas: Statistikaamet, Eesti tööjõu-uuring, Sotsiaalministeeriumi arvutused

vähenenud kiiremas tempos kui kõigi palgatöötajate arv. Ületunnitööd tegevad töötajad võivad olla majandusüksuste jaoks hinnatumad ja olulisemad ning seetõttu lõpetati majanduskriisi ajal nendega ettevõtetes, asutustes ja organisatsioonides vähem töösuhteid.

Tegevusalade arvestuses oli ületunnitöö tegijate osakaal suurim primaarsektoris (vt joonist 3.6), kus see küündis 13%-ni. Sarnast trendi, kus ületunnitöö tegijate osakaal on majanduskriisi aastaga suurenenud, on märgata kõigis sektorites. Ületunnitöö leviku aeglustumine sekundaar- ja primaarsektoris enne majanduskriisi (2006–2008) võis tuleneda asjaolust, et tööjõupuuduse tingimustes julgesid töötajad sagedamini loobuda töandja ettepanekust töötada enam, kui kokku lepitud. Majanduskriisi

süvenedes ei tihatud töökoha kaotuse hirmus ületunnitööst aga enam keelduda.

Kokkuvõtvalt vähenes majanduskriisi aastal palgatöötajate keskmine töönädala pikkus ning sellega seotult palgatöötajate osakaal, kelle töönädalad olid pikad. Lähiajal mõjutab tööaja kestust tööpuudusest tulenev osaajaga töö kasutamine, mis võib majandusaktiivsuse taastudes väheneda ning sellega keskmist tööaega pikendada. Kui majanduse elavnedes alarakendatakse täisajaga töötajaid senisest vähem, võib ka see tööaega pikendada. Samuti võib suurest tööpuudusest hoolimata tekkida majandusaktiivsuse kasvades kindlate oskuste ja teadmistega töötajate nappus, mis omakorda võib suurendada survet nende töötajate tööaja pikendamisele.

3.2. Tööaja ajastus: töötamine mittetavapärasel ajal

Palgatöötajate tööajakorralduse iseloomustamiseks vaatame ka tööaja ajastust ehk seda, millal töötajad tööd teevad. Töösuhete seisukohast on siin oluline analüüsida töötamist mittetavapärasel ajal, st öhtuti, öösiti ja nädalavahetustel. Töösuhete osapooltel võivad olla erinevad huvid ja vajadused töö korraldamiseks mittetavapärasele ajale. Tööandja võib näiteks masinate jm vahendite täiskoormuse saamiseks jaotada töö mitmeks vahetuseks,

millest üks jääb öhtusse, öösse või nädalavahetusele. Töötaja võib soovida töötada mittetavapärasel ajal selleks, et ühitada tööelu eraeluga, näiteks kooliskäimisega. Samas võivad öhtusel ja öisel ajal töötamise ebasoovitavaks kõrvalmõjudeks olla terviseprobleemid ning töötamine öhtuti, öösiti ja nädalavahetusel võib piirata elukorraldust, näiteks võimalust tarbida teenuseid, osaleda kultuuriüritustel ning suhelda lähedaste ja sõpradega.

Tabel 3.6. Mittetavapärasel ajal töötamise osatähtsus, 2003–2009 (%)

		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Töötamine öhtusel ajal (öhtul kl 18–24)	Kokku	34,5	35,5	33,7	39,0	35,8	35,6	36,0
	Mehed	37,6	38,8	36,4	43,5	37,7	37,2	39,0
	Naised	31,6	32,5	31,2	34,9	34,1	34,1	33,4
	15–24-aastased	42,5	39,2	43,2	39,5	38,6	44,9	45,5
	25–49-aastased	35,5	35,9	33,8	40,0	36,1	34,8	35,1
	50–74-aastased	29,2	33,4	29,8	36,9	34,0	33,6	34,8
Töötamine öisel ajal (pärast kl 24 öösel)	Kokku	15,4	14,5	13,0	14,6	11,5	11,7	13,7
	Mehed	18,6	16,3	14,8	17,6	13,1	13,3	17,1
	Naised	12,3	12,8	11,3	11,7	10,0	10,1	10,8
	15–24-aastased	16,1	13,2	16,4	11,3	10,3	14,2	16,8
	25–49-aastased	16,1	14,6	12,7	14,7	11,3	11,3	13,0
	50–74-aastased	13,5	14,8	12,2	15,4	12,5	11,3	14,1
Töötamine nädalavahetusel	Kokku	41,0	38,7	35,0	38,5	36,5	35,1	35,0
	Mehed	43,5	39,8	48,0	41,2	36,7	34,0	35,4
	Naised	38,6	37,7	37,4	36,0	36,4	36,2	34,7
	15–24-aastased	47,8	43,6	48,0	42,0	41,0	44,4	48,9
	25–49-aastased	41,6	38,3	37,5	38,8	36,5	33,9	33,2
	50–74-aastased	37,1	37,9	35,0	36,7	34,8	33,9	34,0

Allikas: Statistikaamet, Eesti tööjõu-uuring, Sotsiaalministeeriumi arvutused

Tabelis 3.6 on toodud palgatöötajate osakaal, kes töötavad öhtusel ja öisel ajal ning nädalavahetusel.

2009. aastal töötas vähemalt pooltel tööpäevadel öhtuti 17,3% palgatöötajaid, samas kui aasta varem oli selliseid palgatöötajaid olnud 16%. Mõnikord (alla pooltel tööpäevadel) töötas 2009. aastal öhtuti 18,7% palgatöötajaid (2008. aastal 19,6%). Niisiis on aastaga mõnevõrra suurenenud öhtusel ajal töötajate osakaal, seda eelkõige sageli öhtuti töötajate arvelt. Võrreldes teiste Euroopa Liidu liikmesriikidega on Eestis öisel ajal töötajaid pisut rohkem. Kui Eestis töötas 2009. aastal öhtusel ajal 36% palgatöötajaid, siis Euroopa Liidu liikmesriikides tervikuna 34,3% (Eurostat).

Öisel ajal töötas 2009. aastal sageli (vähemalt pooltel tööpäevadel) 6,6% ning 2008. aastal 6% palgatöötajaid. Mõnikord töötas öisel ajal 2009. aastal 7,2% ning 2008. aastal 5,7% palgatöötajaid. Ilmneb, et aastaga on mõnevõrra suurenenud öisel ajal töötavate palgatöötajate osakaal, seda nii mõnikord kui ka sageli öisel ajal töötajate lisandumise arvelt. Võrreldes Euroopa Liidu keskmisega on Eestis öisel ajal töötavaid palgatöötajaid mõnevõrra vähem. Kui Eestis töötas 2009. aastal öisel ajal 13,7% pal-

gatöötajaid, siis Euroopa Liidu liikmesriikides tervikuna 14,9%.

Kui analüüsida nädalavahetusel töötamist päevade kaupa, selgub, et ühes kuus töötas 2009. aastal vähemalt kahel laupäeval 16,7% palgatöötajaid, 2008. aastal aga 15,9%. Ühes kuus töötas 2009. a vähemalt ühel laupäeval 17,2% ning 2008. aastal 18,3% palgatöötajaid. Sellest nähtub, et kui laupäeviti töötavate inimeste osakaal aastaga märgatavalt ei muutunud, siis suurenes just sagedamini laupäeviti töötajate osakaal (harvemini laupäeviti töötajate arvelt). Ka siin paistab Eesti Euroopa Liiduga võrreldes silma mõnevõrra väiksema laupäeviti töötavate palgatöötajate osakaaluga: 2009. aastal töötas laupäeviti 33,9% Eesti palgatöötajaid, Euroopa Liidus keskmiselt aga 41,1% palgatöötajaid.

Sageli töötas pühapäeviti (st ühes kuus vähemalt kahel pühapäeval) 2009. aastal 11,9% palgatöötajaid (2008. a 10,7%). Mõnikord töötas pühapäeviti (st ühes kuus vähemalt ühel pühapäeval) 2009. aastal 13% palgatöötajaid (2008. a 12,4%). Seega on aastaga vähenenud pühapäeviti töötajate osakaal. Euroopa Liidu liikmesriikidega tervikuna võrreldes ei ole Eestis suuri erinevusi pühapäeviti töö-

tavate palgatöötajate osakaalus: 2009. aastal töötas pühapäeviti 25% Eesti palgatöötajaid ning 23,7% Euroopa Liidu kõigi liikmesriikide palgatöötajaid.

Tabelist 3.6 ilmneb samuti, et naistega võrreldes töötavad mehed öhtusel ja öisel ajal sagedamini. Samuti töötavad öhtusel ja öisel ajal ning nädalavahetustel sagedamini kõige nooremisse vanuserühma kuuluvad palgatöötajad, kes sel viisil ilmselt ühitavad eraelu, sh hariduselu, tööeluga.

Järgnevalt vaatame mittetavapärase tööaja kasutamist eri tegevusaladel töötavate palgatöötajate seas (vt joonist 3.7).

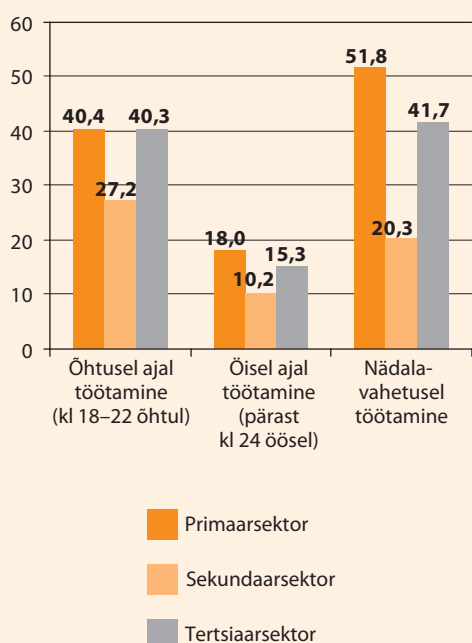
Jooniselt 3.7 ilmneb, et mittetavapärast töökorraldust kasutatakse sagedamini primaar- ja tertsiaarsektoris. Mittetavapärase tööaja kasutamise suurem osakaal tertsiaar- ehk teenindussektoris tuleneb sagedasest (isiku-)teenuste osutamisest öhtuti ning nädalavahetustel inimestele, kes töötavad tavapärasel ajal. Primaarsektoris ehk põlluma-

janduses, kalanduses ja metsanduses kasutatakse mittetavapärast tööaega pigem vajaduse tõttu teha hooajaline töö ära kindlalt piiritletud ajavahemikus ning seepärast paigutatakse tööd ka öhtusele ja öisele ajale ning nädalavahetustele.

Mittetavapärasel tööajal töötamise levikut iseloomustavast tabelist ilmnes, et aastati on palgatöötajate osakaalutrendid kõikunud ebaühtlaselt ülesalla. See muudab trendide selgitamise keeruliseks. Majanduskriisi tagajärjel võib mittetavapärasel ajal töötamist mõjutada esiteks töösuhte osapoolte otsustustasakaalu muutus. Töötajad ei saa enam nii sageli ja vabalt valida töökohta ja tööajakorraldust, mistõttu töötatakse mittetavapärasel ajal rohkem nendes majandusüksustes, kes soovivad sellist töökorraldust kasutada eesmärgiga rakendada tõhusamalt oma seadmeid, vahendeid, ruume jmt. Samas oleme majanduskriisi ajal näinud majanduse kokkutõmbumist ja töö hulga vähenemist, mis kahandab nende majandusüksuste ja töökohtade arvu, kus on tarvis korraldada töö mittetavapärasele ajale.

2009. aastal ja sellele järgnevatel aastatel võib mittetavapärasel ajal töötamise levikut mõjutada ka 1. juulil 2009 jõustunud uus töölepingu seadus. Selle seadusega on loobutud öhtusel ajal (kl 18–22) töötamise regulatsioonist, sealhulgas nõudest, et lisatasu töötunni eest ei tohi olla alla 10%. Selline dereguleerimine annab töösuhte osapooltele juurde kokkuleppevabadust ning võib suurendada öhtuse töö enamat kasutamist. Samuti on uue töölepingu seadusega muudetud öisel ajal (kl 22–6) töötamise regulatsiooni. Uue regulatsiooni järgi on minimaalne lisatasu iga töötunni eest kerkinud 1,2-lt 1,25-kordse töötasuni. Ühtlasi muudeti Euroopa Liidu tööaja direktiivi (2003/88/EÜ)¹⁹ ülevõtmisega öötöö kasutamise tingimusi, lähtudes vajadusest tagada selle töökorraldusvormi kasutamisel tervishoid ja tööohutus (vt ka töölepingu seaduse (RT I 2009, 36, 234) § 45). Need muudatused ei pärssi ilmingimata öötöö kasutamist, küll aga peaksid tagama selle töövormi kasutamise juhtudel ja viisil, mis hoiab rohkem töötaja tervist.

Joonis 3.7. Mittetavapärasel ajal töötamise osatähtsus tegevusala järgi, 2009 (%)

Allikas: Statistikaamet, Eesti tööjõu-uuring, Sotsiaalministeeriumi arvutused

¹⁹ EN direktiiv 2003/88/EÜ tööaja korralduse teatavate aspektide kohta.

Kokkuvõtteks

Tööaja analüüsist ilmneb, et majanduskriisi ajal on suurenenud palgatöötajate osakaal, kes töötavad osaajaga, ning osaajaga töötamise põhjuste seas on sagenenud tööga seotud põhjused: täisajaga töökohti on raskem leida ning olemasoleval töökohal napib tööd. Osaajaga töö suurenemise valguses on lühenenud ka palgatöötajate keskmine tööaeg: ligi 36 minuti võrra. Samas vähenes täisajaga palgatöötajate tööaeg vaid 6 minuti võrra. Ehk ki 2009. aastal mõnevõrra vähenes palgatöötajate

arv, kes töötavad nädalas üle 48 tunni, kasvas aastaga ületunnitööd tegevate palgatöötajate osakaal. Ületunnitööd tegevate palgatöötajate osakaal võib olla suurenenud seoses ületunnitööd mittegevate palgatöötajate arvu kiirema vähenemisega, sest ületunnitööd tegevad töötajad võivad olla ettevõtetes ja asutustes hinnatumad ja olulisemad ning nendega on majanduskriisi ajal töösuhe harvemini katkenud. Aastaga kasvas mõnevõrra õhtusel ajal töötajate osakaal, seda eelkõige sageli õhtuti töötajate arvelt.

4. Riskirühmad tööturul

Liina Malk

Käesolevas peatükis iseloomustatakse neid sotsiaalseid rühmi, kellel on suurem risk jääda töötuks ja kellel on töötuks jäämise järel raskem tööturule tagasi pöörduda. Vaatluse all on pikaajalised töötud²⁰, kes on tööd otsinud aasta või kauem; noored vanuses 15–24 aastat, kes alles alustavad aktiivset tööelu; vanemaealised vanuses 55–64 eluaastat, kellel on töö kaotamise korral raske uut töökohta leida, ning mitte-eestlased, kes on tööturul raskus-

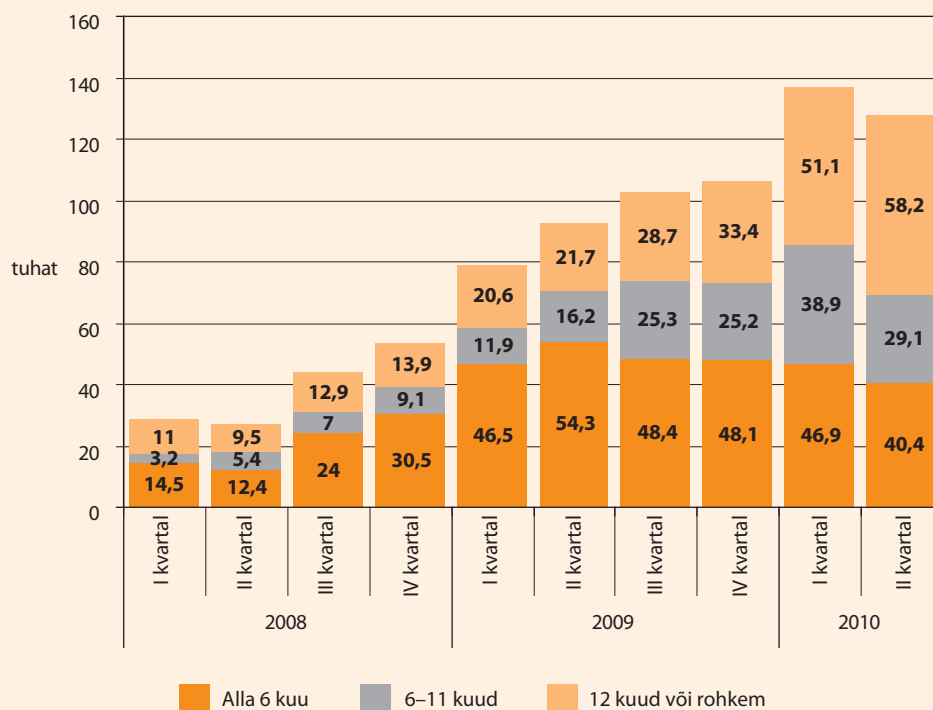
tes eesti keele ebapiisava oskuse tõttu. Kõigil neljal riskirühmal võib tööturule sisenemisel, seal kohanemisel ja püsimisel esineda suuremaid või väiksemaid raskusi, millega poliitikakujundajad peaksid tööturu meetmeid välja töötades arvestama. Seetõttu ongi oluline teada nende riskirühmade suurus, struktuuri ja dünaamikat. Just nende aspektide kirjeldamisele käesolev peatükk keskendubki.

4.1. Pikaajalised töötud

Pikaajaline töötaolek²¹ avaldab negatiivset mõju nii inimese erialastele oskustele, tööharjumusele kui ka enesehinnangule, vähendades sellega tema konkurentsivõimet. Seega, mida kauem on inimene tööturult eemal, seda raskem on tal sinna tagasi

pöörduda, seda tõenäolisemalt tekivad tal toimetulekuraskused ning suureneb üldine vaesusrisk. Seetõttu on pikaajaline töötus suur sotsiaal-majanduslik probleem, mis toob endaga kaasa raskeid ta-

Joonis 4.1. Töötute arv töötusperioodi kestuse järgi, 2008 – 2010. a teine kvartal (kvartaalselt, tuhandetes)

Allikas: Statistikaamet, tööjõu-uuringud

²⁰ Põhjalikumad teemalised pikaajaliste, noorte ja mitte-eestlaste töötuse kohta asuvad Sotsiaalministeeriumi koduleheküljel aadressil <http://www.sm.ee/meie/valjaanded/toimetised.html> (Sotsiaalministeeriumi toimetised nr 4–6/2010).

²¹ Pikaajaline töötus – töötusperioodi kestus 12 kuud ja kauem.

gajärgi nii töötule endale ja tema perekonnale kui ka kogu ühiskonnale.

Pikaajaline tööpuudus vähenes majandusbuumi aastatel 2006–2008, mil valitses töøjõupuudus ning tänu sellele oli tööturul rakenduse leidmine tunduvalt lihtsam ka neile, kes olid sealt pikka aega eemal olnud. Oma miinimumtasemele jõudis pikaajaline töötus 2008. aasta teises kvartalis, kui 12 kuud või kauem oli töötanud 9500 inimest (kokku oli töötuid 27 300). Seejärel hakkas tööpuudus majanduslangusest mõjutatuna kiiresti suurenema, kasvades 2010. aasta esimeseks kvartaliks viis korda ehk 137 000 töötuni. Pikaajaliselt töötute arv oli siis 51 000 ning 2010. aasta teises kvartalis suurenes see veelgi, jõudes 58 000-ni, mis on üle kuue korra enam kui 2008. aastal samal ajal. Kusjuures, kui algul lisandus kiiremini lühiajaliselt töötuid, siis alates 2009. aasta kolmandast kvartalist hakkas 12 kuud või kauem töötanud inimesi lisanduma kiiremini, samal ajal kui lühiajaliste töötute arv neljandas kvartalis pisut vähenes. Seega võis märkata nende töötute muutumist pikaajalisteks.

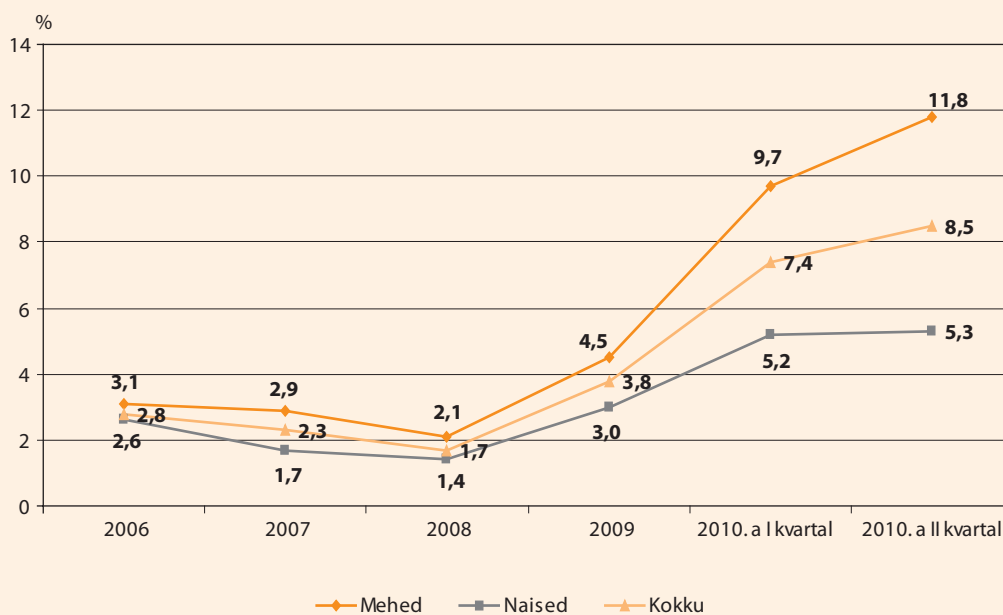
Pikaajalist töötust iseloomustavaks näitajaks on pikaajalise töötuse määr²², mille dünaamikast annab

ülevaate joonis 4.2. Sealt on näha, et soolises võrdluses on meeste pikaajalise töötuse määr olnud alati kõrgem kui naistel, kuid eriti suureks on see vahe kasvanud 2010. aastal – kui 2010. aasta teise kvartali seisuga oli naiste pikaajalise töötuse määr 5,3%, siis meestel oli see näitaja üle kahe korra suurem (11,8%). See on seletatav meeste töötusprobleemide pikenemisega, sest majanduslanguse ajal oli vähenenud tööjõu nõudlus traditsioonilistel meestealadel (ehitussektoris ja töötlevas tööstuses).

Vaadates pikaajaliste töötute vanuselist jaotust (joonis 4.3), võib öelda, et enamik neist kuulub parimasse tööikka (vanuses 25–49 a) ning noorte töötute töötusprobleemid kestavad lühemat aega kui vanemaegistel. Kui noortest töötutest moodustasid pikaajalised 2010. aasta teise kvartali seisuga 31%, siis 25–49-aastaste töötute seas oli pikaajalisi 50% ning vanemaegaliste seas 48%. Seejuures on viimase kvartaliga noorte pikaajaliselt töötute arv kahanev, samas kui teiste vanuserühmade puhul on see näitaja endiselt kasvanud.

Töötusprobleemide kestust mõjutav oluline tegur on haridustase: tavaliselt on töötus, sh pikaajaline töötus, suurem just madalama haridustasemega inimeste

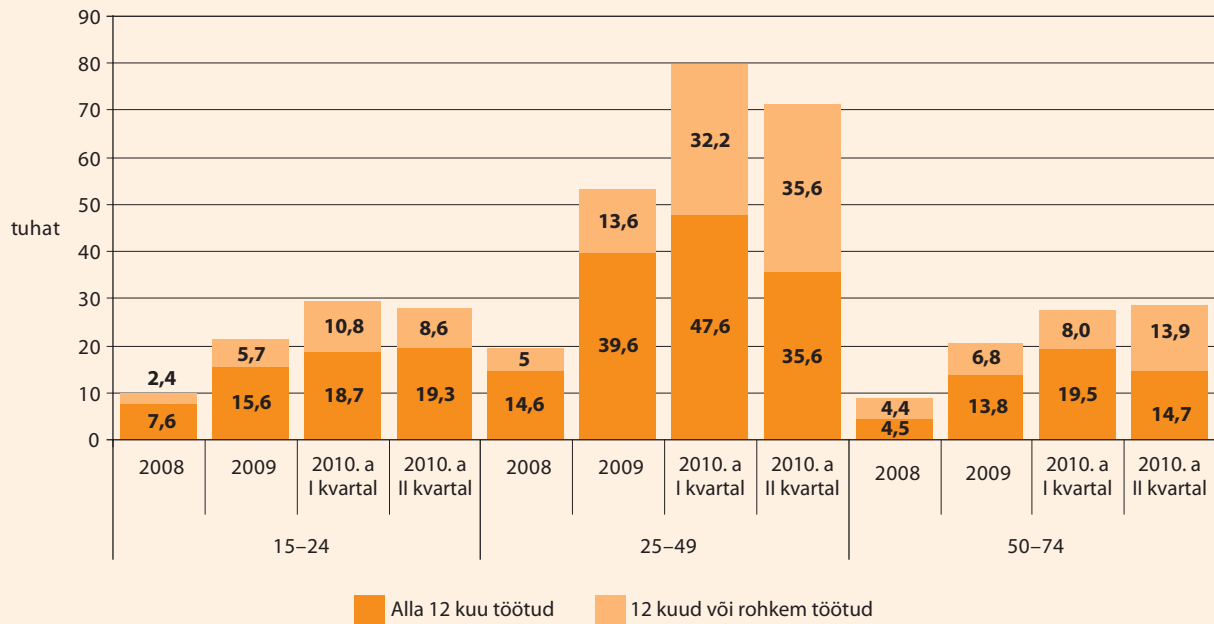
Joonis 4.2. Naiste ja meeste pikaajalise töötuse määra dünaamika ajavahemikus 2008 – 2010. a teine kvartal (%)

Allikas: Statistikaamet, töøjõu-uuringud

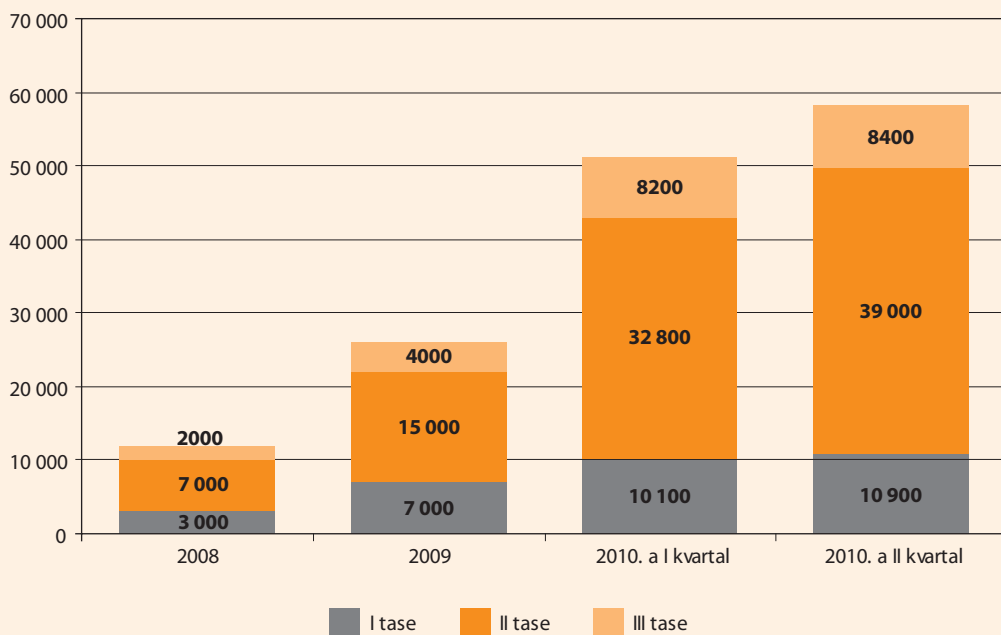
²² Pikaajalise töötuse määr – pikaajaliselt töötute osakaal tööjõus.

Joonis 4.3. Töötute arv vanuserühma ja töötuse kestuse järgi ajavahemikus 2008 – 2010. a teine kvartal (tuhandetes)

Allikas: Statistikaamet, tööjõu-uuringud

Joonis 4.4. Pikaajaliste töötute arvuline jagunemine haridustaseme järgi ajavahemikus 2008 – 2010. a teine kvartal

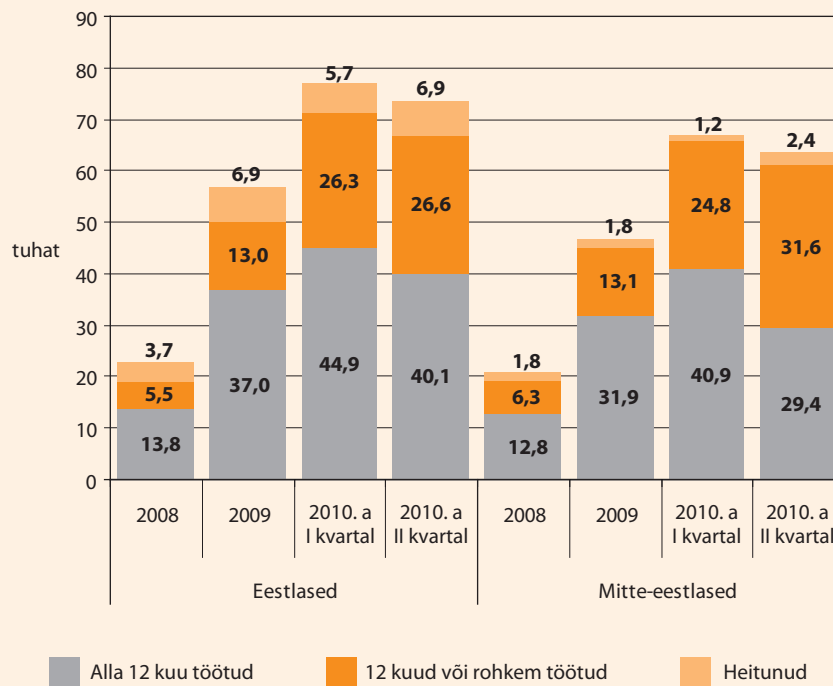
Allikas: Statistikaamet, tööjõu-uuringud

hulgas. Kuid majanduskriisi tingimustes kaotasid koondamiste käigus töökohta ka paljud kõrgharidusega inimesed ning sobivate töökohtade vähesuse tõttu venisid nendegi tööotsingud pikemaks.

Nagu võib näha jooniselt 4.4, on pikaajaliste töötute hulgas kolmanda haridustasemega²³ inimeste absoluutarv kasvanud rohkem kui esimese haridustasemega inimeste seas. 2010. a teises kvartalis

²³ ISCED-i haridustasemed: esimene tase – algharidus, põhiharidus, kutseharidus põhihariduseta noortele; teine tase – keskkaridus, kutseharidus põhihariduse baasil, kutsekeskharidus keskkariduse baasil; kolmas tase – keskeriharidus keskkariduse baasil, akadeemiline kõrgharidus, rakenduslik kõrgharidus, doktor.

Joonis 4.5. Lühi- ja pikaajaliselt töötud ning heitunud rahvuse järgi ajavahemikus 2006 – 2010. a teine kvartal (tuhandetes)

Allikas: Statistikaamet, tööjõu-uuringud

oli kõrgharidusega pikaajalisi töötuid 8400, mis on üle nelja korra enam kui 2008. aastal, samas kui esimese taseme haridusega pikaajaliste töötute arv on kasvanud alla nelja korra. Siiski on pikaajaliste töötute arv suurenenud enim teise taseme haridusega töötute võrra.

Mitte-eestlaste seas on töötus olnud tavaliselt suurem ja pikemaajalisem kui eestlaste seas. 2010. aasta teises kvartalis oli eestlaste töötuse määr 14,9% ja mitte-eestlastel 25,6%, pikaajaline töötuse määr vastavalt 5,9% ja 13,3%. Kui 2009. aastal oli eestlasi ja mitte-eestlasi pikaajaliste töötute seas enam-vähem võrdselt (vt joonist 4.5), siis 2010. a alguses moodustasid eestlased pikaajalistest töötutest 51%,

samas kui kõnealuse aasta teises kvartalis suurenes jällegi mitte-eestlaste osatähtsus 54%-ni.

Pikaajalist töötust tuleks vaadata koos heitumusega²⁴, sest sageli loobuvad pikaajaliselt töötutest ja muutuvad mitteaktiivseteks. Jooniselt 4.5 on näha, et heitunud eestlaste arv on majanduslangusega kasvanud 86%, kuid mitte-eestlaste oma 33%. Seega võib öelda, et eestlased loobuvad töö kaotuse korral töötutest märksa sagedamini ja muutuvad kiiremini heitunuks kui mitte-eestlased. Kui eestlased moodustasid 2010. aasta teise kvartali seisuga pikaajalistest töötutest 46%, siis heitunute seas oli neid koguni 74%.

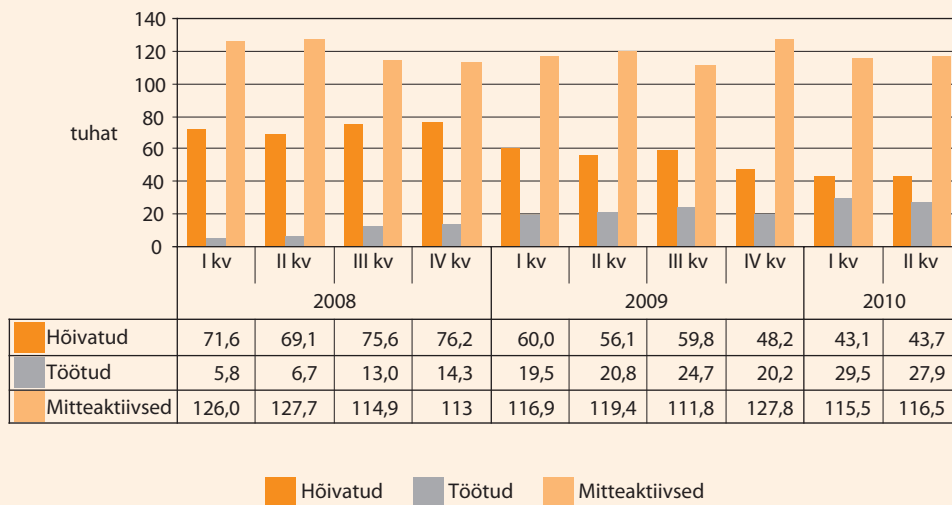
4.2. Noored töötud

Noorte suur tööpuudus tähendab sotsiaalset probleemi nii üksikisikule kui ka kogu ühiskonnale tervikuna. Tingituna tööturule sisenemise raskustest nooruspõlves võivad puudujäägid sellel eluetapil põhjustada suuremaid probleeme edasises elus,

raskendades muu hulgas tööturul konkurentsivõimelisena püsimist. Teisisõnu mõjutab noorena töötuks jäämine tulevikuväljavaateid, suurendades töötuks jäämise riski ka edaspidises elus. Seetõttu vaadeldaksegi noori tööturu ühe riskirühmana,

²⁴ Heitunu – isik, kes on loobunud töötutest, sest on kaotanud lootuse tööd leida.

Joonis 4.6. 15–24-aastaste hõiveseisundid ajavahemikus 2008 – 2010. a teine kvartal (kvartaalselt, tuhandetes)

Allikas: Statistikaamet, tööjõu-uuringud

kellele tuleb pöörata erilist tähelepanu. Kui noored ei leia Eestis võimalust end teostada, hakkavad nad seda otsima välismaalt ning nende lahkumine võib tihtipeale osutuda jäädavaks. Kuna aga noortest sõltub iga ühiskonna tulevik, on äärmiselt oluline, et nad leiaksid oma koha just Eesti tööturul ning et ka mujal maailmas kogemusi omandanutel oleks võimalusi neid kodumaal rakendada.

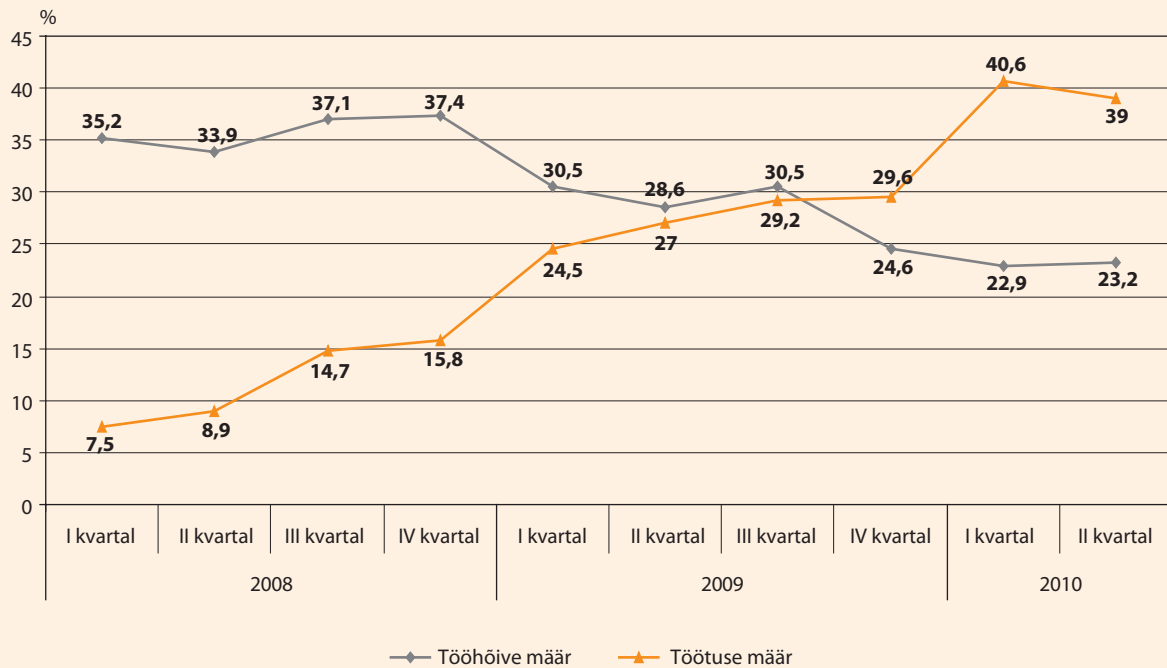
15–24-aastaseid noori oli 2010. a teise kvartali seisuga kokku 188 100, kellest valdav osa (62%) olid mitteaktiivsed (vt joonist 4.6). Noorte mitteaktiivsuse peamiseks põhjuseks on õpingud: suur osa noori pikendab oma haridusteed just selleks, et parandada oma tulevase tööväljavaateid. Majanduslanguse ajal vähenes aga mitteaktiivsete osa kõigi noorte seas võrreldes majandustõusu aastatega, mis võib tuleneda asjaolust, et õppivad noored hakkasid oma vanemate suureneva tööpuuduse ning halveneva majandusolukorra tõttu ise kooli kõrvalt tööd otsima, mis muutis nende hõiveseisundi mitteaktiivsetest töötuteks. Siiski lisandus suurem osa noori töötuid ikkagi hõive vähenemise arvelt. Noorte töötute arv kasvas 2010. aasta esimeseks kvartaliks võrreldes 2008. aasta sama perioodiga üle viie korra, jõudes 29 500 töötuni. 2010. aasta teises kvartalis see näitaja kahanes 1600 võrra.

Nagu võib näha jooniselt 4.6, jätkas hõive 2008. aastal, kui töötute arv hakkas majanduslangusest tingituna juba suurenema, veel kasvamisest, saavutades sama aasta lõpus maksimumtaseme. Seejärel hakkas hõivatute arv järsult kahanema, vähenedes 2010. aasta esimeseks kvartaliks tasemele 43 100, mis on 43% vähem kui 2008. aasta lõpus. 2010. aasta teises kvartalis noorte tööhõive natuke kasvas, küündides 43 700-ni.

Võrreldes noorte olukorda (joonis 4.7) kogu tööealise rahvastikuga (vt ptk 2, joonis 2.1), võib öelda, et kui kuni 2008. aasta neljanda kvartalini oli noorte hõivemäär veidi alla kahe korra madalam kui 15–64-aastaste töötajate hõivemäär, siis alates 2009. aasta algusest kasvas see vahe enam kui kahekordseks. Üks põhjus, miks tööhõive kaldub olema väiksem just noorte seas, on niinimetatud töökohtade järjekorra eksisteerimine.²⁵ Tööturu uustulnukatena võivad noored leida end selle järjekorra lõpust ning et tööandjad eelistavad sageli rohkemate kogemustega töötajaid, siis jätkubki noortele töökohti üksnes tööjõu suure nõudluse korral. Kuna aga majanduslanguse ajal muutus tööjõu nõudlus tunduvalt väiksemaks, oligi esimest korda tööturule sisenejatel märksa raskem töökohta leida ning seetõttu puudutas majanduse jahtumine eriti just noori.

²⁵ Youth Employment. World Youth Report 2003. Department of Economic and Social Affairs, United Nations, New York.

Joonis 4.7. 15–24-aastaste tööhõive ja töötuse määrade dünaamika ajavahemikus 2008 – 2010. a teine kvartal (kvartaalselt, %)

Allikas: Statistikaamet, tööjõu-uuringud

Töötuse määr hakkas nii 15–24- kui ka 15–74-aastaste seas näitama kasvutendentsi 2008. aastal, kuid majandusolukorra halvenedes tõusis noorte töötuse määr kiiremini kui üldine töötuse määr. 2010. aasta esimeseks kvartaliks oli noorte töötuse määr kasvanud võrreldes 2008. aasta sama perioodiga 5,4 korda ehk 40,6%-ni. Samas ajavahemikus kerkis 15–74-aastaste töötuse määr 4,7 korda, jõudes 2010. aasta esimeseks kvartaliks 19,8%-ni, mis on kaks korda madalam kui noorte töötuse määr. Teises kvartalis aga alanes töötuse määr mõlemas vanuserühmas: noorte seas 39%-ni ja 15–74-aastaste seas 18,6%-ni.

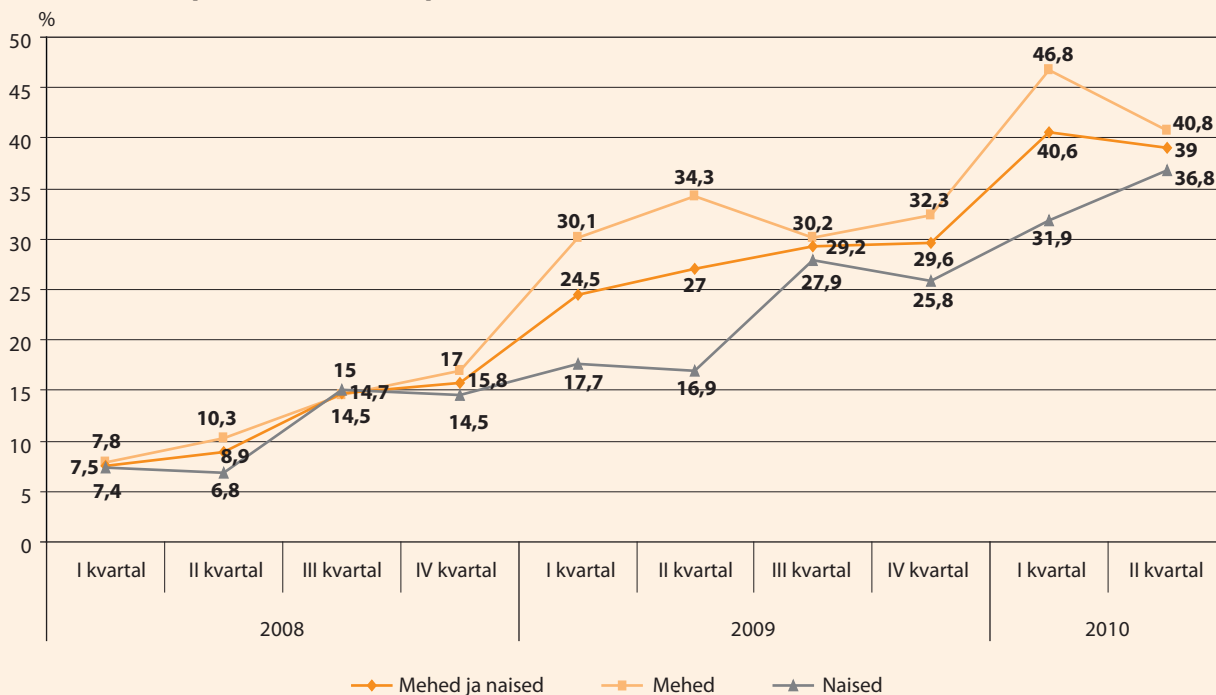
Vaadeldes noorte töötuse määra soo järgi (vt joonist 4.8), võib öelda, et noorte meeste olukord tööturul on kehvem kui noortel naistel. Kui 2008. aasta esimeses kvartalis olid nende töötuse määrad enam-vähem samal tasemel (meestel 7,8% ja naistel 7,4%), siis 2010. aasta esimeseks kvartaliks kasvas see vahe peaaegu pooleteistkordseks. Noormeeste töötuse määr kerkis selle ajaga kuus korda (46,8%-ni), noorte naiste töötuse määr aga natuke üle nelja korra (tasemeni 31,9%). See on seletatav asjaoluga, et majanduslangus tõi kaasa tööjõu nõudluse järsu vähenemise just traditsioonilistel meestealadel (ehitussektoris ja töötlevas tööstuses) ning kuna

majanduskriisi puhkedes sattusid kehvemasse seisust just vähem haritud inimesed (Eestis on meeste haridustase naiste omast tunduvalt madalam), sattusidki löögi alla just mehed. 2010. aasta teises kvartalis aga olukord muutus: kui noorte naiste töötuse määr jätkas kasvamist, siis noormeeste oma pöördus langusele, alanedes 40,8%-ni, mis on vaid 4 protsendipunkti kõrgem kui neidude oma.

Vaadeldes soolist jaotust eestlastest ja mitte-eestlastest noorte töötute seas (joonis 4.9), ilmneb, et 2010. aasta esimese poolaasta seisuga oli töötuse määr kõige kõrgem mitte-eestlastest noormeeste hulgas (55,8%). Eestlastest noormeeste töötuse määr oli 18 protsendipunkti madalam. Ka mitte-eestlastest noorte naiste olukord on halvem kui nende eestlastest sookaaslastel: 2010. a esimesel poolaastal oli mitte-eestlastest noorte naiste töötuse määr 42,7%, samas kui eestlastest noorte naiste töötuse määr oli 32%. Seega võib öelda, et noored mitte-eestlased on tööturul tunduvalt kehvemad kui eestlastest noored.

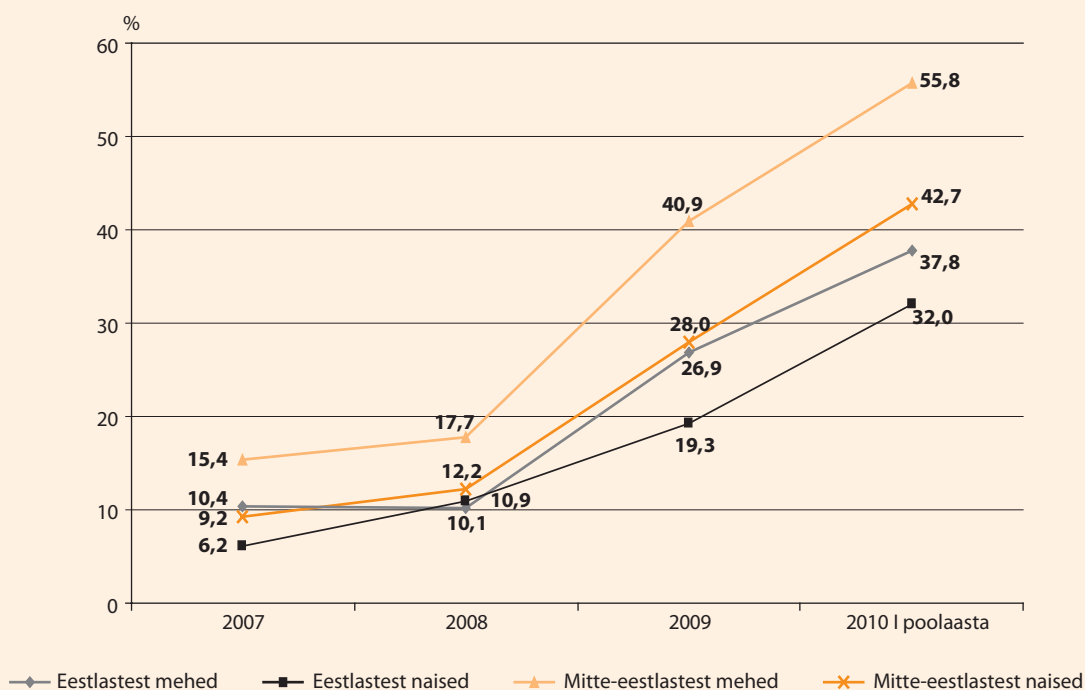
Ehkki töötuks jäämise risk väheneb koos haridustaseme tõusuga, on majanduslanguse ajal suurenenud Eestis noorte töötus kõikide haridustasemetega puhul – seda seetõttu, et hariduse mõju ulatust

Joonis 4.8. 15–24-aastaste töötuse määr soo järgi ajavahemikus 2008 – 2010. a teine kvartal (kvartaalselt, %)

Allikas: Statistikaamet, tööjõu-uuringud

Joonis 4.9. 15–24-aastaste töötuse määr rahvuse ja soo järgi ajavahemikus 2007 – 2010. a esimene poolaasta (%)

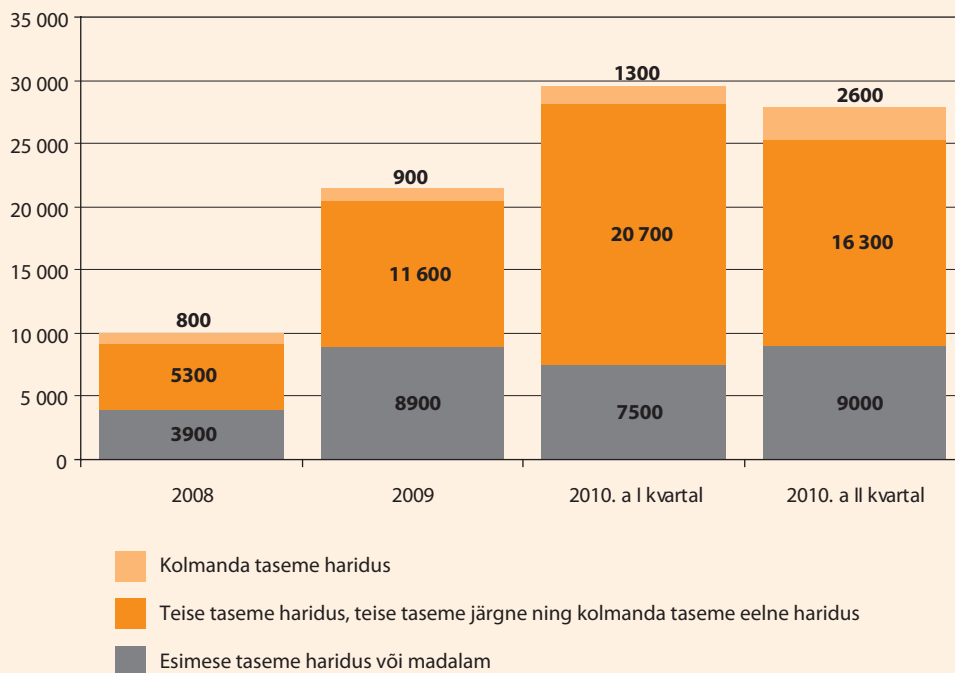

Allikas: Statistikaamet, tööjõu-uuringud

töötusele mõjutab omakorda majanduse olukord. Jooniselt 4.10 võibki näha, et töötuid on lisandunud igal haridustasemel, suurim kasv on olnud teise haridustasemega noorte seas. Kusjuures, kui

2010. aasta teises kvartalis vähenes teise haridustasemega noorte töötute arv, siis nii esimese kui ka kolmanda haridustasemega noorte töötute arv, vastupidi, kasvas veelgi (vastavalt 20% ja 100%).

Joonis 4.10. 15–24-aastaste töötute arvuline jagunemine haridustaseme järgi ajavahemikus 2008 – 2010. a teine kvartal

Allikas: Statistikaamet, tööjõu-uuringud

4.3. Vanemaealised

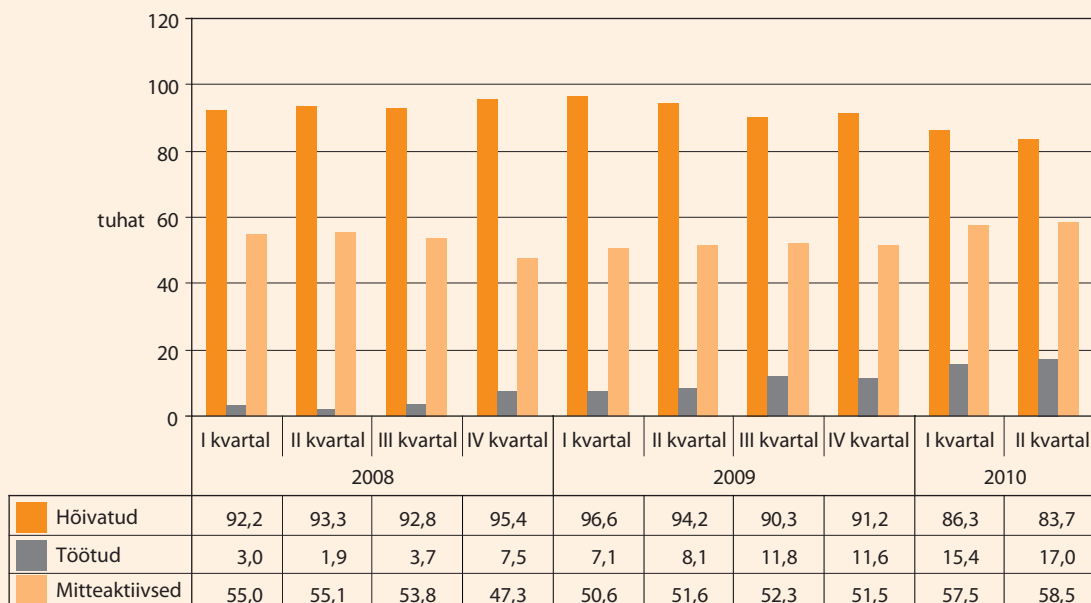
Vanemaealisi ehk 55–64-aastasi käsitletakse riskirühmana seetõttu, et neid ohustab tööturul väljalangemise ning uue töökoha leidmise probleem rohkem kui nooremaealisi. See võib olla tingitud mitmest asjaolust: näiteks tervise halvenemisega seotud töövõime langusest, tööandjate eelarvamustest, sobiva töö ja motivatsiooni puudusest ning ka sellest, et omandatud haridus ei ole konkurentsivõimeline. Et aga rahvastiku vananemise tõttu kahaneb tööealise rahvastiku hulk ning suureneb vanemaealiste osatähtsus, tuleb vanemaealiste hõivele ja selle suurendamisele tähelepanu pöörata ning panustada nende töövõime ja töö tegemise soovi säilimisse.

Ülevaate Eesti vanemaealiste hõiveseisunditest ja nende muutumisest annab joonis 4.11. Kokku on Eestis 55–64-aastaseid inimesi 159 200, neist on töötajaid 83 700 ja töötuid 17 000. Iseloomustades majanduskriisi mõju vanemaealiste hõiveseisunditele, võib öelda, et võrreldes 2008. aasta teise kvartaliga on 55–64-aastaste töötute arv kasvanud peaaegu 9 korda, samas kui 15–54-aastaste seas oli

see kasv 4,3-kordne. Samas suurenes vanemaealiste seas veel ka 2009. aasta esimesel poolel hõivatute arv, mis küll pärast seda pöördus langusele, alanes 2010. aasta teiseks kvartaliks 83 700-ni (umbes 87% 2009. a alguse tasemest). Vanemaealisi mitteaktiivseid on alates 2009. aastast järjest enam ning 2010. aasta teiseks kvartaliks jõudis nende osakaal ligi 37%-ni kõikide 55–64-aastaste seas. Mitteaktiivsuse peamine põhjus on pensioniiga, lisaks haigused, mis takistavad tööelus osaleda.

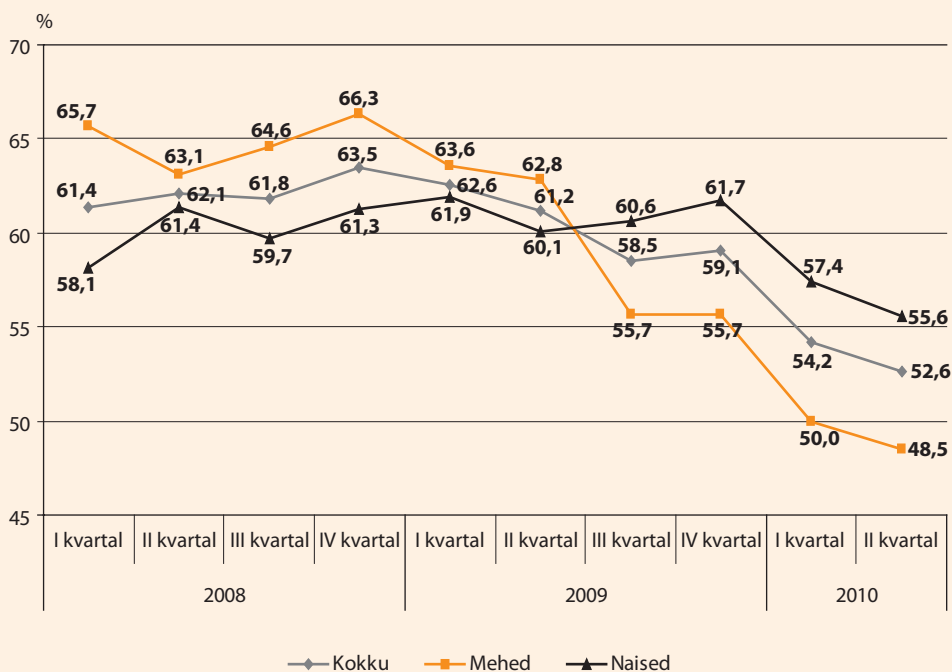
Statistikaameti andmetel oli 2010. aasta teise kvartali seisuga vanemaealiste hõivemäär 52,6%, seejuures vanemaealistel naistel 55,6% ja meestel 48,5%. Naiste ja meeste hõivedünaamikat võrreldes võib märgata majanduslanguse tugevamat mõju just meeste tööhõivele. Kuni 2009. aasta teise kvartalini oli meeste hõive kõrgem kui naistel, seejärel pöördus olukord vastupidiseks. Kui meeste tööhõive langes võrreldes 2008. aasta algusega 17,2 protsendipunkti, siis naiste puhul oli kahanemine vaid 2,5 protsendipunkti suurune. Seejuures hooepis tõusis aastail 2008–2009 vanemaealiste naiste

Joonis 4.11. **55–64-aastaste hõiveseisundid ajavahemikus 2008 – 2010. a teine kvartal (kvartaalselt, tuhandetes)**

Allikas: Statistikaamet, tööjõu-uuringud

Joonis 4.12. **55–64-aastaste tööhõive määr soo järgi ajavahemikus 2008–2010. a teine kvartal (kvartaalselt)**

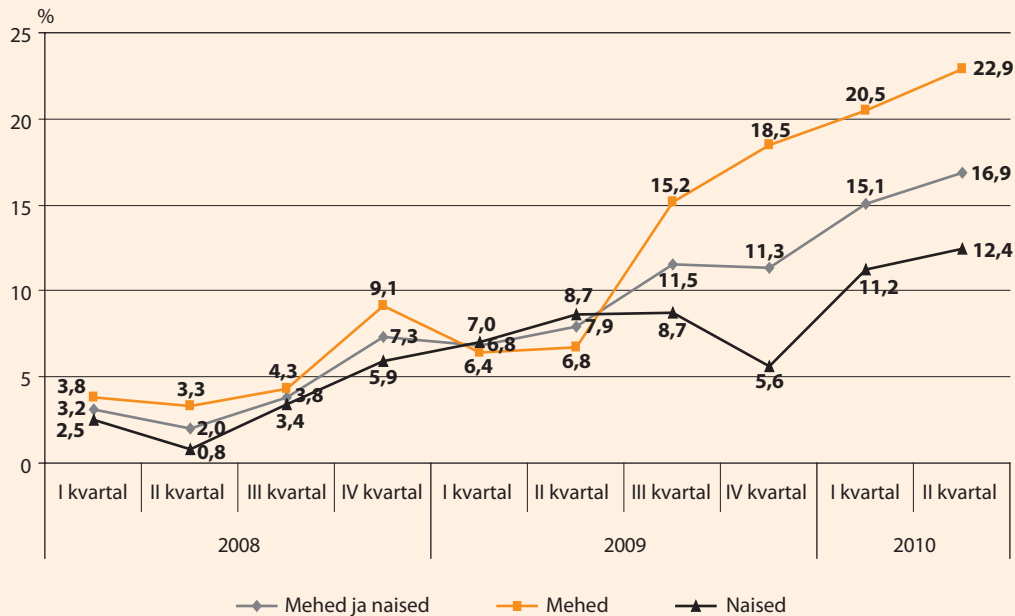
Allikas: Statistikaamet, tööjõu-uuringud

tööhõive määr, jõudes 2009. aasta lõpuks tase-
mele 61,7%. Seejärel kõnealune näitaja kahanes
2010. aasta esimesel poolaastal järsult, nagu ka va-
nemaaliste meeste tööhõive näitaja.

55–64-aastaste töötuse määr oli 2010. aasta teise
kvartali seisuga 16,9%: naistel 12,4% ja meestel

22,9%. Vanemaaliste töötuse määr on kogu aeg
olnud madalam kui Eesti keskmine töötuse määr
(15–74-aastastel 2010. a teises kvartalis 18,6%),
ehkki viimase kahe aasta jooksul (2008. a teisest
kvartalist kuni 2010. a teise kvartalini) on mõlema
vanuserühma töötuse määr kasvanud enam-vä-
hem ühepalju – umbes 15 protsendipunkti. Samas

Joonis 4.13. 55–64-aastaste töötuse määr soo järgi ajavahemikus 2008 – 2010. a teine kvartal (kvartaalselt, %)

Allikas: Statistikaamet, tööjõu-uuringud

on 55–64-aastaste meeste töötuse määr kerkinud enam kui 15–74-aastaste meeste töötuse määr. Siin on jällegi põhjuseks majanduslangusest tingitud traditsiooniliselt meeste töökohtade kadumine, mis on avaldanud rohkem mõju just vanematele inimesele, sest nad pole enam nii aldis uue struktuuriga kohanema.

Nii nagu kõigi vanuserühmade puhul sõltub ka vanemaealiste aktiivsus tööturul nende haridusta-

semest. Aktiivsemad on kõrgema haridustasemega inimesed ning mida kõrgem on haridustase, seda suurem on ka hõivatus. Näiteks oli kuni põhiharidusega vanemaealiste hõivemäär 2009. aastal 35%, kõrgharidusega vanemaealistel aga 75%. Võrreldes 2008. aastaga on nende kahe haridustaseme puhul vähenenud tööhõive enam-vähem võrdset, umbes 3 protsendipunkti. Väiksem on see langus olnud teise haridustasemega vanemaealiste tööhõives, see näitaja alanes 2009. aastaks määrani 59%.

4.4. Mitte-eestlased

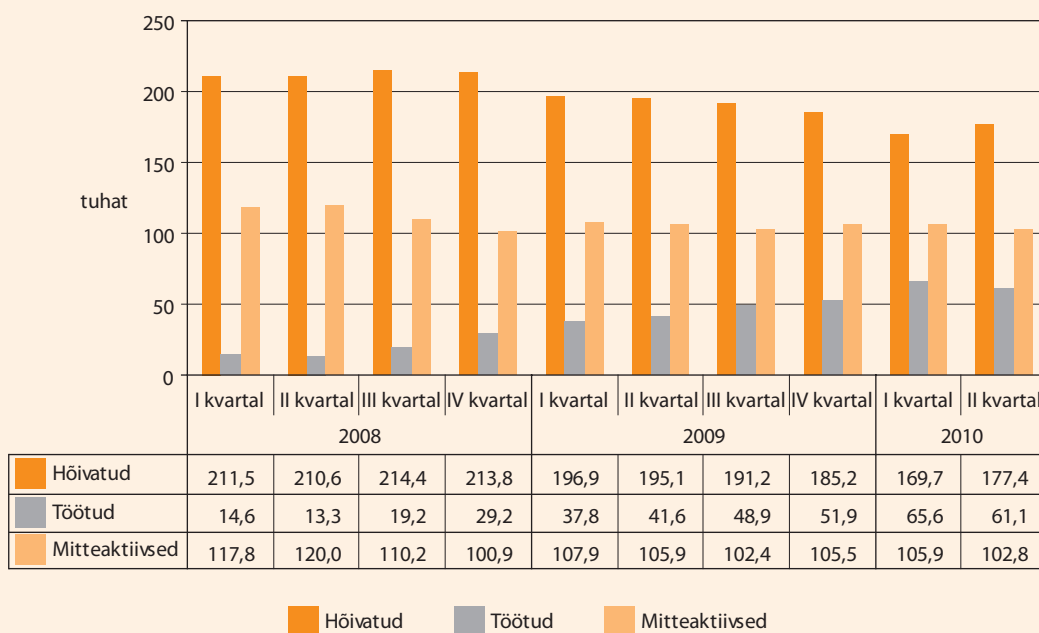
Mitte-eestlased moodustavad Eesti tööealisest rahvastikust märkimisväärse osa, umbes ühe kolmandiku. Võrreldes põhirahvusega on teised rahvusrühmad tööturul enamasti keerulisemas olukorras, sest nende peamiseks takistuseks töölerakendumisel on eesti keele vähene oskus. Lisaks võivad nende olukorda tööturul mõjutada mitmesugused hoiakud ning rahvusrühmade vahelised suhted. Seepärast on oluline käsitleda mitte-eestlaste kui ühe riskirühma osalust ja probleeme tööturul eraldi.

2010. aasta teises kvartalis oli tööealisi mitte-eestlasi 341 300, neist töötajaid 177 400 ning töötuid 61 100. Mitte-eestlastest töötute arv saavutas oma

maksimumi 2010. aasta esimeses kvartalis, mil neid oli 4,6 korda rohkem kui 2008. aasta teises kvartalis (eestlaste puhul oli see erinevus viiekordne). Kusujuures, kui 2010. a teises kvartalis vähenes eestlastest ja mitte-eestlastest töötute arv ühepalju (4500 võrra), siis samal ajal kasvas hõivatute arv mitte-eestlaste puhul (7700 võrra), kuid eestlaste puhul sama näitaja hoopis kahanes (2400 võrra). See erinevus tuleneb eestlaste ja mitte-eestlaste erinevast tööjõus osalemisest: mitte-eestlased on tööturul aktiivsemad kui eestlased.

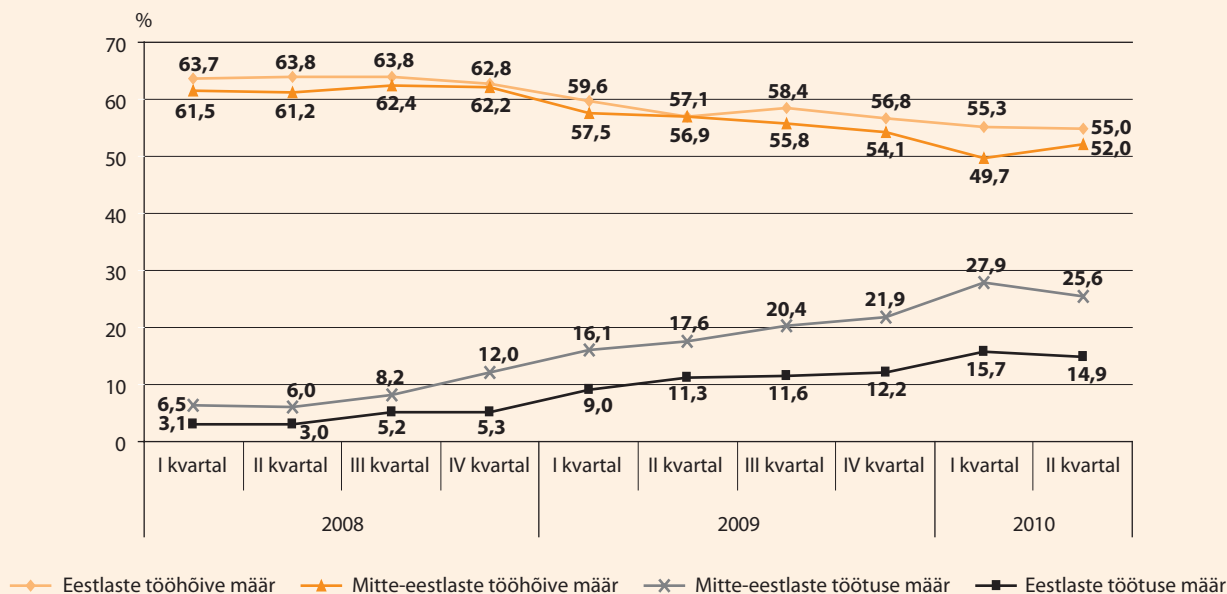
Mitte-eestlaste seas oli 2010. aasta teise kvartali seisuga mitteaktiivsete osa tööealises rahvastikus

Joonis 4.14. 15–74-aastaste mitte-eestlaste hõiveseisundid ajavahemikus 2008 – 2010. a teine kvartal (kvartaalselt, tuhandetes)

Allikas: Statistikaamet, tööjõu-uuringud

Joonis 4.15. 15–74-aastaste tööhõive ja töötuse määr rahvuse järgi ajavahemikus 2008 – 2010. a teine kvartal (kvartaalselt, %)

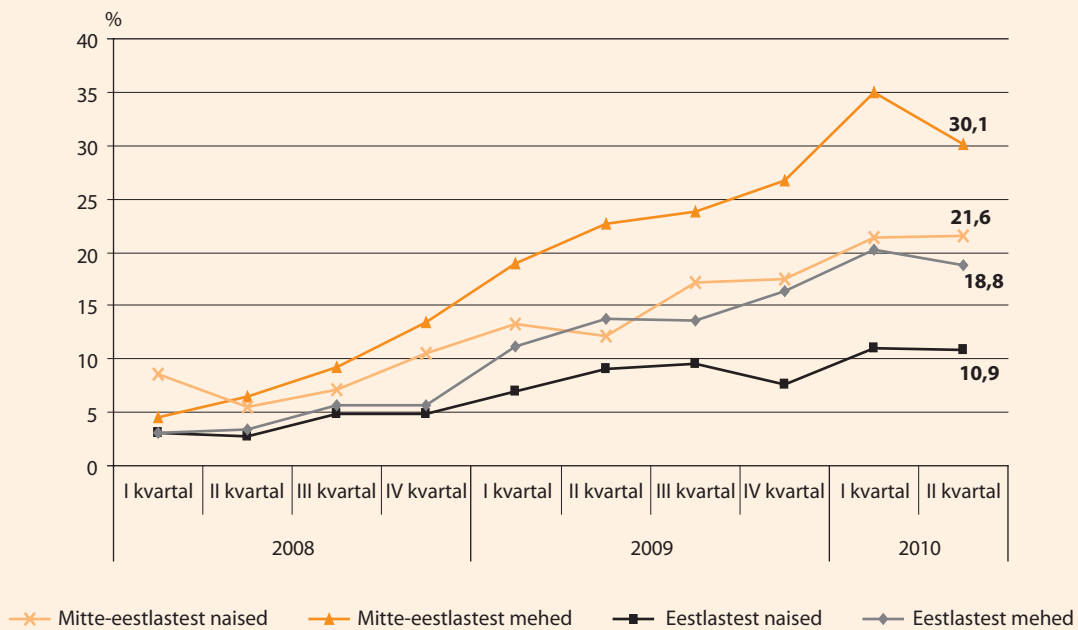

Allikas: Statistikaamet, tööjõu-uuringud

30%, samas kui eestlaste puhul ulatus see näitaja üle 35%. Kui seoses majanduslangusega on mitte-eestlaste seas mitteaktiivsete osa vähenenud, siis eestlaste seas on see vastupidiselt kasvanud. Seega võib järeldada, et eestlased loovuvad töötuks jää-

des töötusolukordest kergemini ja muutuvad mitteaktiivseteks. Kui töötute ja eriti pikaajaliste töötute hulgas on rohkem mitte-eestlasi, siis heitunud inimeste hulgas on tunduvalt enam eestlasi.

Joonis 4.16. 15–74-aastaste eestlaste ja mitte-eestlaste töötuse määr soo järgi ajavahemikus 2008 – 2010. a teine kvartal (kvartaalselt, %)

Allikas: Statistikaamet, tööjõu-uuringud

Mitte-eestlaste tööhõive määr on alati olnud allpool eestlaste oma (vt joonist 4.15), eriti suureks muutus see vahe 2010. aasta esimeses kvartalis: eestlaste tööhõive määr oli 55,3%, kuid mitte-eestlastel vaid 49,7%. Samas 2010. aasta teise kvartaliga see vahe kahanes, seoses juba eespool nimetatud eestlaste tööhõive vähenemise ning mitte-eestlaste hõive suurenemisega.

Nagu võib näha jooniselt 4.15, on mitte-eestlaste töötuse määr olnud alati kõrgem kui eestlaste oma. Ehkki majanduskasvu perioodil see töötuse lõhe vähenes, hakkas näitaja majanduslanguse ajal taas suurenema, saavutades maksimumi 2010. aasta esimeses kvartalis, kui eestlaste töötuse määr oli 15,7% ja mitte-eestlastel 27,9% (erinevus 12,2 protsendipunkti). Teises kvartalis kahanes see vahe juba 10,7 protsendipunkti.

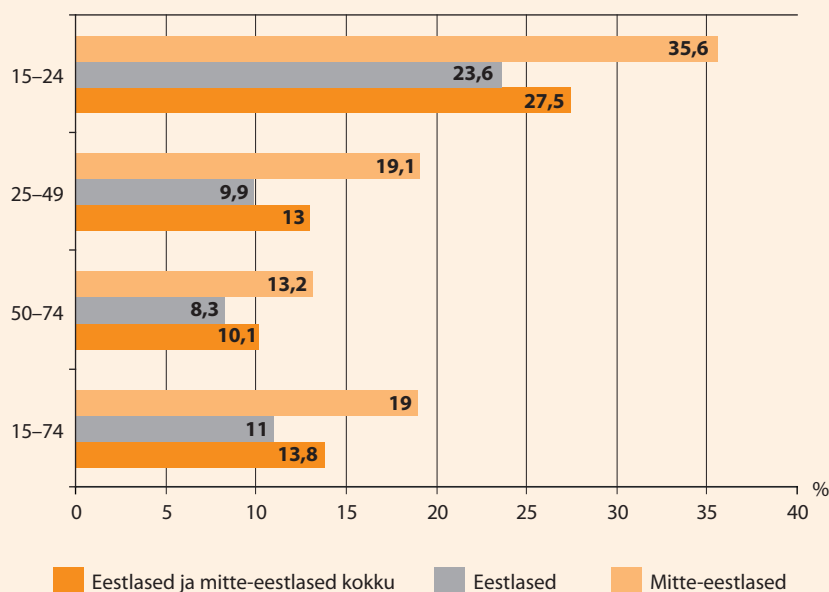
Rahvuse kõrval on oluline vaadelda ka sugu, sest naised ja mehed on tööturul erineval positsioonil. Jooniselt 4.16 võib näha, et majanduslangus on erinevust naiste ja meeste töötuse määra vahel tunduvalt suurendanud ning seda sõltumata rahvusest. Eriti keerulises olukorras on mitte-eestlastest mehed, kelle töötuse määr oli 2010. aasta teises kvartalis 30,1%, samas kui eestlastest meeste oma oli

18,8%. Ka mitte-eestlastest naiste töötuse määr oli kõrgem kui eestlastest naiste oma, vastavalt 21,6% ja 10,9%.

Tööturul on kõige raskemas seisus noored, kelle töötuse määr on tunduvalt kõrgem nii eestlaste kui ka mitte-eestlaste seas (vt joonist 4.17). Nende hulgas on ka eestlaste ja mitte-eestlaste töötuse määra lõhe kõige suurem. Kõige väiksem on see lõhe 50–74-aastaste seas – selle vanuserühma keskmine töötuse määr on üldisest keskmisest madalam rahvusest sõltumata. Käärid eri vanuserühmade töötuse määrades on mitte-eestlaste puhul aga suuremad kui eestlastel: varieeruvus ulatub 22,4 protsendipunkti, samas kui eestlastel jääb see 15 protsendipunkti juurde.

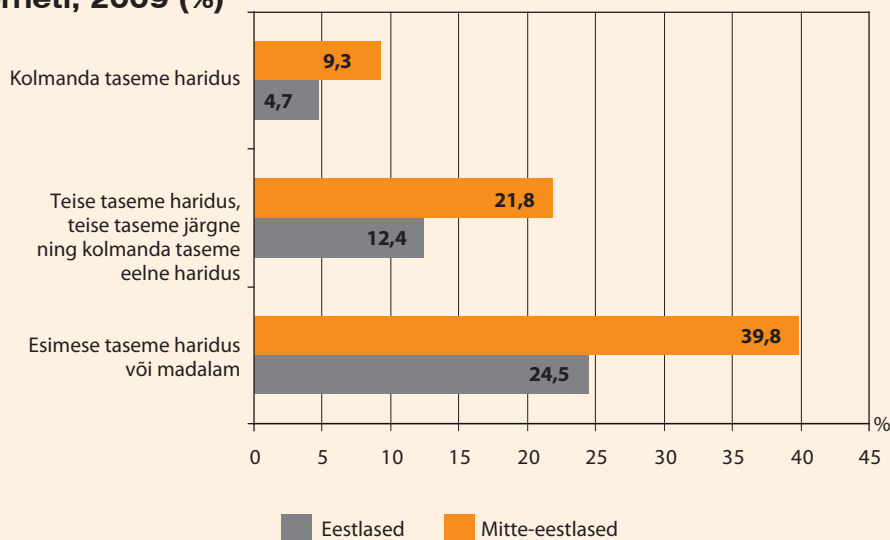
Jooniselt 4.18 võib näha, et mitte-eestlastel on olenemata haridustasemest keerulisem tööturul rakenduda kui eestlastel. Eri rahvusest inimeste töötuse määrade vahel on kõige väiksem lõhe kõrgeima ehk kolmanda taseme haridusega inimeste rühmas: 2009. aastal oli töötuse määr eestlastel 4,7% ja mitte-eestlastel 9,3%. Madalaima ehk esimese taseme haridusega mitte-eestlaste töötuse määr kerkis 2009. aastal peaaegu 40%-ni, samas kui eestlaste oma jäi natuke alla 25%. Seega mõ-

Joonis 4.17. Töötuse määr vanuserühma ja rahvuse järgi, 2009 (%)

Allikas: Statistikaamet, tööjõu-uuringud

Joonis 4.18. 15-74-aastaste eestlaste ja mitte-eestlaste töötuse määr ISCED-i haridustasemeti, 2009 (%)

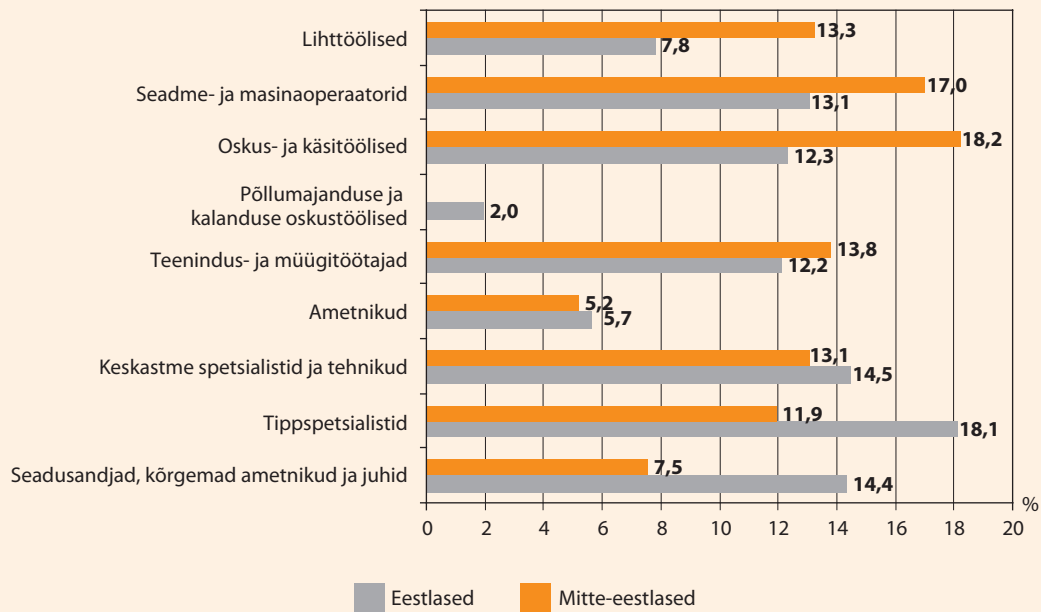
Allikas: Statistikaamet, tööjõu-uuringud

jutab haridustase küll tööturul hakkamasaamist, kuid samas ei pruugi ka kõrgem haridus anda täielikku kaitset töötuse vastu. Vaadeldes 2010. aasta teise kvartali tööjõu-uuringu andmeid, selgub, et kui mitte-eestlastest töötute seas oli 13% esimese haridustasemega ning 24% kolmanda haridustasemega, siis eestlastest töötute seas oli see suhe põhimõtteliselt vastupidine: 23% eestlastest töötuid oli esimesel ning 14% kolmandal haridustasemel. Sellest lähtuvalt võib öelda, et mitte-eestlastest töö-

tud on kõrgema haridustasemega kui eestlastest töötud.

Mitte-eestlaste puhul võib töölesaamise raskuste kõrval olla probleemiks ka etniline segregatsioon ametialade kaupa, mida iseloomustab joonis 4.19. Juhtide ja tippspetsialistide osakaal eestlaste hulgas on peaaegu poole suurem kui samal alal töötavatel mitte-eestlastel: eestlastest töötab nn valgekraadena 32,5%, mitte-eestlastest vaid 19,4%. Mitte-eest-

Joonis 4.19. Eestlastest ja mitte-eestlastest töötajate jaotumine ametialade järgi, 2009

Allikas: Statistikaamet, tööjõu-uuringud

laste hulgas moodustavad peaaegu poole need, kes töötavad kas oskus- ja käsitöölisena, seadme- ja masinaoperaatoritena ja lihttöölisena, samas kui eestlastest töötab nendel, nn sinikraeliste aladel vaid 33%. Kõige väiksemad on erinevused teenindus- ja müügitöötajate, ametnike ning keskastme spetsialistide ja tehnikute puhul.

Kokkuvõtteks

Kokkuvõtteks võib öelda, et nagu käesolevast peatükist selgus, esineb kõikidel käsitletud riskirühmadel raskusi tööturul hakkamasaamisega. Nii pikaajaliste töötute kui ka noorte, vanemaealiste ja mitte-eestlastest töötute olukord on majanduslanguse tõttu märgatavalt halvenenud. Seepärast on Eesti riigi tööturupoliitika meetmete kujundamisel oluline pöörata erilist tähelepanu just neile rühmadele.

5. Registreeritud töötus ja tööturupoliitika

Ave Lepik, Liina Malk

2008. aasta teisel poolel algas Eesti tööturul muutuste aeg. Esiteks tõi keeruline ülemaailmne majanduslik olukord kaasa töötuse järsu kasvu. Teiseks võttis Eesti Töötukassa 2009. aasta mais üle Tööturuameti ülesanded ning sai peamiseks tööturupoliitika rakendajaks. Eesti Töötukassa varasemale funktsioonile – töötuskindlustuse administreerimisele – lisandus 1. maist 2009 eesmärk aidata töötuid ja tööotsijaid mitmesuguste tööturuteenuste kaudu kiiresti tööle.²⁶

5.1. Registreeritud töötus

Nii registreeritud kui ka üldine tööpuudus²⁷ hakkasid Eestis järsult suurenema 2008. aasta teisel poolel, jõudes aasta lõpuks 30 307 registreeritud töötuni²⁸. 2009. aastal kahekordistus ühes kuus arvel olnud töötute arv: kui jaanuaris 2009 oli arvel 41 252 töötut, siis detsembris juba 92 221 töötut. See näitaja jätkas kasvu ka 2010. aasta esimeses kvartalis. Kuu jooksul arvel olnud registreeritud töötute arv saavutas rekordi märtsis 2010, kui Eesti Töötukassas oli arvel 101 590 registreeritud töötut. See on 1,7 korda enam kui märtsis 2009 ning üle viie korra enam kui märtsis 2008. Seega oli ühes kuus arvel olevate töötute arv suurenenud kahe aastaga üle viie korra.

Uusi töötuid oli kuni märtsini 2010 püsivalt üle 9000, üksnes suvekuudel veidi vähem. Alates aprillist 2010 on kõigi registreeritud töötute arv kahanenud ning uute registreeritud töötute arv kuus olnud vahemikus 6400–7400. Augustis 2010 oli Eesti Töötukassas arvel 80 847 töötut, nende hulgas 6800 uut töötut.

2009. aastal oli töötuna arvel kokku 136 974 inimest, mis on üle kolme korra rohkem kui 2007. aastal (vt joonist 5.2). Neist lisandus uute töötutena 2009. aastal 121 231 inimest, see on üle nelja korra enam kui 2007. aastal.

Järgnevas peatükis antakse ülevaade Eesti Töötukassas arvel olevatest töötutest ja nende kuulumisest erinevatesse riskirühmadesse. Samuti kajastatakse tööturuteenuste, toetuste ja hüvitiste pakumist ning vakantse ja töölerakendumist, lisaks kulutusi tööturupoliitikale.

2009. aastal tõusis keskmine registreeritud töötute osakaal töäjõus ehk töötuse määr võrreldes 2008. aastaga 7,2 protsendipunkti võrra 10,2%-ni. Üldine 16-aastaste kuni pensioniealiste töötuse määr kasvas selle ajaga aga rohkem: 8,7 protsendipunkti võrra 14,4%-ni. Seega suurenes üldise ja registreeritud töötuse määra vahe võrreldes 2008. aastaga 1,5 protsendipunkti võrra. 2010. aasta kaheksa esimese kuu keskmine registreeritud töötuse määr on 13,2% ehk kolm protsendipunkti kõrgem kui 2009. aasta keskmine (osakaalu arvutamisel on kasutatud 2009. a keskmist töäjõu arvu).

Joonisel 5.3 on toodud üldise ja registreeritud töötuse määr kvartaalselt perioodil 2008–2010. Kui 2008. aasta esimeses kvartalis moodustasid registreeritud töötud 2,5% Eesti töäjõust vanuses 16 eluaastat kuni pensioniiga, siis 2010. aasta esimeseks kvartaliks kasvas see näitaja 14,4%-ni ehk peaaegu kuus korda. Samas kerkis üldine töötuse määr sama ajaga viis korda. 2010. aasta teises kvartalis moodustasid kõik töötud 19,6% ning registreeritud töötud 13,3% Eesti töäjõust vanuses 16 eluaastat kuni pensioniiga.

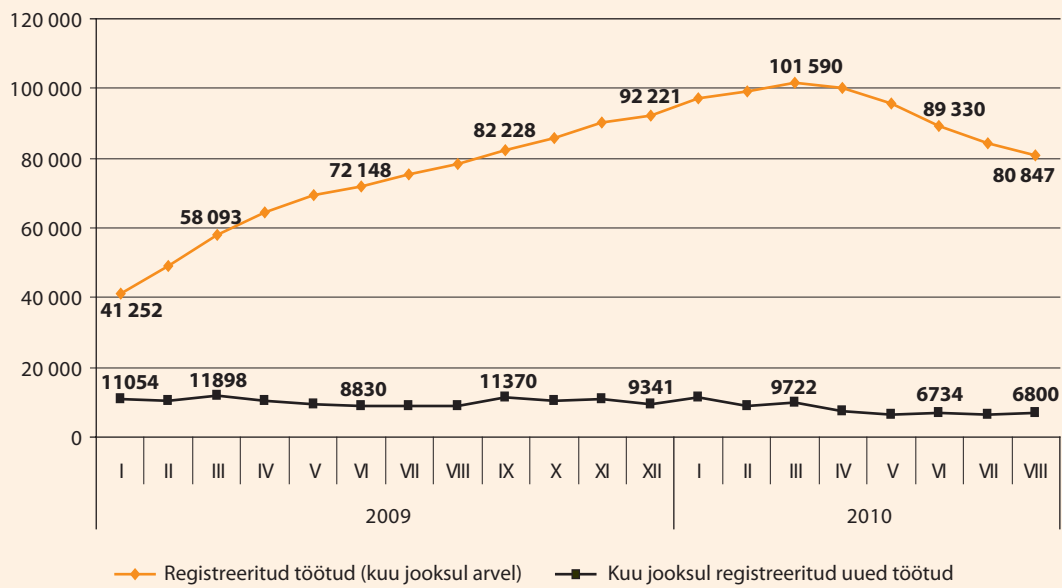
Maakonniti erines töötuse määr 2010. aasta teise kvartali seisuga üle 2,3 korra (vt joonist 5.4): kõrgeim oli töötuse määr Ida-Virumaal (19,6%) ja

²⁶ Kuni 30. aprillini 2009 oli registreeritud töötute ja teenuste andmete edastajaks Tööturuamet, alates 1. maist edastab seda statistikat Eesti Töötukassa.

²⁷ Üldise tööpuuduse all on mõeldud ILO definitsiooni, mida Statistikaamet kasutab töäjõu-uuringuid tehes. Selle järgi on töötu isik, kes on ilma tööta, otsib aktiivselt tööd ning on töö leidmisel kahe nädala jooksul valmis tööd alustama.

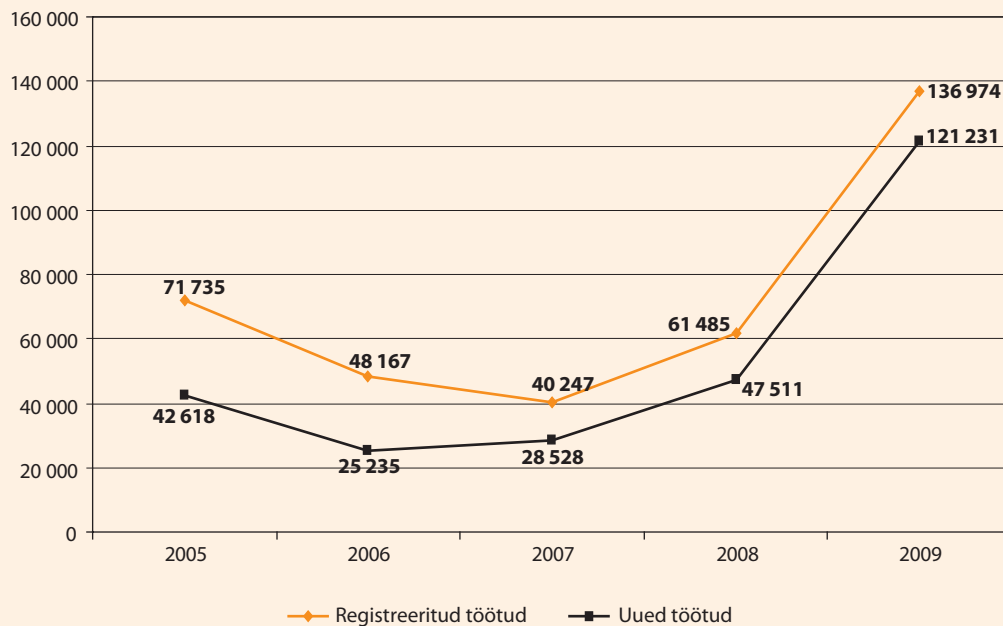
²⁸ Registreeritud töötut on inimene, kes ei tööta ning on end Töötukassas töötuna registreerinud.

Joonis 5.1. Registreeritud töötud, sh uued töötud kuu arvestuses ajavahemikus jaanuar 2009 – august 2010

Allikas: Eesti Töötukassa

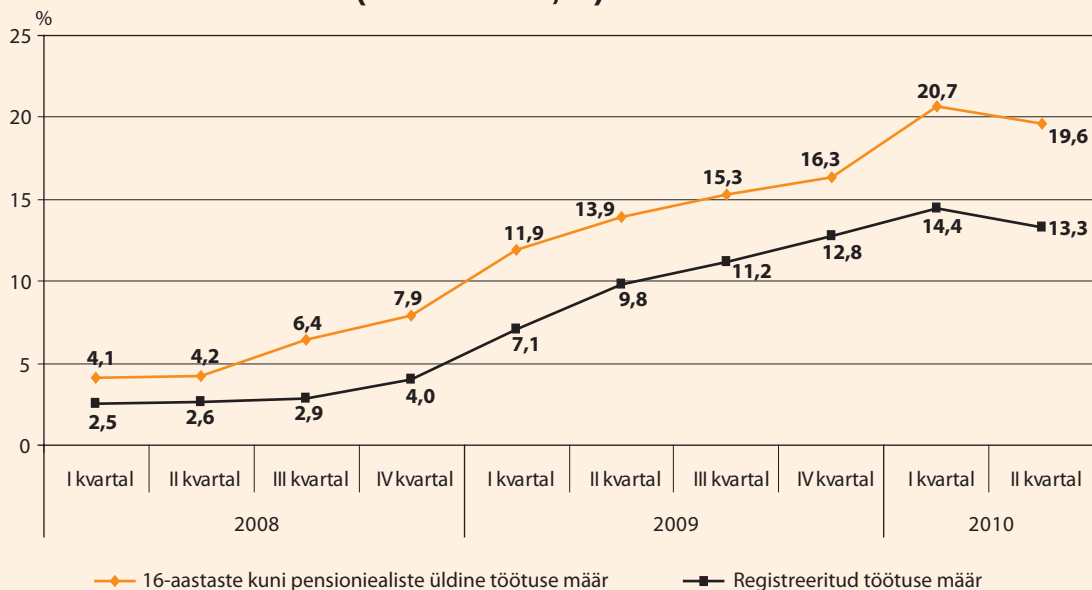
Joonis 5.2. Arvel olnud registreeritud töötute ja uute töötute arv, 2005 – 2009

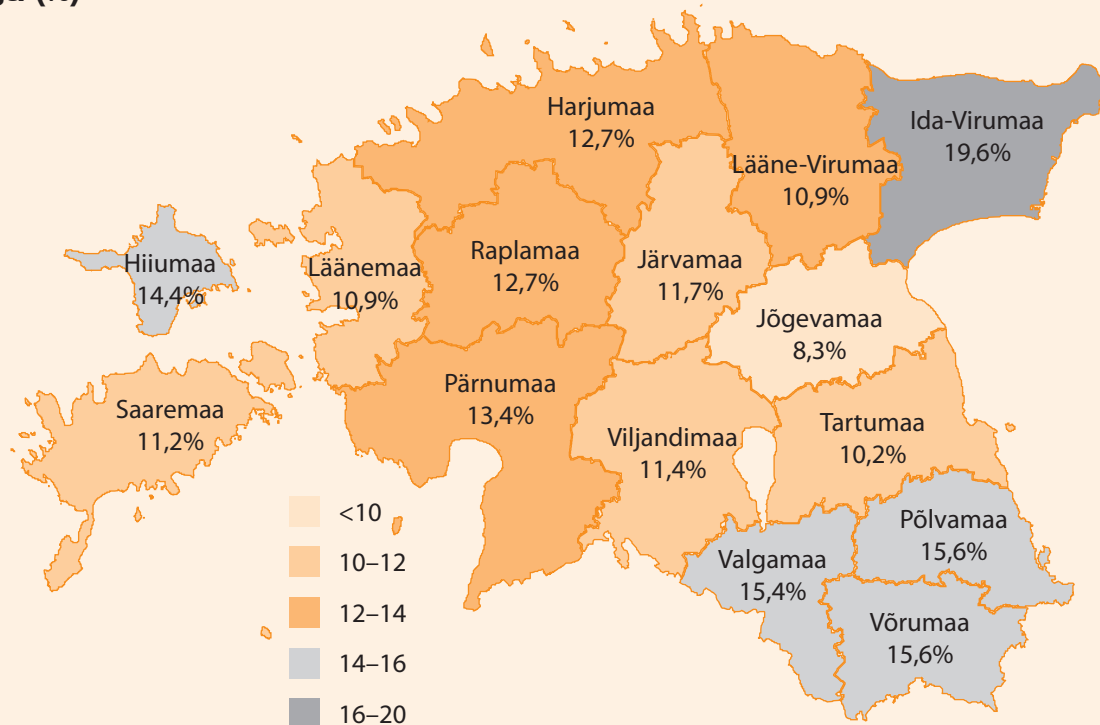
Allikas: Eesti Töötukassa

Lõuna-Eestis (Põlvamaal 15,6%, Võrumaal 15,6%, Valgamaal 15,4%). Madalaim oli töötuse määr Jõgevamaal (8,3%), Tartumaal (10,2%) ja Läänemaal (10,9%). Võrreldes 2009. aasta keskmisega tõusis kõige enam Hiiumaa, Ida-Virumaa ja Põlvamaa registreeritud töötuse määr (vastavalt 5,2, 3,6 ja 3,1 protsendipunkti) ning kõige vähem Läänemaal (0,3 protsendipunkti). Seejuures on kahes maakonnas registreeritud töötuse määr võrreldes 2009. aasta keskmisega kahanenud, nimelt Võrumaal 0,1 ja Jõgevamaal 1,2 protsendipunkti.

2010. aasta teise kvartali lõpu seisuga olid kõigist registreeritud töötutest 52,5% mehed ja 47,5% naised. Võrreldes 2009. aasta teise kvartaliga on meeste osakaal kõikide registreeritud töötute hulgas langenud kolm protsendipunkti ning naiste osakaal vastupidiselt sama palju tõusnud. Samas oli 2010. a esimeses kvartalis meeste osakaal veel enam-vähem võrdne 2009. aasta teise kvartaliga, niisiis on vähenemine leidnud aset just 2010. aasta teise kvartali jooksul.

Joonis 5.3. Registreeritud töötuse määr ja üldine töötuse määr ajavahemikus 2008 – 2010. a teine kvartal (kvartaalselt, %)

Allikad: Statistikaamet, tööjõu-uuringud, Eesti Töötukassa

Joonis 5.4. Registreeritud töötuse määr maakonniti, 2010. aasta teise kvartali seisuga (%)

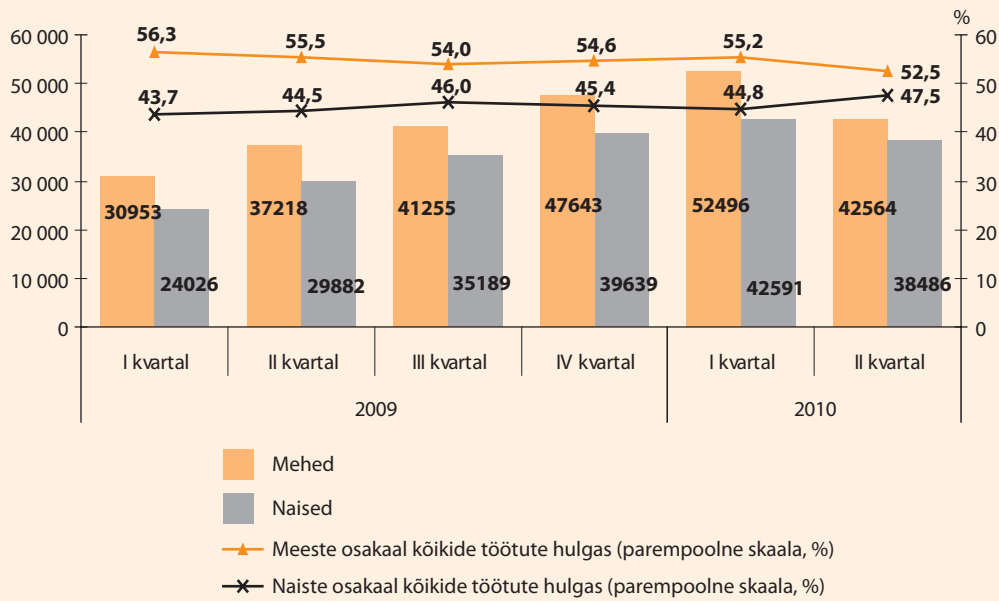
Allikas: Eesti Töötukassa

Registreeritud töötute vanuselist jaotust uurides selgub, et kõikidest 2010. aasta teise kvartali lõpus töötuna arvel olnutest olid 14,5% 16–24-aastased ning 15% vanemaealised (55 eluaastat ja enam). Võrreldes 2009. aasta teise kvartaliga on noorte osakaal vähenenud ning vanemaealiste osakaal suurenenud.

2010. aasta teise kvartali lõpu seisuga arvel olnud kõikidest töötutest oli 18,4% esimese haridustasemega²⁹ ning 23,6% kolmanda taseme haridusega. 58,1% kõikidest registreeritud töötutest moodustasid teise haridustasemega töötud, st enamus töötuid oli üldkeskharidusega või põhihariduse baasil kutseharidusega. Kui 2010. aasta teise kvartali sei-

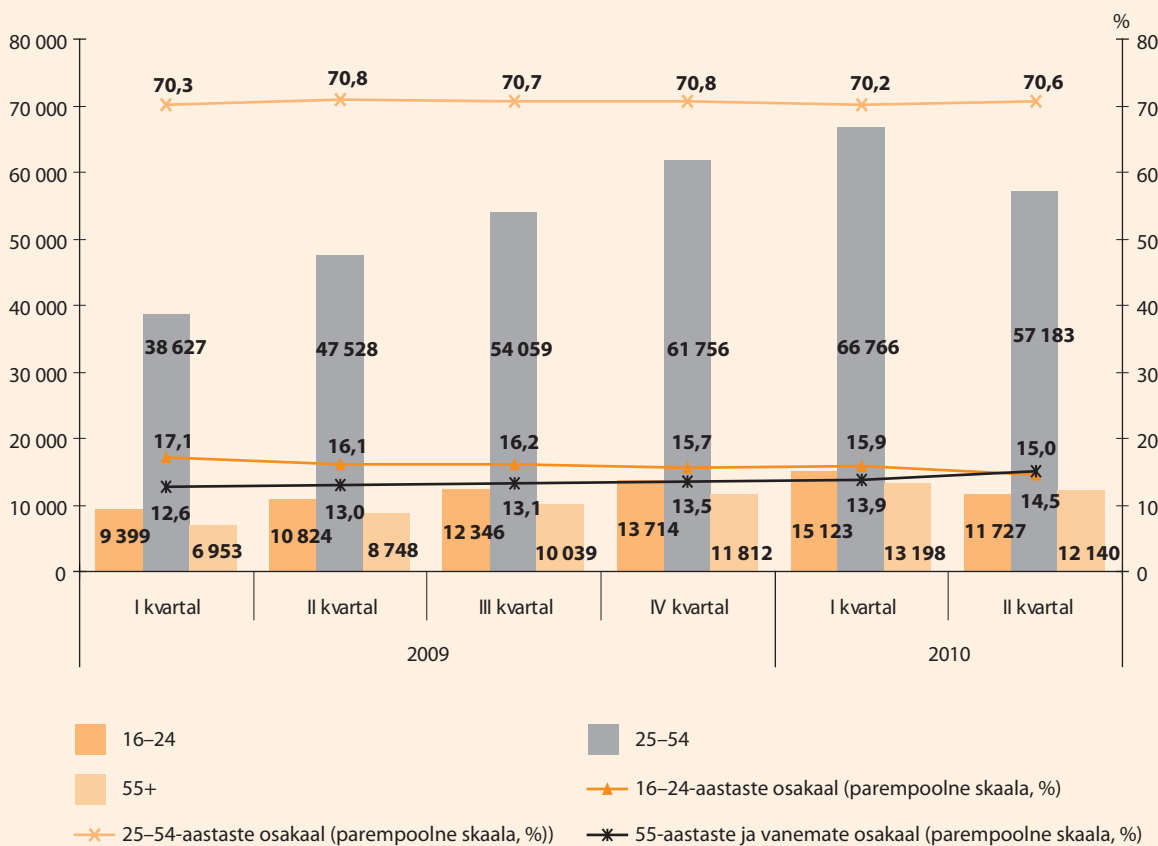
²⁹ Esimene tase – algharidus, põhiharidus, kutseharidus põhihariduseta noortele. Teine tase – keskharidus, kutseharidus põhihariduse baasil, kutsekeskharidus keskhariduse baasil. Kolmas tase – keskeriharidus keskhariduse baasil, akadeemiline kõrgharidus, rakenduslik kõrgharidus, doktor.

Joonis 5.5. Registreeritud töötud soo järgi ajavahemikus 2009 – 2010. a teine kvartal (kvartali lõpu seisuga)

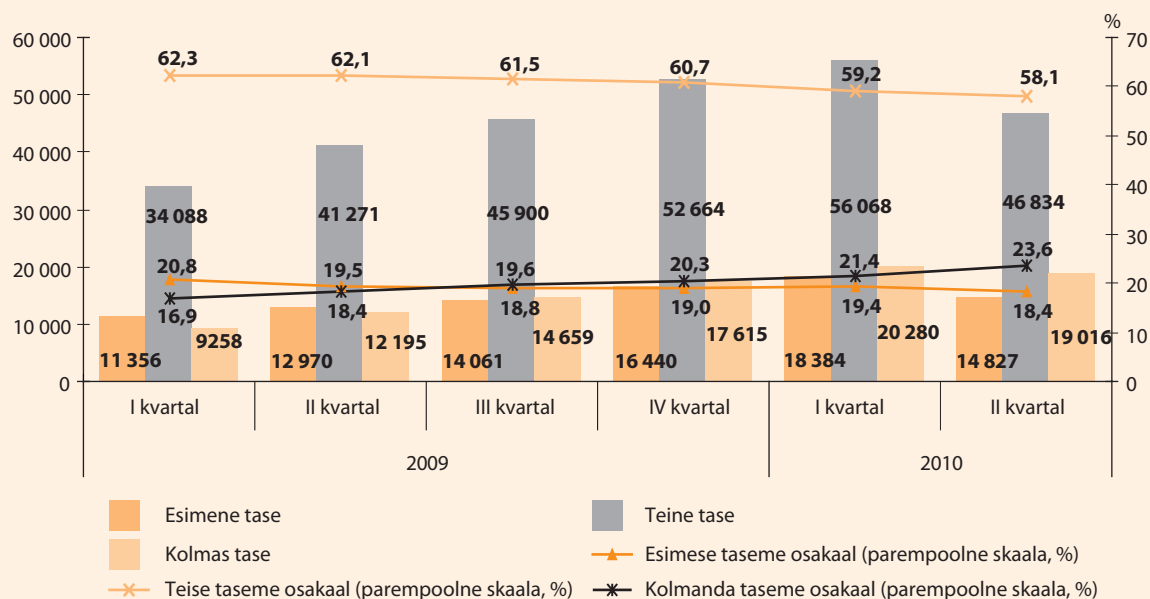

Allikas: Eesti Töötukassa

Joonis 5.6. Registreeritud töötud vanuse järgi ajavahemikus 2009 – 2010. a teine kvartal (kvartali lõpu seisuga)

Allikas: Eesti Töötukassa

Joonis 5.7. Registreeritud töötud hariduse järgi ajavahemikus 2009 – 2010. a teine kvartal (kvartali lõpu seisuga)

Allikas: Eesti Töötukassa

suga oli esimese haridustasemega inimeste osakaal töötute seas võrreldes 2009. aasta sama ajaga vähenenud, siis kõrgharitude osa on selle ajaga hoopis viie protsendipunkti võrra suurenenud. Seega

ei saa väita, nagu oleks tööpuudus ainult madala haridusega inimeste probleem: ka kõrgharitudel on majanduslanguse ajal tekkinud raskusi sobiva töö leidmisega.

5.2. Riskirühmadesse kuuluvad registreeritud töötud

Käesolevas alapeatükis antakse ülevaade Eesti Töötukassas registreeritud töötutest riskirühmade kaupa. Riskirühmadena käsitatakse rühmi, kellel võib tekkida raskusi uuesti tööerakendumisega. Eesti Töötukassa pakub spetsiaalseid teenuseid järgmistele riskirühmadele:

- 16–24-aastased töötud;
- 55-aastased ja vanemad töötud;
- puudega töötud;
- eesti keele oskuseta töötud;
- vanglast vabanenud töötud;
- pikaajaliselt töötud³⁰;
- töötud, kes on varem olnud hõivatud hoolduskohustusega ning saanud hooldajatoetust.

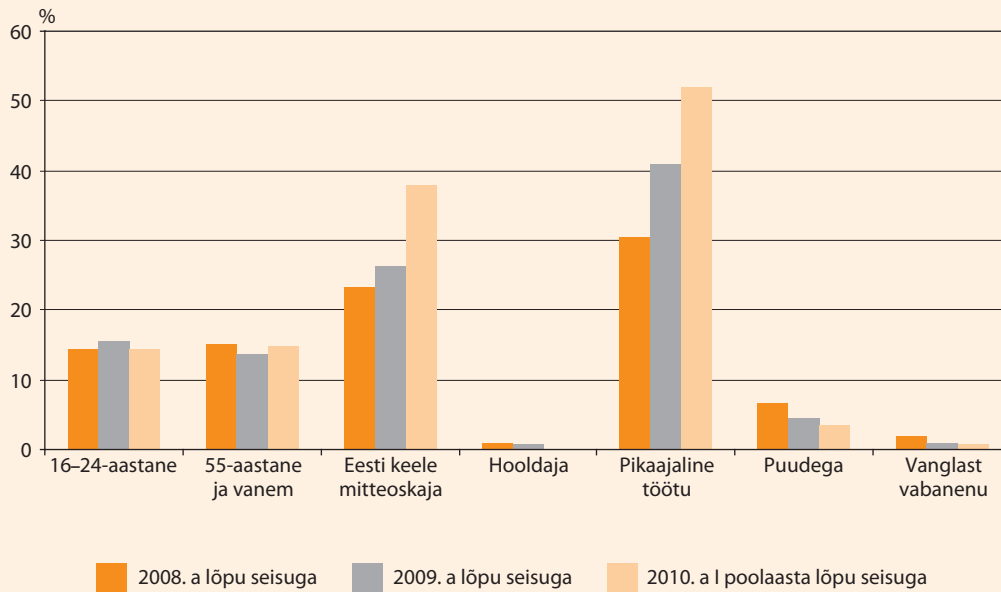
2010. aasta teise kvartali lõpukuupäeva seisuga kuulus 76,3% kõigist registreeritud töötutest vähemalt ühte riskirühma, mis on 15,8 protsendipunkti rohkem kui 2009. aasta lõpus.³¹ Joonisel 5.8 on välja toodud riskirühma kuuluvate inimeste osakaal kõikide registreeritud töötute seas. Siinjuures tuleb märkida, et ühel töötul võib olla mitme riskirühma tunnuseid ja seega võib ta kuuluda korraga mitmesse riskirühma.

Jooniselt 5.8 võib näha, et kõikidest riskirühmadest moodustavad pikaajaliselt töötud kõige suurema osa ning nende osakaal kõikides registreeritud töötutes on majanduslanguse ajal kasvanud märkimisväärselt: 30%-lt 52%-ni. Ka eesti keele mitteos-

³⁰ Pikaajaline töötud on isik, kes ei ole töötuna arvelevõtmisele vahetult eelneval 12 kuul olnud hõivatud tööga või tööga võrdsustatud tegevusega. 16–24-aastane noor on pikaajaline töötud siis, kui ta on töötanud kuus kuud.

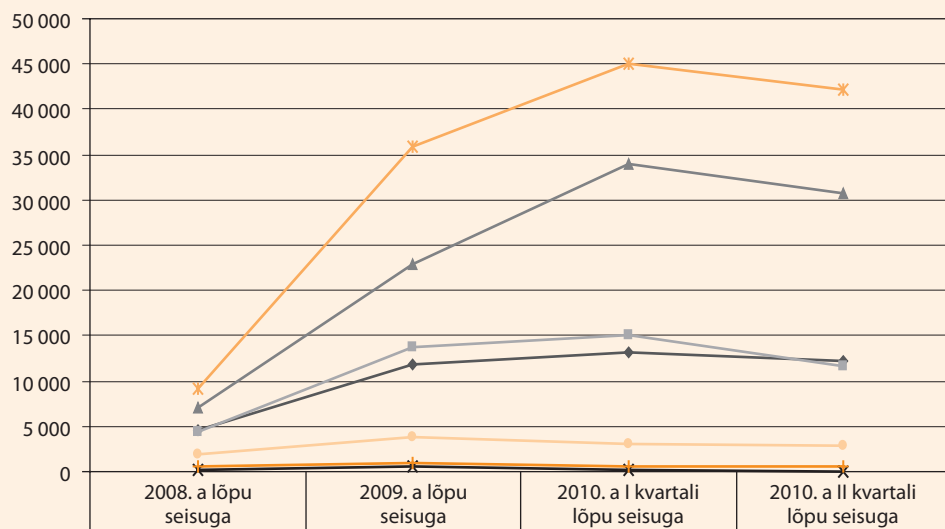
³¹ Tulenevalt üleminekust uuele infosüsteemile 2009. aasta lõpus on muutunud registreeritud töötute riskirühmade sisestus ning 2010. aasta ja sellele eelnevate perioodide andmed pole osa riskirühmade puhul täielikult võrreldavad (hooldaja, eesti keele mitteoskaja, puudega, vanglast vabanenu).

Joonis 5.8. Riskirühmadesse kuuluvate töötute osakaal kõikide registreeritud töötute seas riskirühma järgi, 2008, 2009 ja 2010. a esimene poolaasta (perioodi lõpu seisuga)

Allikas: Eesti Töötukassa

Joonis 5.9. Riskirühmadesse kuuluvate töötute arv riskirühmade järgi, 2008, 2009 ja 2010. a esimene poolaasta (perioodi lõpu seisuga)

Riskirühm	2008. a lõpu seisuga	2009. a lõpu seisuga	2010. a I kvartali lõpu seisuga	2010. a II kvartali lõpu seisuga
◆ 55-aastane ja vanem	4589	11 812	13 198	12 140
■ 16-24-aastane	4368	13 714	15 123	11 727
▲ Eesti keele mitteoskaja	7095	22 902	33 992	30 706
✕ Hooldaja	268	560	102	71
✱ Pikaajaline töötu	9227	35 804	45 092	42 261
◊ Puudega	1997	3904	3035	2813
✚ Vanglast vabanenu	577	859	531	600

Allikas: Eesti Töötukassa

kajate osakaal on selle ajaga tuntavalt kasvanud: 23%-lt 38%-ni. Vanemaealiste ning noorte osakaal kõikide registreeritud töötute seas on püsinud umbes 15% ringis.

Kui vaadata riskirühmadesse kuuluvate inimeste arvu muutumist (vt joonist 5.9), võib näha, et enamikku riskirühmadesse kuulumine saavutas 2010. aasta esimese kvartali lõpuseisuga oma maksimaalse taseme. Kõige rohkem lisandus pikaajalisi töötuid: 2010. a esimese kvartali lõpuks oli neid 45 092, mis on 4,9 korda enam kui 2008. aastal.

Eesti keele mitteoskajaid oli 2010. aasta esimese kvartali lõpus 33 992, st 4,8 korda rohkem kui 2008. aasta lõpus. Ka noorte töötute arv tegi 2010. aasta esimeseks kvartaliks läbi suure kasvu, kolm ja pool korda võrreldes aastaga 2008, jõudes oma rekordtasemeni: 15 123. Teises kvartalis 2010 hakkas aga enamiku riskirühmade liikmete arv kahanema (v.a vanglast vabanenud). Noorte töötute arv vähenes lausa 22,5%, samas kui pikaajaliste töötute, vanemaealiste ning eesti keele mitteoskajate puhul kahanes näitaja vastavalt 6,3%, 8% ja 9,7%.

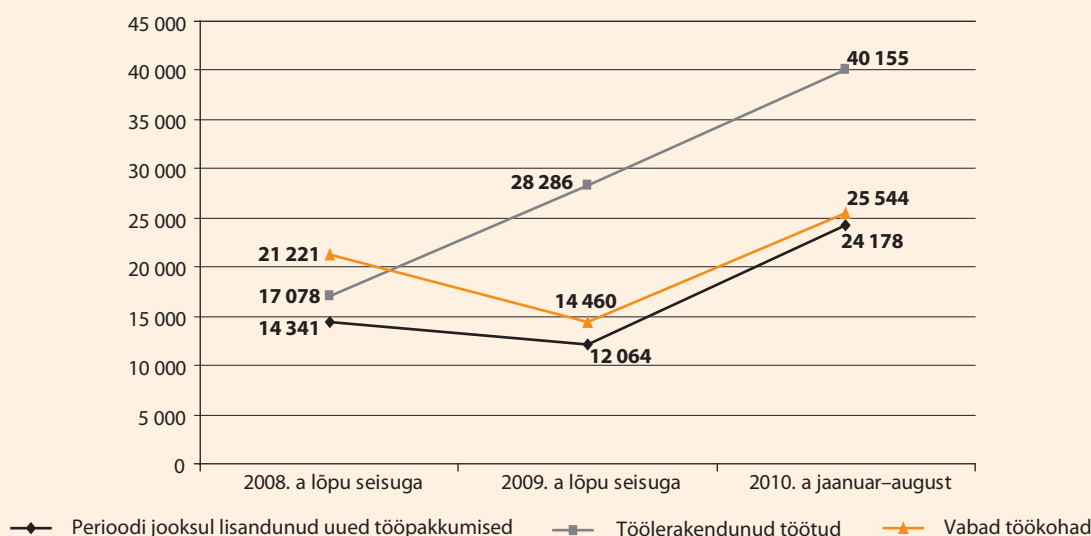
5.3. Vakantsid ja töövahendus

Eesti Töötukassa üks ülesandeid on töövahendus, millega suunatakse töötuid ja tööotsijaid sobivatele vabadele töökohtadele ehk vakantsidele. Niisamuti otsib Eesti Töötukassa töandjatele nende esitatud nõuete järgi sobivaid töötajaid. 2009. aastal oli Eesti Töötukassal vahendada 14 460 töökohta, mis oli 32% vähem kui 2008. aastal (vt joonist 5.10). Selle perioodi jooksul lisandus uusi tööpakkumisi 16% vähem kui 2008. aastal. Samas pakuti 2010. aasta esimese kaheksa kuu jooksul tunduvalt rohkem töökohti kui 2009. aastal kokku: 25 544 kohta. Sealhulgas oli uusi pakkumisi 24 178, st kaks korda rohkem kui 2009. aastal kokku. Kui 2009. aastal oli kuu jooksul keskmine uute vakantside arv umbes

1000, siis 2010. aasta esimese kaheksa kuu jooksul lisandus kuus keskmiselt 3000 töökohta.

2010. aasta esimesel poolaastal otsiti kõige sagedamini teenindus- ja müügitöötajaid ning oskus- ja käsitöölisi, järgnesid lihttöölised, keskastme spetsialistid ja tehnikud ning seadme- ja masinaoperaatorid. 2009. aasta vakantsid jaotusid samamoodi, kuid oskus- ja käsitöölise ning teenindus- ja müügitöötajate osakaal vabade töökohtade seas oli veidi suurem ning lihttöölise ja seadme- ja masinaoperaatorite osakaal veidi väiksem kui 2010. aasta esimesel poolaastal.

Joonis 5.10. Vakantside, töölerakendunute ning töötuna arvel olnute arv, 2008, 2009 ja 2010. aasta jaanuar kuni august

Allikas: Eesti Töötukassa

5.4. Tööturuteenused

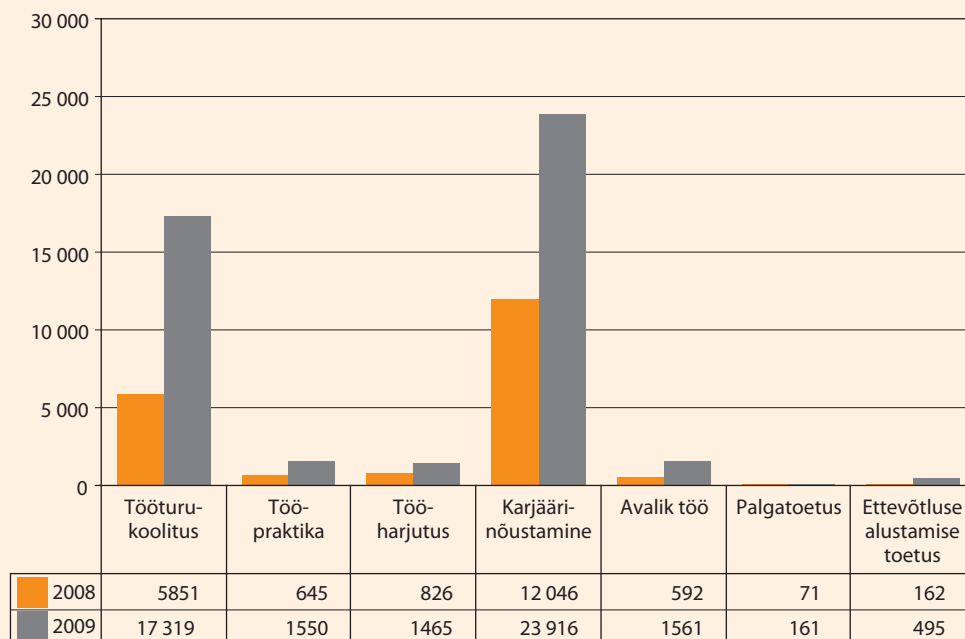
Eesti Töötukassa pakub töötute töölesaamise abistamiseks peale töövahenduse ka muid teenuseid. Aktiivsed tööturuteenused on näiteks tööpraktika, tööharjutus ning täiendus- ja ümberõpe. 2009. aastal oli tööturuteenustesse sisenemise osakaal kõigi arvel olnud töötute seas 34,9%.

Viimastel aastatel on aktiivsetest tööturuteenustest populaarseim olnud karjäärinõustamine. 2009. aastal siseneti karjäärinõustamisele 23 916 korda, mis on peaaegu kaks korda rohkem kui 2008. aastal (vt joonist 5.11). Karjäärinõustamisele sisenemise osakaal kõikide registreeritud töötute seas oli 2009. aastal 17,6%. Aastal 2010 tõusis karjäärinõustamise kõrvale teiseks populaarseks tööturuteenuseks palgatoetus. Kui jooniselt 5.11 võib näha, et 2009. aastal oli

palgatoetuste osa tööturuteenustesse sisenemise hulgas väga väike ning näiteks teises kvartalis rakendus palgatoetusega tööle vaid 12 inimest, siis 2010. aasta teises kvartalis oli see arv koguni 3729. Karjäärinõustamist sai samal ajal 3929 inimest.

Koolitustele siseneti 2009. aastal ligi kolm korda enam kui 2008. aastal, see on 17 319 korda, mis moodustab 12,7% kõikidest registreeritud töötutest. Ka tööpraktikale ning tööharjutusele sisenemine kasvas 2009. aastal: tööpraktikale siseneti 1550 ja tööharjutusele 1465 korda, mis moodustab kõikide arvel olnud töötute seas vastavalt 1,14% ja 1,08%. Avalikule tööle siseneti 2009. aastal 1561 korda, mis on umbes 1000 võrra rohkem kui 2008. aastal.

Joonis 5.11. **Aktiivsetesse tööturuteenustesse sisenemiste arv teenuse liigi järgi, 2008 – 2009**

Märkus: Teenusesse sisenemine tähendab kõiki teenuse alustamisi vaadeldaval perioodil. Üks inimene võib seega olla mõnel juhul loetud mitu korda.

Allikas: Eesti Töötukassa

5.5. Töötutoetus, töötuskindlustushüvitis ning kollektiivse koondamise ja maksejõuetuse hüvitis

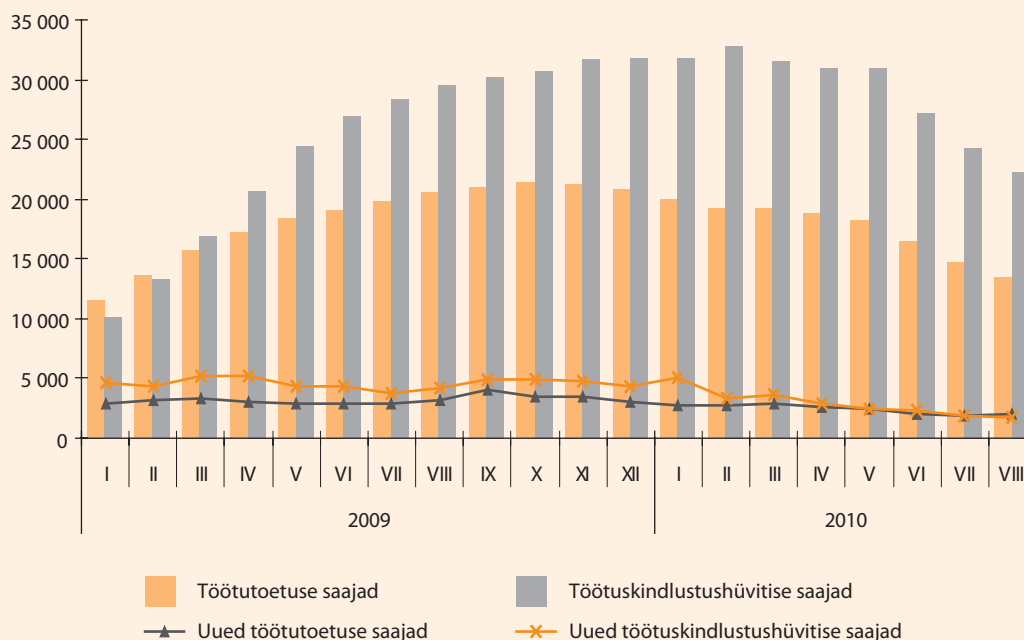
Lisaks töövahenduse ja teiste tööturuteenuste osutamisele maksab Eesti Töötukassa töötutele töötutoetust ja töötuskindlustushüvitist. Samuti makstakse hüvitist tööandja maksejõuetuse korral ning kindlustushüvitist koondamise korral.

Töötutoetust saab töötu, kes on eelmise aasta jooksul vähemalt 180 päeva töötanud või olnud hõivatud tööga võrdsustatud tegevusega.³² 2009. aastal maksti töötutoetust kaks korda rohkem kui 2008. aastal ehk 46 376 töötule. 2010. aasta esimesel poolaastal maksti töötutoetust 49 101 töötule. Töötutoetust saanute arvu kasv on ootuspärane, sest kasvas ka registreeritud töötute arv. Töötutoetuse uute saajate arv suurenes võrreldes 2008. aastaga samuti kaks korda, kuid uute töötutoetuse saajate osakaal uute registreeritud töötute seas vähenes: kui 2008. aastal oli see näitaja 39%, siis 2009. aastal 32% ning 2010. a augusti lõpu seisuga 31% (siis oli uusi töötutoetuse saajaid kokku 19 438).

Töötuskindlustushüvitist maksab Eesti Töötukassa töötutele, kellel on töötuskindlustusstaazi vähemalt 12 kuud eelnenud kolme aasta jooksul ning kelle viimane töösuhe ei lõppenud omal algatusel ega poolte kokkuleppel.³³ 2009. aastal maksis Eesti Töötukassa töötuskindlustushüvitist 57 616 kindlustatule, mis on 3,7 korda rohkem kui 2008. aastal. Samal perioodil kasvas ka uute töötuskindlustushüvitise saajate osakaal uute registreeritud töötute hulgas 33%-lt 45%-ni. Uusi hüvitisasaajaid oli 2009. aastal 54 970, mis on 3,5 korda enam kui 2008. aastal.

2010. aasta esimesel poolaastal kasvas töötuskindlustushüvitise saajate arv, keskmiselt sai ühes kuus hüvitist üle 30 000 inimese. Aasta varem oli esimese kuue kuu jooksul saanud keskmiselt ühes kuus töötuskindlustushüvitist alla 19 000 inimese. Uute töötuskindlustushüvitise saajate arv on 2010. aastal igal kuul vähenenud, jõudes jaanuari 5076-lt juulisi 1889-ni.

Joonis 5.12. Töötutoetust ja töötuskindlustushüvitist saanud töötute ning nende toetuste uute saajate arv ajavahemikus 2009. a jaanuar – 2010. a august

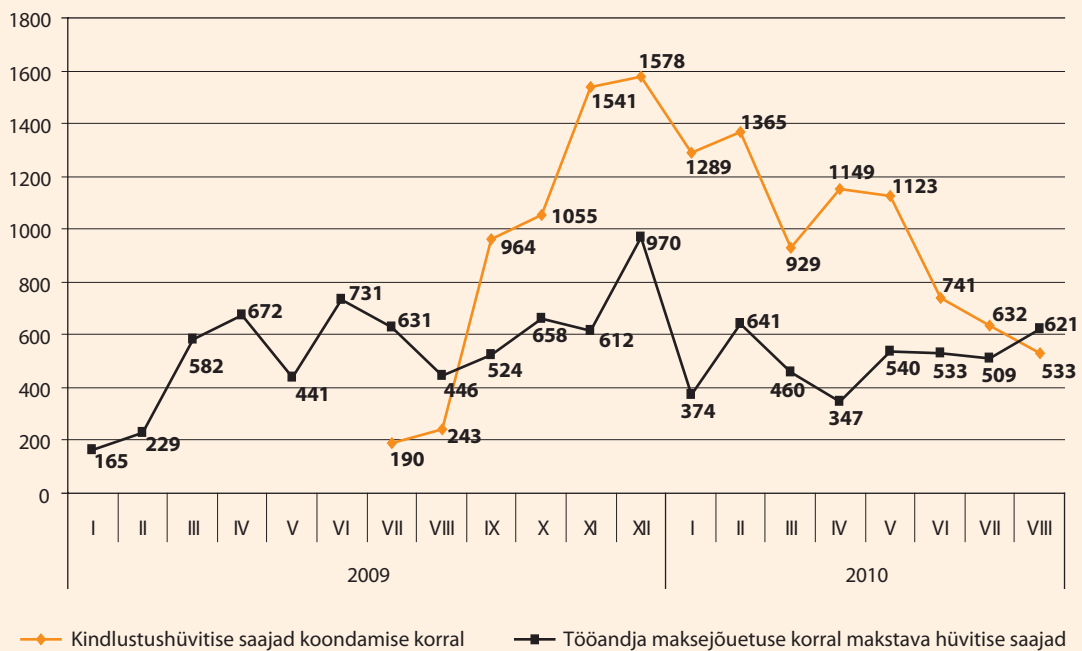

Allikas: Eesti Töötukassa

³² Tööturuteenuste ja -toetuste seadus (RT I 2005, 54, 430).

³³ Töötuskindlustuse seadus (RT I 2001, 59, 359).

Joonis 5.13. Koondamise korral makstava kindlustushüvitise ning tööandja maksejõuetuse hüvitise saajate arv ajavahemikus 2009. a jaanuar – 2010. a august

Allikas: Eesti Töötukassa

Nii 2009. kui ka 2010. aastal oli keskmine välja-makstud töötuskindlustushüvitise summa kuus üle 4000 krooni. 2009. aastal oli keskmine töötuskindlustushüvitis kuus 4490 krooni, 2010. aasta teises kvartalis 4180 krooni (2009. a samal ajal 4600 krooni).

Ehkki kuni 2009. aasta juuni lõpuni arvestas Eesti Töötukassa ka kollektiivse koondamise hüvitist, siis käesolevas peatükis sellel pikemalt ei peatuta, sest selle viimane makse tehti novembris 2009. Alates 1. juulist 2009 hakkas Eesti Töötukassa määrama kollektiivse koondamise hüvitise asemel kindlustushüvitist koondamise korral. Samuti peatume järgnevalt Eesti Töötukassa poolt makstaval tööandja maksejõuetuse hüvitisel. Maksejõuetuse hüvitiseks maksab Eesti Töötukassa töötajale tööandja maksejõuetuse tõttu saamata jäänud töötasud.

5.6. Kulutused tööturupoliitikale

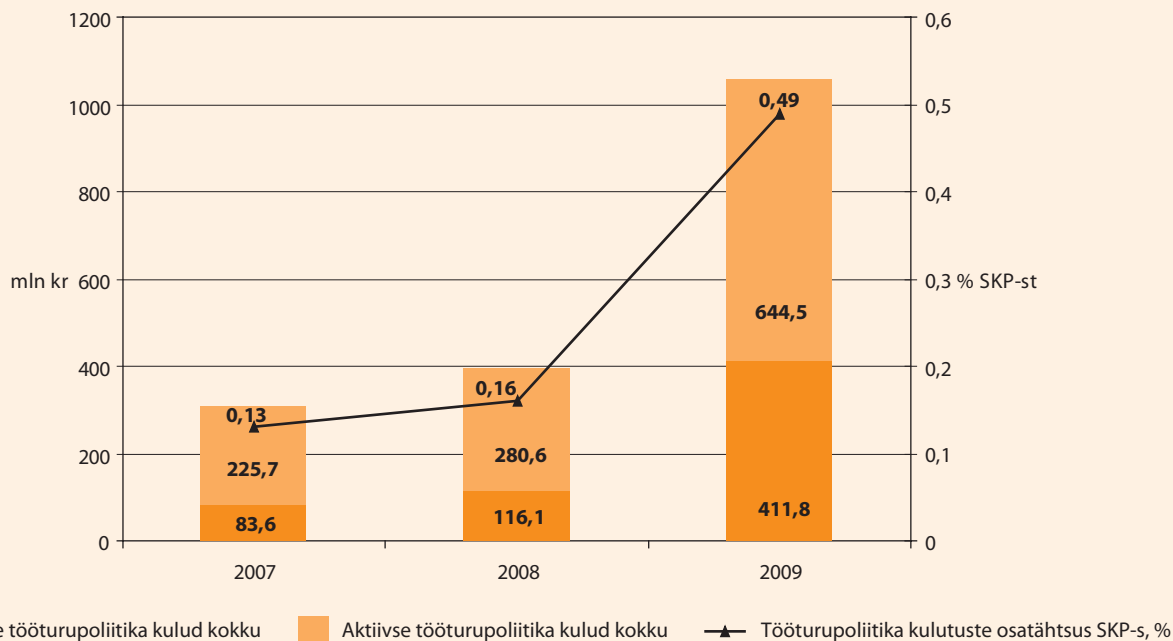
Järgnevalt pööratakse tähelepanu tööpoliitika kulutustele kuni 2009. aasta lõpuni. Tööturuteenuste osutamist ja töötutoetuste maksmist töötutele rahastatakse riigieelarvest ja Euroopa Sotsiaalfondi välisvahenditest.

Joonisel 5.13 on näha, kuidas on muutunud koondamise korral kindlustushüvitise saajate arv hüvitise esimese maksmissaasta jooksul. Kõige rohkem oli koondamise korral makstava kindlustushüvitise väljamakse saajaid 2009. a novembris (1541) ja detsembris (1578). Kui võrrelda 2009. ja 2010. aasta juuli ja augusti näitajaid, näeme, et juulis on hüvitisesaajate arv suurenenud üle kolme korra, augustis aga veidi üle kahe korra.

Võrreldes 2008. aastaga kasvas 2009. aastal tööandja maksejõuetuse hüvitise saajate arv umbes kolm korda, jõudes 6661-ni. Kui 2009. aasta kaheksa esimese kuu jooksul sai maksejõuetuse hüvitise väljamakseid 3987 inimest, siis 2010. aasta samal perioodil oli nende arv veidi suurem: 4025.

Joonisel 5.14 on välja toodud kulutused nii passiivsele kui ka aktiivsele tööturupoliitikale, lisaks kogukulutuste osakaal Eesti riigi SKP-st. Võib näha, et passiivse tööturupoliitika (töötutoetus ja erijuhtude sotsiaalmaks) kulud on 2009. aastaks kasvanud võrreldes 2008. aastaga 3,5 korda ning

Joonis 5.14. Kulutused tööturupoliitikale, 2007 – 2009

Allikas: Sotsiaalministeerium

võrreldes 2007. aastaga ligi 5 korda, jõudes tasemele 411,8 miljonit krooni. Kui 2008. aastal moodustasid kulud passiivsele tööturupoliitikale kogukulutustest 29%, siis 2009. aastal oli see näitaja 39%. See muutus iseloomustab majanduslanguse ja suure tööpuuduse tingimustes töötute toetamise vajaduse suurenemist.

Aktiivsele tööturupoliitikale tehtavad kulutused kasvasid vähem kui passiivse tööturupoliitika puhul: aktiivse tööturupoliitika kulud on 2009. aastaks kasvanud võrreldes 2008. aastaga 2,3 korda ning võrreldes 2007. aastaga 2,9 korda, jõudes tasemele 644,5 miljonit krooni. Näiteks suurenesid 2009. aastal võrreldes 2008. aastaga tunduvalt nii tööturukoolitusele, tööpraktikale, tööharjutusele, ettevõtluse alustamise toetusele kui ka stipendiumidele ning sõidu- ja majutustoetustele tehtavate kulutuste mahud.

Tööturupoliitikale tehtavate kogukulutuste osakaal SKP-s on viimastel aastatel suurenenud: kui 2007. aastal oli tööturupoliitika kulutuste osakaal SKP-s 0,13%, siis 2009. aastal juba 0,49%. See on loogiline, arvestades 2008. aasta lõpus alanud majanduslangusest põhjustatud tööpuuduse suurenemist, mis sundis riiki panustama sellele valdkonnale senisest rohkem.

Kokkuvõtteks

Kokkuvõtteks võib öelda, et nagu käesolevast peatükist selgus, on majanduskriisi mõju olnud Eesti tööturule 2009. aastal ning 2010. aasta alguses väga tugev. Kahe aastaga kasvas ühe kuu jooksul registreeritud töötute arv üle viie korra, jõudes 2010. aasta märtsiks oma rekordtasemele: 101 590 registreeritud töötut. Alates aprillist pöördus registreeritud töötus langusele ning juba septembris oli arvel 77 400 töötut. Seega võib näha majanduse ja tööturu elavnemist, kuid oma osa on siin kindlasti ka suvistel hooajatöödel.

6. Töökeskkond

Ester Rünkla

Töökeskkond on ümbrus, kus inimene töötab. Töötervishoiu ja tööohutuse seaduse järgi on tööandja ülesanne hoolitseda, et töökeskkond oleks ohutu ja töötajate tervist hoidev.

Heast töökeskkonnast ja selle arendamisest on huvitatud nii tööandjad ja töötajad kui ka riik.

- Tööandja ootused on seotud tööõnnetuste ja tööst põhjustatud haigestumiste vältimise, tootlikkuse suurendamise, töötajate hea töövõime ja töötervishoiuspetsialistide kompetentsete nõuanetega.
- Töötaja ootused on seotud töökeskkonna parandamisega, et välistada tervisekahjustusi, tervisehäirete õigeaegse avastamise ja vajaduse korral taastusraviga, tööandjapoolsete toetatavate terviseedendamise võimalustega.
- Riigi huviks on vähendada töötervishoiu ja tööohutuse hea taseme abil töötajate terviseprobleeme ning pikendada inimeste töövõimelisuse iga.

Mida halvem on olukord töökeskkonnas, seda rohkem juhtub tööõnnetusi ja seda enam diagnoositakse tööst põhjustatud haigestumisi. Rahvusvaheliselt levinud indikaatorid töötervishoiu ja tööohutuse taseme hindamiseks riigis on:

- tööõnnetuste arv 100 000 hõivatu kohta,
- surmaga lõppenud tööõnnetuste arv 100 000 hõivatu kohta,
- kutsahaigestumiste arv 100 000 hõivatu kohta.

Käesolevas peatükis antakse ülevaade viimaste aastate majanduskriisi ning sellega seotud tööga hõivatute arvu suure vähenemise mõjust töökeskkonna ohutust iseloomustavatele indikaatoritele, töötajate haigestumisega seotud kuludele ning Tööinspektsiooni järelevalve tulemustele. Ülevaate koostamisel on kasutatud andmeallikatena Tööinspektsiooni, Eesti Haigekassa ja Sotsiaalkindlustusameti aastaaruandeid, Eesti tööjõu-uuringu ja Eurostati andmebaase.

6.1. Tööõnnetused

Tööõnnetuste registreerimise ja nendest teavitamise kord on riigiti erinev, põhinedes kas kindlustusettevõtete andmetel või tööandjate raportitel. Eurostat peab kindlustusel põhinevat tööõnnetuste statistikat tõeseks, kuid tööandjate raportitel põhinevat statistikat alaraporteerituks. Et Eestis registreeritakse tööõnnetusi tööandjate raportite alusel, on ilmselt tegemist tööõnnetuste alaraporteeritusega. Võrdlemaks eri riikide tööõnnetuste statistikat, on Eurostat võtnud kasutusele metoodika, mis võimaldab kohaldada tööandjate raportitel põhinevat tööõnnetuste andmed võrreldavaks kindlustusel põhinevate andmetega. Selleks kasutatakse riikides tehtavate küsitlusuuringute andmete põhjal arvatud tööõnnetuste alaraporteerituse tasemeid e kaalusid. Registreeritud tööõnnetuste kaalumise Eestis annab ülevaate käesoleva peatüki lõpus.

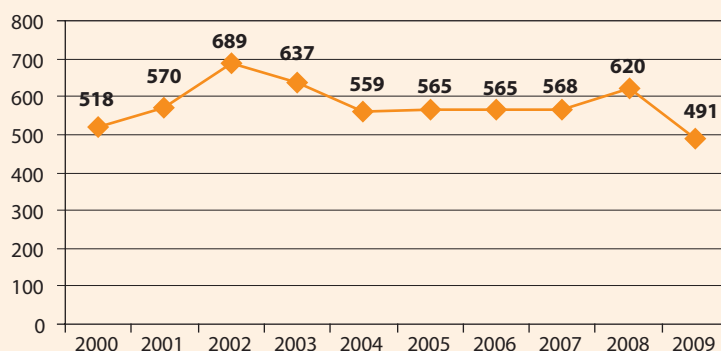
2009. aastal registreeriti Tööinspektsioonis 2927 tööõnnetust (1844 meestega ja 1083 naistega), mis on 1131 õnnetuse võrra vähem kui 2008. aastal.

Tööõnnetuste arv vähenes aastaga 28,1%. Tööõnnetuste absoluutarv kahanes Tallinnas 257 õnnetuse võrra, maakondadest enim Harjumaal (–212) ja Ida-Virumaal (–152). Ainult Valgamaal registreeriti 11, Saaremaal 8 tööõnnetust ning Põlvamaal 1 tööõnnetus rohkem kui 2008. aastal.

Tööõnnetuste määr 100 000 hõivatu kohta on kuni 2008. aastani näidanud suhtelist stabiilsust (joonis 6.1). Mõningane tõus viitab tööõnnetuste varjamise vähenemisele ning tendentsile peegeldada töökeskkonna tegelikku olukorda.

Tööõnnetuste arvu järsk kahanemine 2002. aastal oli seotud seadusandliku muudatusega (tööteel juhtunud õnnetusi ei loetud enam tööõnnetuseks). Näitaja vähenemine 2009. aastal (võrreldes 2008. aastaga 21%) on ilmselt seotud sellega, et viimaste aastate majanduslanguse tõttu vähenes tööga hõivatute arv ning töö intensiivsus.

Joonis 6.1. Registreeritud tööõnnetused 100 000 hõivatu kohta, 2000 – 2009

Allikas: Tööinspeksioon

Tööinspeksiooni andmetel on 2009. aastal tööõnnetuste arv 100 000 hõivatu kohta vähenenud peaaegu kõigis maakondades, enim Raplamaal (46%), Võrumaal (44%) ja Viljandimaal (39%).

Tervikuna on Tööinspeksioonis viimase kolme aasta jooksul registreeritud töökohal juhtunud tööõnnetuste jagunemine tegevusalade järgi esitatud tabelis 6.1.

Tabel 6.1. Töökohal juhtunud tööõnnetuste arv tegevusalade järgi, 2007 – 2009

TEGEVUSALA	Tööõnnetuste arv			Tööõnnetusi 100 000 hõivatu kohta		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009
KOKKU	3723	4073	2927	568	620	491
Põllumajandus, jahindus, kalandus, metsamajandus	189	189	144	624	747	600
Mäetööstus	54	43	40	982	717	625
Toiduainetööstus	246	256	203	1547	1249	1318
Tekstiili- ja nahatööstus	102	78	54	425	368	342
Puidutööstus	368	306	200	1840	1974	1408
Mööblitööstus	93	94	83	886	1044	864
Paberitootmine, trükindus	42	64	25	1235	1103	543
Kemikaalide ja keemiatoodete tootmine	193	165	94	1331	1100	831
Metallitööstus, masinate jt seadmete tootmine	444	507	266	1047	1090	650
Elekter, gaas, aur ja konditsioneeritud õhk	16	16	21	184	195	273
Veevarustus ja kanalisatsioon	32	50	26	1524	2174	1083
Ehitus	428	479	261	521	591	448
Hulgi- ja jaekaubandus	375	404	278	432	437	334
Hotellid ja restoranid	70	131	116	314	555	577
Veondus ja laondus	282	293	237	533	587	477
Info ja side	10	17	15	74	111	105
Finantsvahendus, kinnisvara	37	56	27	193	272	131
Kutse-, teadus- ja tehnikaalane tegevus	87	127	26	494	620	127
Haldus- ja abitegevused	89	97	180	489	561	1071
Avalik haldus ja riigikaitse, kohustuslik sotsiaalkindlustus	320	372	328	816	969	894
Haridus, tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	181	234	215	199	257	225
Kunst, meelelahutus	48	65	73	271	439	514
Muud teenindusliigid	17	30	15	101	203	130

Allikas: Tööinspeksioon

Tegevusalade järgi on tööõnnetuste arv kahane-
nud kõigis tootmise ja töötleva tööstuse sektorites.
2008. aasta suurima tööõnnetuste arvuga tege-
vuslalal, metallitööstuse, masinate ja elektrisead-
mete tootmise valdkonnas, vähenes tööõnnetuste
arv 48% ehk 241 õnnetuse võrra, puidutööstuses
35% ehk 106 õnnetuse võrra. Tööinspektsiooni jä-
relevalve spetsialistid põhjendavad tööõnnetuste
arvu suurt vähenemist kõikides töötleva tööstuse
harudes majanduskriisist tingitud töö intensiivsu-
se vähenemisega: paljudel tegevusaladel peaaegu
ei toodetud midagi, vaid töötati osajaga parema
tuleviku lootuses. Mida intensiivsem on töö, seda
rohkem juhtub tööõnnetusi.

Võrreldes möödunud aastaga on tööõnnetuste
osakaal 100 000 hõivatü kohta enim kasvanud vaid
haldus- ja abitegevuse valdkonnas, seda nii õnne-
tuste arvu suurenemise kui ka hõivatute arvu vä-
henemise tõttu. Kunsti ja meelelahutuse, majutuse,
toitlustuse, elektrienergia ning toiduainetööstuse
valdkonnas suurenes tööõnnetuste osakaal üksnes
vähesel määral ning sedagi pigem töötajate arvu
kahanemise tõttu.

Avalikus ja riigikaitse sektoris juhtunud rohked õn-
netused võrreldes tootmise ja töötleva tööstusega
on seletatavad asjaoluga, et 2009. aasta majandus-
olukord puudutas enim just tootmise ja töötleva
tööstuse sektoreid, kus vähenes nii töötajate arv kui
ka tootmismahud – seepärast on ka tööõnnetuste
arv kahanenud. Avalikku sektorit ei ole majandus-
olukord niivõrd palju mõjutanud ning tegevus on
jätkunud samas mahus. Avaliku sektori ja riigikait-
se tegevusest lähtuvalt registreeritakse tööõnnetusi

suures osas seoses politsei, päästeameti ja vanglate
töötajatega ning riigikaitse sektori rahuvalvajatega.

Rasked tööõnnetused

2009. aastal registreeriti Tööinspektsioonis 594
rasket tööõnnetust³⁴, mis on 353 võrra vähem kui
2008. aastal (langus 37%). Tabelis 6.2 on toodud
viimasel kolmel aastal toimunud tööõnnetuste jao-
tus arsti määratud tööõnnetuse raskusastme järgi.

Rahvusvahelises statistikas võrreldakse tööõnne-
tusi õnnetusega kaasnenud töövõimetuspäevade
järgi: rasketeks arvatakse õnnetused, mille puhul
kestab töövõimetus üle 30 päeva. Tööõnnetuste
jaotus olenevalt õnnetusega kaasnenud töövõime-
tuspäevade arvust on toodud joonisel 6.2. Kuni
2008. aastani kasvas registreeritud tööõnnetuste
arv peamiselt kergete, kuni 3 töövõimetuspäevaga
õnnetuste arvelt. 2009. aastal on koos tööõnnetuste
üldarvu kahanemisega vähenenud ka raskete töö-
õnnetuste arv, mis on olnud eelmistel aastatel üsna
stabiilne. Kui kokku on tööõnnetuste arv võrreldes
2008. aastaga kahanenud 20,8% (1146 tööõnnetuse
võrra), siis üle 30 töövõimetuspäevaga õnnetuste
arv on vähenenud 30% (353 tööõnnetuse võrra) ja
4–30 töövõimetuspäeva nõudnud õnnetuste arv on
kahanenud 37,4% (676 tööõnnetuse võrra). Kuni
3 töövõimetuspäevaga õnnetuste arv on võrreldes
2008. aastaga jäänud suhteliselt samale tasemele.

Kuna pikema haigusperioodiga rasked tööõnne-
tused on olnud üldjuhul seotud ehituse ja töötleva
tööstuse harudega, siis tööga hõivatute arvu vähe-
nemine nendes sektorites 2008. aasta majandus-

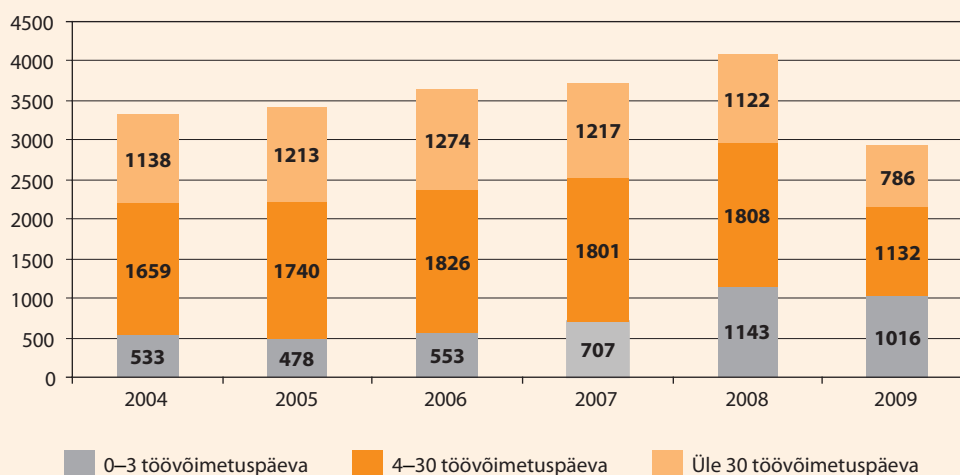
Tabel 6.2. Tööõnnetuste arv raskusastme järgi, 2007 – 2009

	Tööõnnetuste arv			Tööõnnetusi 100 000 hõivatü kohta		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009
Tööõnnetusi kokku	3723	4073	2927	568	620	491
Neist kergeteid	2615	3105	2314	399	473	388
Neist raskeid	1087	947	594	166	144	100
Surmaga lõppenuid	21	21	19	3,2	3,2	3,2

Allikas: Tööinspektsioon

³⁴ Õigusakti põhjal liigitatakse Eestis tööõnnetused arsti määratud raskusastme alusel järgmiselt: kerged tööõnnetused, rasked tööõnnetused, surm.

Joonis 6.2. Registreeritud tööõnnetuste arv töövõimetuspäevade arvu järgi, 2004 – 2009

Allikad: Tööinspeksioon, Eesti Haigekassa

kriisi ajal (28% ehituses ja 15,7% töötlevas tööstuses) kahandas ka raskete tööõnnetuste arvu.

Surmaga lõppenud tööõnnetused

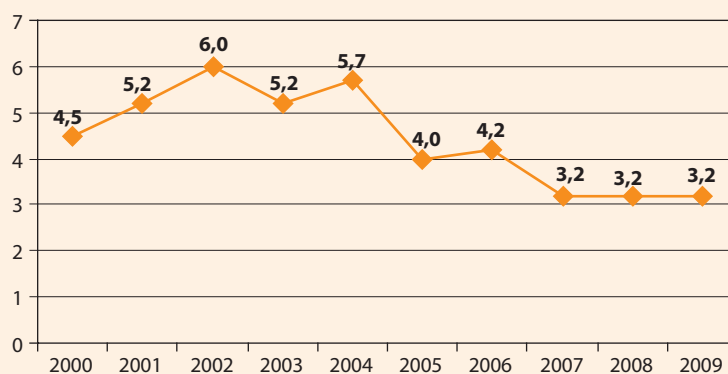
2009. aastal registreeriti Tööinspeksioonis 19 surmaga lõppenud tööõnnetust (kõik juhtusid meestega). Võrreldes 2008. aastaga oli surmaga lõppenud tööõnnetusi 10% ehk 2 tööõnnetuse võrra vähem.

Maakondadest registreeriti surmaga lõppenud tööõnnetusi Tallinnas ja Harjumaal 6, Raplamaal 2, Viljandimaal 2, Ida-Virumaal, Lääne-Virumaal ja Saaremaal 1 ning väljaspool Eesti territooriumi 6. Tegevusvaldkondadest juhtus surmaga lõppenud tööõnnetusi enim riigikaitse sektoris (5), kus kõik juhtumid olid seotud sõjaolukorraga väljaspool

Eesti territooriumi – sellised juhtumid ei kuulu töötervishoiu ja tööohutuse järelevalve alla.

Surmaga lõppenud tööõnnetuste absoluutarv on viimastel aastatel vähenenud, kuid suhtarv 100 000 tööga hõivatute kohta on jäänud samaks (joonis 6.3), sest ka tööga hõivatute arv on viimasel kolmel aastal pidevalt kahanenud. Varasemate aastate suured võnked surmaga lõppenud tööõnnetuste trendijoonel on tõenäoliselt juhuslikud ning seotud Eestile omase olukorraga: riigi väiksust arvestades on surmajuhete üldiselt vähe ning seega sõltub statistika rohkem mõnest üksikust tööõnnetusest. Probleemi selgituseks toome järgnevalt surmaga lõppenud tööõnnetuste statistika 100 000 hõivatute kohta tegevusalade järgi (tabel 6.3). Surmaga lõppenud juhtumeid aluseks võttes saame 2009. aasta ohtli-

Joonis 6.3. Surmaga lõppenud tööõnnetused 100 000 hõivatute kohta, 2000 – 2009

Allikas: Tööinspeksioon

kumateks tegevusaladeks avaliku halduse ja riigikaitse ning ehituse, samas kui töötlev tööstus on tagasihoidlikul seitsmendal kohal ning neli viimast aastat 100 000 hõivatu kohta surmaga lõppenud tööõnnetuste võrdluses esikohal olnud mäetööstus (2008. aastal juhtus neli surmaga lõppenud õnnetust) on langenud tabeli positiivsele poolele koos kõigi nende tegevusaladega, kus 2009. aastal ei juhtunud ühtegi surmaga lõppenud tööõnnetust.

Eelnev näide selgitab, kui suur osakaal on ühel surmaga lõppenud õnnetusel statistikas. Kuigi surmaga lõppevate õnnetusjuhtumite korral on alaraporteerituse probleem minimaalne, ei saa surmaga lõppenud tööõnnetusi pidada kõige olulisemaks indikaatoriks Eesti töökeskkonna olukorra hindamisel. Eesti väiksust arvestades on surmajuhete üldiselt vähe, mistõttu sõltub statistika palju üksikutest tööõnnetustest.

2007. ja 2009. aastal lisati Eesti tööjõu-uuringusse Eurostati tööõnnetuste moodul, mis võimaldab küsitlusandmete tulemuste põhjal selgitada tegelikku tööõnnetuste arvu ja selle kaudu ka registreeritud tööõnnetuste alaraporteerituse taset. Uuringutulemuste analüüs näitab, et üle kolme töövõimetus-

päevaga tööõnnetuste alaraporteerituse keskmine tase on 41% (kaal on 2,4). Tööõnnetustest raporteerimise tase oli väga madal ehituses, kus uuringu andmetel registreeritakse vaid 17% tööõnnetusi; töötleva tööstuse harusid vaadeldi koos ning raporteerimise tasemeks saadi 48% (kaal on 2,1). Küsitlusuuringu andmetel jäävad töötlevas tööstuses pooled tööõnnetused ning ehituses koguni 83% tööõnnetusi registreerimata. See tööõnnetuste alaraporteerituse taseme väljaselgitamise metoodika vajab veel kohaldamist, sest Eesti väiksust arvestades on tööõnnetusi üldiselt vähe, mistõttu on küsitlusuuringu tulemuste põhjal problemaatiline arvutada usaldusväärseid kaale tegevusala järgi.

Tööõnnetuste statistika kokkuvõtteks võib öelda, et kui Eesti surmajuhumite statistika vastab ilmselt tegelikkusele, siis ülejäänud tööõnnetused on alaregistreeritud ning võib oletada, et ka tegevusalasid puudutav statistika on nihkes. Kui Euroopa Liidu tasandil on seatud eesmärgiks vähendada aastatel 2007–2012 tööõnnetuste arvu 25%, siis Eesti kontekstis saab sellest eesmärgist rääkida vaid surmaga lõppenud tööõnnetuste puhul. Lähiaastatel on oluline tagada tööõnnetuste usaldusväärne statistika.

Tabel 6.3. Surmaga lõppenud tööõnnetused 100 000 hõivatu kohta tegevusalade järgi, 2007 – 2009

	2007	2008	2009
Avalik haldus ja riigikaitse, sotsiaalkindlustus	5	3	14
Ehitus	6	7	9
Info ja side	0	0	7
Veondus ja laondus	4	6	6
Haldus ja abitegevused	5	6	6
Põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük	3	4	4
Töötlev tööstus	3	3	2
Haridus, tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	0	0	1
Mäetööstus	18	67	0
Elektrienergia-, gaasi- ja veevarustus	0	0	0
Hulgi- ja jaekaubandus; mootorsõidukite remont	5	0	0
Majutus ja toitlustus	0	0	0
Finantsvahendus ja kinnisvara	0	5	0
Kutse-, teadus- ja tehnikaalane tegevus	6	0	0
Kunst ja meelelahutus	0	0	0
Muud ühiskonna-, sotsiaal- ja isikuteeninduse valdkonnad	0	0	0

Allikas: Tööinspeksioon

Euroopa Liidu tööõnnetuste statistika

Riikidevahelist võrdlevat tööõnnetuste statistikat kogub ja avalikustab Eurostat. Seal on võetud kasutusele meetodika, mis peab arvestust rohkem kui kolme töövõimetuspäevaga tööõnnetuste ja surmaga lõppenud tööõnnetuste kohta.

Selle meetodika kohaselt kogutakse rohkem kui kolme töövõimetuspäevaga tööõnnetuste andmeid üheksa olulisema tegevusala kohta, milleks on põllumajandus, töötlev tööstus, elektrienergia, ehitus, hulgi- ja jaemüük, hotellid ja restoranid, finantsvahendus, transport ja äritegevus. Kogutud võrdlusandmed avalikustatakse 100 000 hõivatu kohta ühtlustatud kujul, võttes kõikide riikide puhul 1998. aasta = 100. Meetodika võimaldab paremini võrrelda viimaste aastate muudatusi tööõnnetuste statistikas ning ühtlasi anda hinnangut riikide pingutustele vähendada tööõnnetuste arvu ning parandada töökeskkonda.

Eurostati meetodika järgi on laienenud Euroopa Liidu keskmine registreeritud tööõnnetuste tase näidanud pidevat langustendentsi (joonis 6.4), kuid Eestis on tööõnnetuste arv suurenenud. Võrreldes 1998. aasta andmetega on tööõnnetuste arv 100 000 hõivatu kohta tõusnud Eestis 20%, samal ajal kui Euroopa Liidus on vastav näitaja 24% vähenenud. Et tööõnnetuste arv on töökeskkonna olukorra hindamise peamine indikaator, võib tunduda, et olukord Eesti töökeskkonnas on tunduvalt halvem kui mujal Euroopa Liidus. Samas, kuna Eestis on tööõnnetused olnud aastaid alarapor-

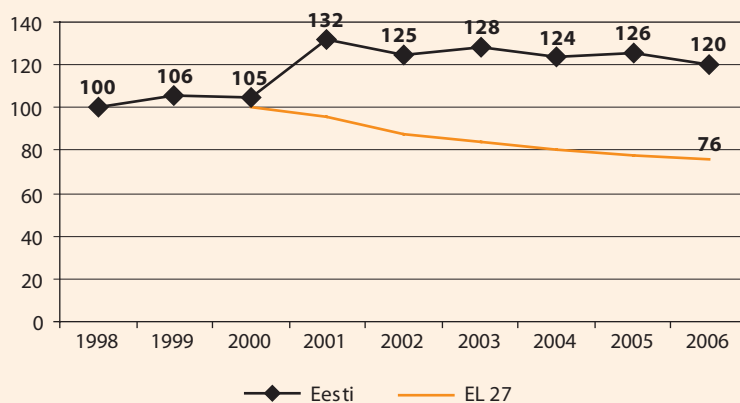
teeritud, siis võib registreeritud tööõnnetuste arvu tõusutendentsi viimastel aastatel seletada töösuhete osapoolte teadlikkuse suurenemise ning sellega seoses ka tööõnnetuste varjamise vähenemisega.

Surmaga lõppenud tööõnnetuste andmeid kogub ja avalikustab Eurostat kaheksa peamise tegevusala järgi, jättes rohkem kui kolme töövõimetuspäevaga tööõnnetuste tegevusalade loetelust välja transpordisektori. Eurostati meetodika järgi on kõikide 27 Euroopa Liidu riigi surmaga lõppenud tööõnnetuste uusimad võrreldavad andmed avalikustatud 2005. aasta kohta.

Jooniselt 6.5 selgub, et Eesti asetseb 27 Euroopa Liidu riigi seas keskmisel tasemel. Eestist madalamal tasemel on peaaegu kõik arenenumad Euroopa Liidu riigid, kõrgemal enamasti uued liikmesriigid. Siinjuures tuleb jällegi meelde tuletada, et Eesti väiksust arvestades on siin surmajuhte üldiselt vähe, mistõttu on statistika sõltuvus mõnest üksikust tööõnnetusest suurem, ning seetõttu ei tohiks nii väikese riigi nagu Eesti puhul pidada surmajuhtumite statistikat 100 000 hõivatu kohta töökeskkonna hindamisel kõige olulisemaks indikaatoriks.

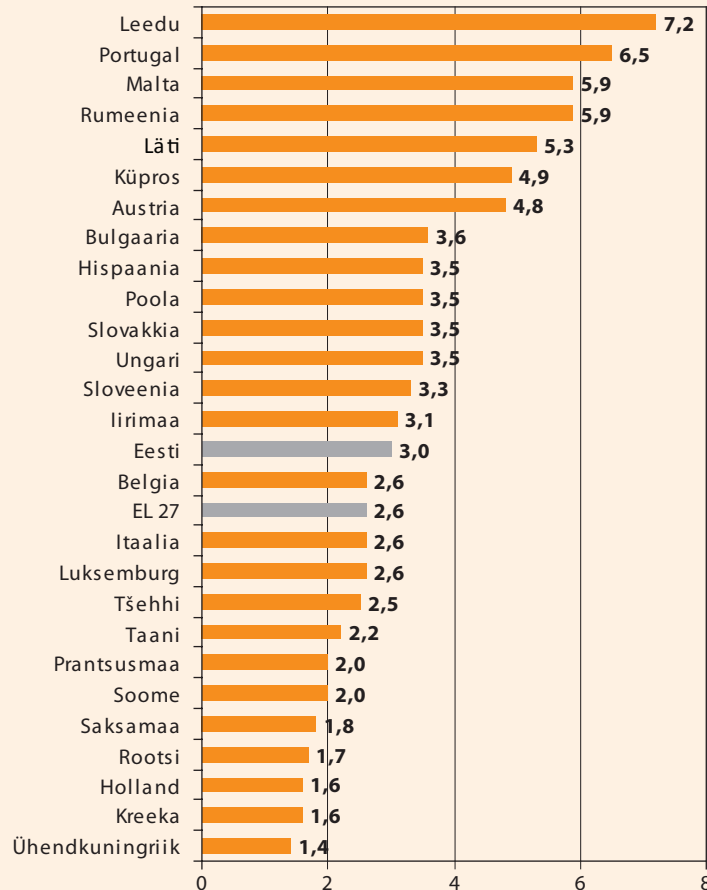
Võrreldes joonist 6.3 (Eestis registreeritud surmaga lõppenud tööõnnetused) ja joonist 6.5 (Eurostati surmaga lõppenud tööõnnetuste riikidevaheline võrdlus) näeme erinevust Eestit puudutavates 2005. aasta andmetes (vastavalt 4,0 ja 3,0). Erinevus tuleneb Eurostati meetodikast, mis arvestab ainult kaheksat tegevusala.

Joonis 6.4. Tööõnnetused 100 000 hõivatu kohta Euroopa Liidus ja Eestis (1998. aasta = 100)

Allikas: Eurostat (andmed avalikustatud kuni 2006. aastani)

Joonis 6.5. Surmaga lõppenud tööõnnetuste arv 100 000 hõivatu kohta Euroopa Liidus ja Eestis, 2005

Allikas: Eurostat

6.2. Tööga seotud tervisehäired

Töötervishoiu ja tööohutuse seadus liigitab tööga seotud tervisehäired kutsehaigusteks, tööst põhjustatud haigusteks ja tööga seotud haigusteks.

Kutsehaigused ja tööst põhjustatud haigused

Kutsehaigus on tervisehäire, mis kujuneb välja pikaajalisel töötamisel tervist kahjustavates tingimustes. Kutsehaigus on otseselt põhjustatud töökeskkonna ohuteguritest, st ohuteguri ja haiguse vahel on põhjus-tagajärg seos. Kutsehaiguse korral on kannatanul vähenenud kutsealane töövõime ning tal on õigus nõuda tööandjalt kahju hüvitamist.

Tööst põhjustatud haiguse puhul on töökeskkonna ohutegur üks mitmest haigust põhjustada võivast tegurist. Tööst põhjustatud haigused vajavad töökeskkonna probleemide lahendamise tegelevate

spetsialistide tähelepanu, et suunata vajalikud ressursid töökeskkonna ohutegurite mõju vähendamisele ning kutsehaiguste tekke ennetamisele.

Töötervishoiu ja tööohutuse seaduse järgi diagnoosib kutsehaigust ja tööst põhjustatud haigust töötervishoiuarst, kes kogub selleks andmed töötaja praeguste ja varasemate tööolude ning töölaadi kohta. Kutsehaiguste ning alates 2004. aastast ka tööst põhjustatud haiguste registrit peab Tööinspektsioon.

Tööinspektsiooni andmetel 2009. aastal:

- registreeriti 73 kutsehaigestumise (KH) juhtumit (30 mehel ja 43 naisel), mille käigus on pandud 153 erinevat kutsehaiguse diagnoosi (2008. aastal 75 juhtumit ja 165 diagnoosi);
- registreeriti 139 tööst põhjustatud haigestumise (TPH) juhtumit (62 mehel ja 77 naisel), erinevaid

diagnoose oli 215 (2008. aastal 266 juhtumit ja 394 diagnoosi);

- diagnoositi vanuseliselt KH-d enim 55–64-aastastel, TPH-d aga 45–54-aastastel. Nooremates vanuserühmades haigestunute arv küll suurenenud ei ole, kuid 2009. aastal diagnoositi kahel nooremal kui 24-aastaselt tööst põhjustatud haigestumine;
- on ametitest KH-d enim diagnoositud mitmesuguste masinate juhtidel ning oskus- ja käsitöölistel, TPH-d aga tösteseadmete juhtidel ning kaevanduse lihttöölistel;
- on enim diagnoositud KH-deks füüsilisest ülekoormusest põhjustatud tugi- ja liikumisaparaadi haigused, TPH valdkonnas aga kuulmisnõrkus.

Registreeritud kutsehaigestumiste stabiilselt madalat taset ja tööst põhjustatud haigestumiste arvu jätkuvat vähenemist (joonis 6.6) tuleb seletada ühelt poolt tööga hõivatute arvu kahanemisega viimastel aastatel, kuid ka üha süvenevate probleemidega töötervishoiuarsti kui eriarsti pakutavate töötervishoiuteenuste³⁵ rahastamisel. Sageli registreeritakse kutsehaigestumise juhtum tööst põhjustatud haigusena, sest töötervishoiuarst ei suuda teha rahastamisprobleemide tõttu kutsehaiguse diagnoosimiseks vajalikku ekspertiisi. Arvestades asjaolu, et sisuliselt on tööst põhjustatud haigus sama mis kutsehaigus (mõlemal juhul on vähemalt

üks haigust põhjustav tegur töökeskkonna ohutegur), on oluline, et töötajad ei jätkaks tööst põhjustatud haigestumise – nii nagu kutsehaigestumise korralgi – töötamist samadel tingimustel ja samas töökeskkonnas, kus haigus oli kujunenud.

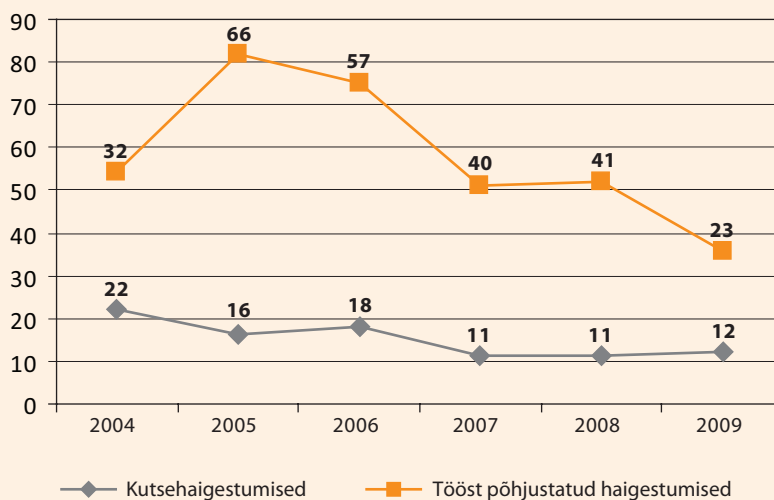
Tööga seotud haigused

Tööga seotud haiguse mõiste on laiem, kattes kõik terviseprobleemid ja haigused, mida võivad tekitada, raskendada või koos muude teguritega põhjustada töötingimused. Andmeid tööga seotud haigestumiste kohta kogutakse küsitlusuuringutega.

2007. ja 2009. aastal oli Eesti tööjõu-uuringusse lisatud Eurostati moodul tööga seotud tervisehäirete analüüsimiseks. Uuringute tulemustest selgub, et 2009. aastal on suurenenud nende töötajate arv, kellel on viimase 12 kuu jooksul olnud mõni haigus, vaegus, puue või muu haigestumine. Kui 2007. aastal on selliste töötajate osakaal hõivatute seas 34,3%, siis 2009. aastal 36,4%. Tööga seotud tervisehäirete osakaal kõigi tervisehäirete hulgas oli 2007. aastal 28,6%. 2009. aasta uuringu põhjal on tööga seotud tervisehäirete osakaal kõigi tervisehäirete seas langenud 16%-ni.

Ehkki kõigi tervisehäirete osakaal on paari protsendipunkti võrra suurenenud, ei kiirusta töötajad

Joonis 6.6. Registreeritud kutsehaigestumised ja tööst põhjustatud haigestumised 100 000 hõivatu kohta Eestis, 2004 – 2009

Allikas: Tööinspeksioon

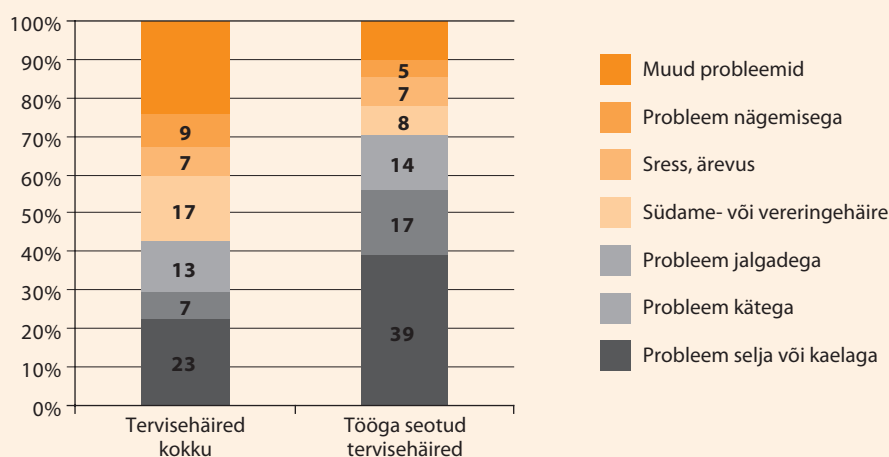
³⁵ Töötervishoiuteenus – töötervishoiuarsti, töötervishoiuõe, tööpsühholoogi või ergonoomi tööülesande täitmine eesmärgiga aidata kaasa töötaja tervisele ohutu töökeskkonna loomisele, ennetada tööga seotud haigestumisi ning säilitada ja edendada töötaja tervist ning töövõimet.

tervishäireid tööga seostama. Tööga seotud tervishäirete vähenemine tuleneb majanduskriisist põhjustatud üldise töö intensiivsuse langusest kõikides peamistes tootmise ja töötleva tööstuse harudes.

Kui võrrelda 2009. aasta uuringus küsitletute märgitud kõiki tervishäireid ja tööga seotud tervishäireid, siis ilmneb, et tööga on seotud peamiselt luu-lihaskonda puudutavad tervishäired. Kui

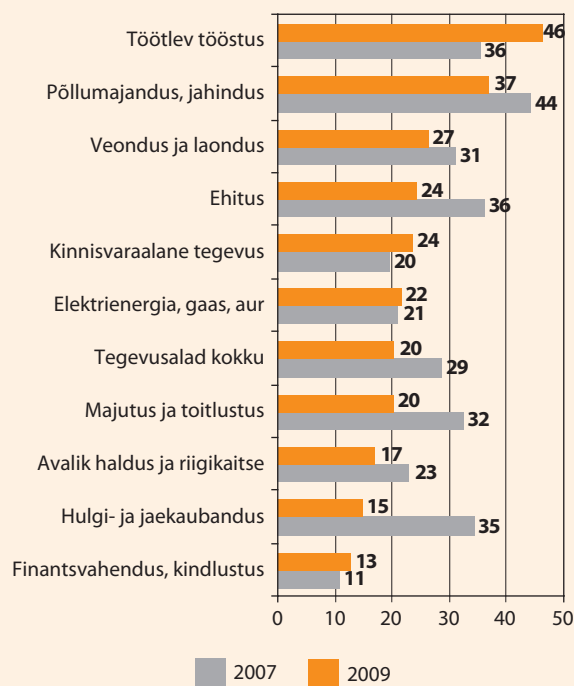
probleemid käte, jalgade, selja või kaelaga moodustavad kõikidest tervishäiretest 43%, siis tööga seotud tervishäirete seas on nende osakaal 70% (joonis 6.7). Samal ajal kui südame-vereringehäired moodustavad kõikidest tervishäiretest 17%, on tööga seotud tervishäirete korral südame-vereringeprobleemide osakaal vaid 8%. Stress moodustab 7% kõigist tervishäiretest, sama osakaaluga on stress ka tööga seotud tervishäirete korral.

Joonis 6.7. Kõik tervishäired ja tööga seotud tervishäired, 2009 (%)

Allikas: Eesti tööjõu-uuring 2009

Joonis 6.8. Tööga seotud tervishäired tegevusalade järgi (% kõigist tervishäiretest)

Allikas: Eesti tööjõu-uuring 2007, 2009

Tööga seotud tervisehäirete iseloom viitab vajadusele parendada töokeskkonda, vähendada töö monotoonsust, viia töötajate kokkupuude luu-lihaskonna haigusi põhjustavate ohuteguritega miinimumini, koolitada ja juhendada töötajaid raskusi teisdama jne. Suuremat tähelepanu tuleks pöörata töokeskkonnas oleva füüsilise ülekoormuse ja müra vähendamisele.

Kui võrrelda 2007. ja 2009. aasta tööga seotud tervisehäirete uuringute tulemusi tegevusalade kaupa (joonis 6.8), selgub, et enamikul tegevusaladel on

tööga seotud tervisehäirete osakaal kõigi tervisehäirete seas vähenenud.

Tööga seotud tervisehäirete vähenemist 2009. aastal võib põhjendada tööga hõivatute arvu ja töö intensiivsuse vähenemisega. Üldpilt on jäänud samaks: tööga seotud tervisehäirete hulk ulatub peaaegu kõigis tegevusalades 20–25%-ni kõigist töötajate tervisehäiretest. Meeldivad erandid on finantssektor ning hulgi- ja jaekaubandus, kus tööga seotud tervisehäired moodustavad vastavalt 13% ja 15% kõigist tervisehäiretest.

6.3. Püsiv töövõimetus

Mitmesugused tööst põhjustatud tervisehäired võivad tuua inimesele kaasa töövõime püsiva kaotuse. Püsiva töövõimetus³⁶ ekspertiisi teeb Sotsiaalkindlustusamet, kaasates ekspertarste. Püsiv töövõimetus ulatusega 40–100% annab õiguse taotleda töövõimetuspensioni.³⁷

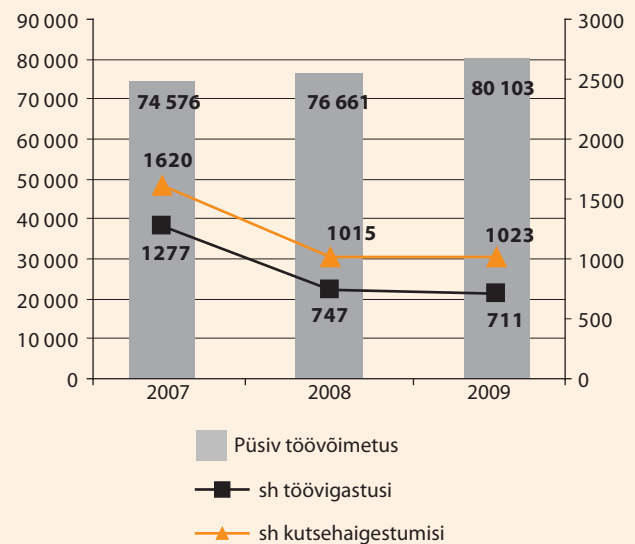
Käesolevas peatükis anname esiteks ülevaate muutustest tööst põhjustatud püsivalt töövõimetus inimeste arvus aruandeaasta lõpu seisuga ning teiseks aruandeaastal esmakordselt määratud tööst põhjustatud püsivast töövõimetus.

Tööst põhjustatud püsiv töövõimetus

Sotsiaalkindlustusameti andmetel oli 2009. a lõpus Eestis 80 103 püsiva töövõimekaotusega inimest (41 299 meest ja 38 804 naist), neist 711 inimest (595 meest ja 116 naist) oli kaotanud töövõime tööõnnetuse ning 1023 (553 meest ja 470 naist) kutsehaigestumise tagajärjel.

Kui püsiva töövõimetus inimeste arv kokku on võrreldes 2008. aastaga suurenenud 3442 inimese võrra (4,5%), siis kutsehaigestumistest põhjustatud püsiva töövõimetus näitaja on kasvanud 8 inimese võrra (1%) ning töövigastustest põhjustatud püsiva töövõimetus näitaja on kahanenud 36 inimese võrra (–5%).

Joonis 6.9. Püsiv töövõimetus, 2007 – 2009

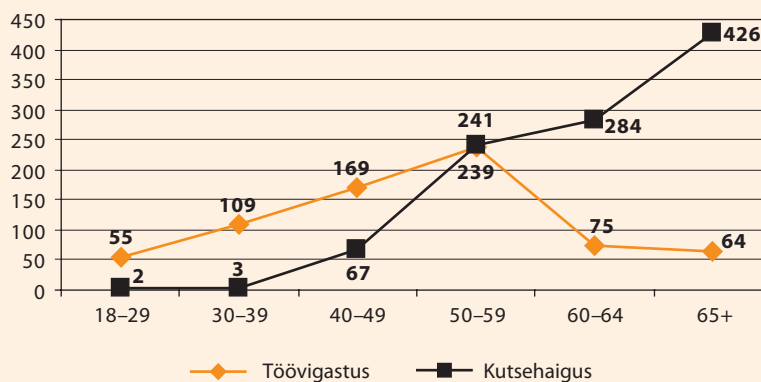
Allikas: Sotsiaalkindlustusamet

Vaadeldes tööst põhjustatud püsivat töövõimetus vanuserühmit (joonis 6.10), selgub, et kui töövigastuse tagajärjel püsivalt töövõimetus muutunud inimesi on kõige enam vanuserühmas 50–59 eluaastat ning vanemaaliste hulgas vähem, siis kutsehaiguse tagajärjel on vastupidiselt püsivalt töövõimetus inimesi rohkem vanemate kui 50-aastaste inimeste hulgas.

³⁶ Püsiv töövõimetus on
– täielik (100%), kui inimesel esineb haigusest või vigastusest põhjustatud tugevasti väljendunud funktsioonihäire, mille tõttu ta ei ole võimeline tööga elatist teenima;
– osaline (10–90%), kui inimene on võimeline tööga elatist teenima, kuid haigusest või vigastusest põhjustatud funktsioonihäire tõttu ei ole võimeline tegema talle sobivat tööd töötaja üldisele riiklikule normile vastavas mahu.

³⁷ Püsivalt töövõimetus tunnistatud inimesele määratakse töövõimetuspension kogu töövõimetus ajaks, kuid mitte kauemaks kui vanaduspensioniiikka jõudmiseni.

Joonis 6.10. Tööst põhjustatud püsiv töövõimetus vanuserühmiti, 2009

Allikas: Sotsiaalkindlustusameti arstlik ekspertiis

Tööst põhjustatud püsiva töövõimetus osakaal kõigi püsivalt töövõimetus inimeste hulgas ei ole suur (2009. aastal 2,2%), kuid kokku tähendab see siiski 1734 inimest, kes töövigastuse või kutsehaigestumise tagajärjel on püsivalt töövõime kaotanud ning kellele maksab riik vähemalt 40% töövõimekaotuse korral töövõimetuspensioni ja vajaduse korral ka tööõnnetuse või kutsehaigestumise hüvitist. Kõigile tööga hõivatutele laiendades saame tulemuse, et 2009. aastal leidis iga 300 tööga hõivatatu kohta üks inimene, kellele oli määratud tööst põhjustatud püsiv töövõimetus.

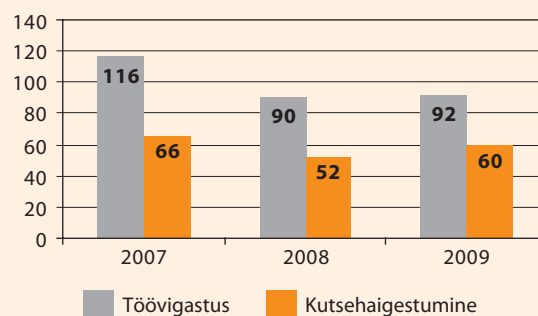
Tööst põhjustatud esmakordne püsiv töövõimetus

Sotsiaalkindlustusameti arstliku ekspertiisi andmetel määrati 2009. aastal esmakordne püsiv töövõimetus kokku 12 973 inimesele (7191 mehele ja 5782 naisele). Joonis 6.11 annab ülevaate nende inimeste arvust, kellele on esmakordselt määratud püsiv töövõimetus kas töövigastuse või kutsehaigestumise tagajärjel.

2008. aastal näitas töövigastuste ja kutsehaigestumistega seotud esmakordne püsiv töövõimetus võrreldes eelmise aastaga kahanemise trendi, mida võib põhjendada majanduskriisi ja tööga hõivatute arvu vähenemisega. 2009. aastal on tööga seotud esmakordne püsiv töövõimetus taas sagenenud.

Kui võrrelda Tööinspeksioonis registreeritud tööõnnetuste ja kutsehaigestumiste statistikat Sotsiaalkindlustusameti arstliku ekspertiisi andmetega, selgub, et 2009. aastal registreeriti:

Joonis 6.11. Tööst põhjustatud esmakordne püsiv töövõimetus, 2007 – 2009

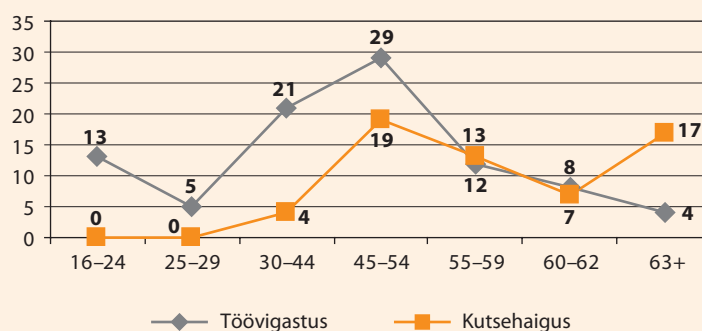
Allikas: Sotsiaalkindlustusameti arstlik ekspertiis

- 2927 tööõnnetust ning töövigastusest põhjustatud esmakordne püsiv töövõimetus määrati 92 inimesele (76 mehele ja 16 naisele), mis on umbes 3% tööõnnetustest;
- 73 kutsehaigestumist ning kutsehaigestumise põhjustatud esmakordne püsiv töövõimetus määrati 60 inimesele (25 mehele ja 35 naisele), mis on umbes 83% kutsehaigestumisjuhtumitest.

Joonisel 6.12 antakse ülevaade 2009. aastal töövõimetus või kutsehaigestumise tagajärjel esmakordselt püsivalt töövõimetus tunnistatud inimeste arvust vanuserühmiti.

Kui enamuse kutsehaigestumistega seotud esmakordse püsiva töövõimetus juhtumeid on seotud vanemate ehk üle 45-aastaste töötajatega, siis Sotsiaalkindlustusameti arstliku ekspertiisi andmetel on 2009. aastal toonud 13 tööõnnetust kaasa püsiva töövõimetus meestele, kes olid nooremad kui 25 aastat.

Joonis 6.12. Tööst põhjustatud esmakordne püsiv töövõimetus vanuserühmiti, 2009

Allikas: Sotsiaalkindlustusameti arstlik ekspertiis

6.4. Töötajate haigestumisega seotud kulud

Tööõnnetused ja tööga seotud haigestumised toovad kaasa majandusliku kahju nii töötajale, tööandjale kui ka riigile ja ühiskonnale. Käesolevas peatükis anname ülevaate töötajate haigestumisega seotud otsestest kuludest riigile. Analüüsime töötajate ajutise töövõimetusse seotud hüvitise- ja ravikulu ning tööõnnetuse või kutsehaigestumise tagajärjel püsiva töövõimetusse seotud kahjuhüvitise kulu. Analüüsis kasutatakse Eesti Haigekassa ja Sotsiaalkindlustusameti majandusaasta aruandeid.

Töövõimetus hüvitised

Eesti Haigekassa aruannete³⁸ põhjal on töötajate üldhaigestumisega ning tööõnnetustega seotud ajutise töövõimetusse hüvitiste kulud pidevalt kasvanud. Järgnevalt vaatame, kui suure osa töötajate töövõimetus hüvitistest moodustavad tööõnnetustega seotud töövõimetus hüvitised.

2009. aastal maksis Eesti Haigekassa töövõimetus hüvitisi kokku ligikaudu 1,2 miljonit krooni, sh tööõnnetushüvitisi 32 000 krooni (joonis 6.13). Töötajate ajutise töövõimetusse hüvitised on kuni 2008. aastani pidevalt kasvanud, 2009. aastal aga kahanes töövõimetus hüvitiste kogusumma 19%. Tööõnnetushüvitiste summa vähenes mõnevõrra vähem, 17%.

Tööõnnetushüvitiste osakaal töötajate töövõimetus hüvitiste seas on jäänud eelmise aasta tasemele: nii 2008. kui ka 2009. aastal moodustasid tööõnnetushüvitised 2,6% töövõimetus hüvitistest. Töövõimetus hüvitiste vähenemine 2009. aastal on seotud majanduslangusest põhjustatud tööga hõivatute arvu vähenemisega.

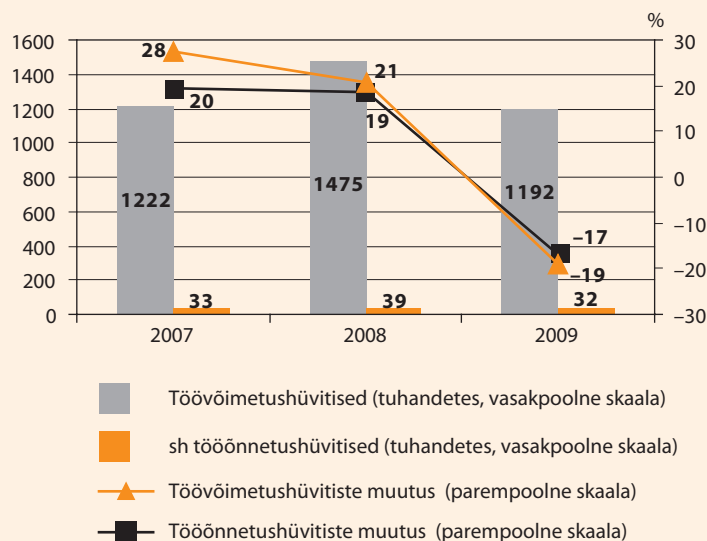
Ravikulud

2009. aastal hüvitas Eesti Haigekassa 5344 tööõnnetustega seotud raviarvet, kokku 8 569 091 krooni (2008. a vastavalt 7483 raviarvet ja 11 080 278 krooni) ning 608 kutsehaigestumisega seotud raviarvet, kokku 1 630 578 krooni (2008. a vastavalt 554 arvet ja 1 436 750 krooni).

Tööõnnetuste ja kutsehaigestumiste ravikompensatsioonid olid 2009. aastal kokku ligikaudu 10,2 miljonit krooni (joonis 6.14). Kui tööõnnetuste ravikompensatsioonide kogusumma on viimastel aastatel kahanenud peamiselt seoses tööga hõivatute arvu vähenemisest tuleneva tööõnnetuste arvu vähenemisega, siis kutsehaigestumistega seotud ravikompensatsioonide kogusumma näitab pidevat kasvutendentsi: see on 2008. aastaga võrreldes suurenenud ligikaudu 200 000 krooni.

³⁸ Eesti Haigekassa majandusaasta aruanded.

Joonis 6.13. Töövõimetushüvitised, 2007 – 2009

Allikas: Eesti Haigekassa

2009. aasta ravikompensatsiooni andmete analüüsis selgub, et kui kutsehaigestumiste korral on raviarve suuruseks olnud kuni 20 000 krooni, siis raskete tööõnnetuste korral on raviarve ületanud kuuel korral 200 000 krooni piiri.

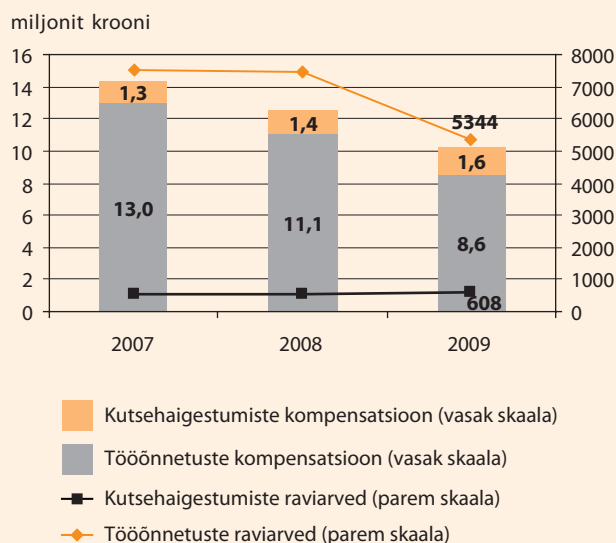
Kokku maksti tööõnnetuste ja kutsehaiguste ravikulude hüvitamiseks Eesti Haigekassast 2009. aastal välja ligikaudu 10,2 miljonit krooni, mis on 0,13% Eesti Haigekassa ravikindlustushüvitiste kogukuludest (8 049 487 000 kr).³⁹

Töövõimetuspensionid

Püsiv töövõimetus ulatusega 40–100% annab õiguse taotleda töövõimetuspensionit. Sotsiaalkindlustusameti aastaaruande alusel sai 2009. aasta lõpus töövõimetuspensionit 77 344 inimest ning töövõimetuspensionit maksti kokku umbes 2,5 miljardit krooni (2008. a vastavalt 71 448 töövõimetuspensionit saajat ja töövõimetuspensionit umbes 2,2 miljardit kr).

2009. aasta lõpul oli Sotsiaalkindlustusametis arvel 1121 tööõnnetuse tagajärjel ja 1523 kutsehaigestumise tagajärjel püsivalt töövõimetuks jäänud inimest, kelle töövõime kaotuse määr ületas 40% ning kellel oli õigus taotleda töövõimetuspensionit.

Joonis 6.14. Tööõnnetuste ja kutsehaigestumiste ravikompensatsioonid, 2007 – 2009

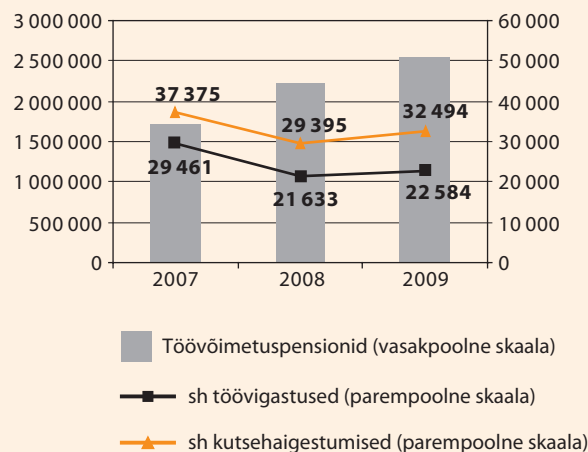
Allikas: Eesti Haigekassa

Kahjuhüvitised

Töötajal, kes on saanud tööülesannete täitmisel tervisekahjustuse, on õigus nõuda töödandjalt tervisekahjustusega tekitatud kahju hüvitamist. Tervisekahjustus võib olla tekkinud kas tööõnnetuse või kutsehaigestumise tagajärjel, mille tõttu on töötajal tuvastatud püsiv töövõimetus. Kahjuhüvitisele on töötajal õigus juhul, kui tervisekahjustus on tekki-

³⁹ Eesti Haigekassa majandusaasta aruanne 2009.

Joonis 6.15. Töövõimetuspensionide kogusumma, 2007 – 2009 (tuhandetes kroonides)

Allikas: Sotsiaalkindlustusamet

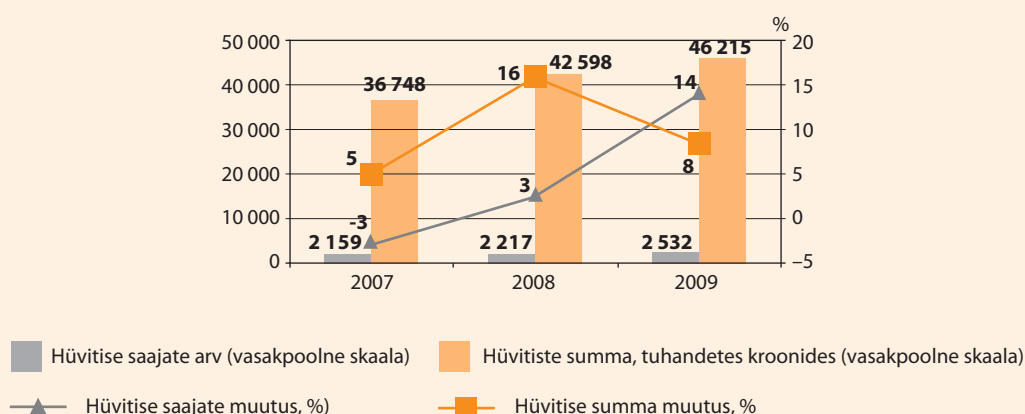
nud tööandja süül. Kui kahju eest vastutav tööandja on õigusjärglaseta likvideeritud, läheb saamata jäänud sissetuleku ja lisakulutuste hüvitamise kohustus üle riiklikule sotsiaalkindlustusele.

Tööõnnetuste või kutsehaigestumisjuhtumite tagajärjel püsivalt töövõimetuks jäänud inimestele maksab Sotsiaalkindlustusamet peale töövõimetuspensionide ka kahjuhüvitist, mille kogusumma ulatub igal aastal miljonitesse kroonidesse.

Kahjuhüvitiste saajate arv on 2009. aastal teinud järsu hüppe, suurenedes võrreldes 2008. aastaga

koguni 14%, samal ajal on väljamakstud kahjuhüvitiste kogusumma kasvanud vaid 8% (joonis 6.16). Arvestades registreeritud tööõnnetuste ja kutsehaigestumise juhtumite vähenemist 2009. aastal, tuleb Sotsiaalkindlustusameti kaudu kahjuhüvitiste saajate arvu suurenemist põhjendada nende tööga seotud juhtumite sagenemisega, kus tööõnnetuse või kutsehaigestumisega seotud kahju eest vastutav tööandja on õigusjärglaseta likvideeritud ning töötaja saamata jäänud sissetuleku ja lisakulutuste hüvitamise kohustus on läinud üle riiklikule sotsiaalkindlustusele.

Joonis 6.16. Tööõnnetuste ja kutsehaigestumistega seotud kahjuhüvitised, 2007 – 2009

Allikas: Sotsiaalkindlustusamet

6.5. Töökeskkonna järelevalve

2009. aasta oli keeruline nii töötajatele kui ka tööandjatele: seda iseloomustas töövaidluste märkimisväärne sagenemine. Töövaidluskomisjonidele esitati 2009. aastal 6371 avaldust, mis oli 55% rohkem kui 2008. aastal (4102 avaldust) ning 2,4 korda rohkem kui majanduskriisile eelnenud aastatel (nt 2007. aastal 2610 avaldust).

Töökeskkonnaalase järelevalve valdkonna tegevust mõjutas ettevõtete arvu ja eelkõige töötajate arvu vähenemine. Töökeskkonda tervikuna on mõjutanud Eestit tabanud majanduslangus, mistõttu lõpetasid tööinspektorite hinnangul paljud ettevõtted tegevuse; seda täheldati eelkõige väiksemates maakondades ning see puudutas suurel määral ehitussektorit.

Riiklikku järelevalvet töökeskkonnas töötervishoiu ja tööohutust reguleerivate õigusaktide nõuete täitmise üle teostab Tööinspeksioon. Kokku külastati töötervishoiu ja tööohutuse järelevalve käigus 4042 ettevõtet (2008. aastal 4201), mis hõlmas 22% üle viie töötajaga ettevõtteid Eestis. Võrreldes 2008. aastaga on Tööinspeksioon suurendanud töökeskkonna kontrollimiste arvu, mille käigus hinnati ettevõtetes töökeskkonda tervikuna ning pöörati suuremat tähelepanu mitmesugustele ohuteguritele.

2009. aasta töökeskkonna järelevalve käigus:

- täideti 2421 töökeskkonna ohutegurite hindamislehte (2008. aastal 2351);
- tuvastati 13 780 õigusakti nõuete rikkumist (2008. aastal 10 530);
- koostati 5098 ettekirjutust, mis on 37% nõuete rikkumise juhtudest (2008. aastal vastavalt 3159 ja 30%);
- tuvastati 5382 töötervishoiu ja tööohutuse seadusest tulenevate nõuete rikkumist ehk 39% kogu rikkumiste arvust (2008. aastal vastavalt 4844 ja 46%). Rikkumiste arvu poolest on enim nõudeid esitatud riskianalüüsi puudumise kohta, mis on peaaegu kõigis maakondades kõige olulisem rikkumine;
- peatati 131 korral töö rikkumiste kõrvaldamiseks ning 245 korral keelati töövahendi kasutamine (2008. aastal vastavalt 81 ja 5);

- hoiatati 643 korral sunnirahaga kokku summas 2 627 350 krooni (2008. aastal vastavalt 560 ja 2 434 900 krooni);
- pöörati 20 korral sunniraha täitmisele summas kokku summas 67 300 krooni (2008. aastal vastavalt 40 ja 151 000 krooni);
- menetleti väärteoasju 151 korral (2008. aastal 117). Sealhulgas määrati juriidilistele isikutele tööõnnetuste ja kutsehaigestumiste uurimise tulemusena trahve 59 korral summas 243 400 krooni (2008. aastal vastavalt 67 ja 262 500 krooni) ning füüsilistele isikutele 11 korral summas 17 600 krooni (2008. aastal vastavalt 9 ja 9780 krooni). Võrreldes 2008. aastaga on nii väärteomenetluste kui ka määratud trahvide arv mõnevõrra suurenenud.

Lähtuvalt Tööinspeksiooni eesmärgist tagada tõhusam ja mõjusam järelevalve on ettevõtete külastamisel tuvastatud mõnevõrra rohkem rikkumisi kui varasematel aastatel. Rikkumiste kõrvaldamise tagamiseks on hakatud rohkem kasutama sunniraha hoiatusi rikkumise tuvastamisel, töö peatamist ning ohtlike töövahendite kasutamise keelamist. Samas on hea märk, et sunniraha rakendamise hoiatustega ettekirjutustest on tähtajaks olnud täitmata vaid 3%. Seega võib järeleda, et järelevalve ettevõtete üle on muutunud tõhusamaks ning rikkumised kõrvaldatakse pigem sanktsioonideta.

2009. aastal alustati Tööinspeksioonis mitu uut tegevust:

- teavitustegevuse tõhustamiseks korraldati maakondades teabepäevi;
- alustati Tööinspeksiooni elektroonilise infokirja väljaandmist;
- avati püsirubriigid mitmes kohalikus ajalehes ja linnade kodulehekülgedel;
- Tööinspeksiooni veebilehel loodi parimate praktikate andmebaas;
- tööohutus- ja töötervishoiupädevuse tõstmiseks alustati töökeskkonnaspetsialistide ja väikeettevõtete juhtide koolitamist;
- korraldati üleriigiline tööga seotud psühhosotsiaalsete tegurite uuring.

Kokkuvõtteks

Töökeskkonna peatüki kokkuvõtteks võib öelda, et kuigi 2009. aastal on töökeskkonda iseloomustavad strateegilised indikaatorid paranenud, ei ole 2009. a statistilised andmed piisavad töökeskkonnale adekvaatse hinnangu andmiseks, sest statistikat mõjutab paari viimase aasta majanduslangus ning sellega kaasnev pingeline olukord tööturul.

Töökeskkonnapoliitika kujundajatele on 2009. aasta olnud senitehtu analüüsimise aeg ning ettevalmistav periood töökeskkonna poliitika muudatuste planeerimiseks.

Välja on töötatud töötervishoiu ja tööohutuse strateegia aastaiks 2010–2013, nähes ette ettevõtete juhtimissüsteemi ja töökorralduse arendamise suunas, mis toetab tööohutust ja töötervishoidu, edendab ettevõttes positiivset psühhosotsiaalset mikrokliimat ning loob eelduse töö tootlikkuse suurendamiseks, aitab säilitada tööealist rahvastikku töövõimelisena ning loob eeldused tööõnnestuste ja kutsehaigestumiste usaldusväärse statistika

tagamiseks. Strateegia dokumentidega võib tutvuda aadressil

<http://www.sm.ee/meie/eesmargid-ja-nendetaitmise/valdkondade-arengukavad.html>.

Töötervishoiu ja tööohutuse seadustiku võimalike muudatuste planeerimise toetamiseks korraldati 2009. aastal uuringud selgitamiseks tööandjate probleeme töökeskkonna ohutuse tagamisel ja töötajate terviseriski vähendamisel, samuti tööandjate kulused töötervishoiu ja tööohutuse seadusest tulenevate nõuete täitmisel. Uuringute materjalid on samuti veebis kättesaadavad:

<http://www.sm.ee/meie/uuringud-ja-analuusid/toovaldkond.html>.

Töötervishoiu ja tööohutuse strateegia ning töökeskkonnaalased uuringud aitavad kaasa teadmispõhise töötervishoiu ja tööohutuse poliitika kujundamisele, mis peab eelkõige jälgima, et muudatused õigusaktides ei vähendaks töötajate turvalisust ega seaks ohtu nende tervist.

Varem ilmunud toimetised

2010. a ilmunud toimetised:

- 8/2010 Eesti tööealise rahvastiku väljarändepotentsiaal aastal 2010. – Poliitikaanalüüs.
- 7/2010 Puuetega täiskasvanute toimetulek ning puudega kaasnev hoolduskoormus. – Poliitikaanalüüs.
- 6/2010 Töötud mitte-eestlased Eesti tööturul. – Teemaleht.
- 5/2010 Pikaajalised töötud Eesti tööturul. – Teemaleht.
- 4/2010 Noored töötud Eesti tööturul. – Teemaleht.
- 3/2010 Sooline võrdõiguslikkus ja ebavõrdsus: hoiakud ja olukord Eestis 2009. aastal. – Poliitikaanalüüs.
- 2/2010 Töötervishoiu ja tööohutuse seadusega tööandjale kaasnevad probleemid. – Poliitikaanalüüs.
- 1/2010 Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2009. – Uuringuraport.

2009. a ilmunud toimetised:

- 5/2009 Vigastused Eestis. – Teemaleht.
- 4/2009 Ühe vanemaga pered: probleemid, vajadused ja poliitikameetmed. – Poliitikaanalüüs.
- 3/2009 Töövaldkonna areng 2008–2009. – Trendide kogumik.
- 2/2009 Mittetavapärane töökorraldus Eesti ettevõtetes. – Poliitikaanalüüs.
- 1/2009 Eesti rahvastiku tervisekaotus. – Teemaleht.

Kõik ilmunud toimetised on Sotsiaalministeeriumi koduleheküljel www.sm.ee > Väljaanded > Toimetised

Trendid on Sotsiaalministeeriumi toimetiste sari, mille eesmärk on analüüsida suundumusi sotsiaal-, töö- ja tervise poliitika valdkondades ning seeläbi aidata kaasa teadmispõhise poliitika kujundamisele.